

Mándy Gábor

Jelenetek
egy fura ember életéből

Tartalom

Előszó

NEGYVENES ÉVEK, amikor hősünk megfogan, grófi kastélyban születik, és egy fura jóslat miatt mindenki aggódni kezd

ÖTVENES ÉVEK, amikor hősünket nevelni kezdik, ő pedig egyre idegesebb lesz

HATVANAS ÉVEK, amikor hősünk először munkás, aztán paraszt, majd pedig könyvtáros lesz

HETVENES ÉVEK, amikor hősünk rendőri felügyelet alá kerül, apa lesz, majd Budapestre menekül

NYOLCVANAS ÉVEK, amikor hősünk válik, nősül, válik, újra nősül, és megkezdi Amerika felfedezését

KILENCVENES ÉVEK, amikor hősünknek nem sikerül amerikaivá válnia, de már itthon sem olyan egyszerű

KÉTEZRES ÉVEK, amikor minden jó szándék ellenére egyszerre ér véget a könyv, a szerző és a világ

Előszó

Fura ember vagyok, és mindig is az voltam. Az ilyeneket meg kell örökíteni. Persze túl nagy jelentőséget nem akarok tulajdonítani magamnak, annyira nem vagyok fontos, de talán a többiek okulására érdemes beszámolnom néhány eseményről, amelyek megtörténtek velem, illetve amelyeket olykor magam idéztem elő. És sietnem is kell, hiszen a világban tomboló járványok, a klímaválság és legújabban a szomszédságunkban dúló véres háború azt is bizonytalanná teszik, hogy egyáltalán be tudom-e fejezni, amit elkezdek.

Visszaemlékezést öreg korában ír az ember, és komplikálja a feladatot, hogy akkor már nagyon sok mindenről kellene beszámolnia, ráadásul gyengül a memóriája. Minél több dolog történt a szerzővel, annál hosszabb lenne a könyv, az pedig nem várható el semmilyen olvasótól, hogy kötetek hosszú során rágja át magát. Mire a végére ér, már elfelejti az elejét. Pedig az egész történet ugyanarról az emberről szól. Persze az magában is kérdéses, hogy hatvan-hetven év során a személyiség mennyire marad azonos önmagával.

Az sem világos, hogy a végtermék visszaemlékezés lesz-e vagy egy újabb irodalmi mű. Mert amikor egy íróféle saját magáról mesél, akkor sem tudja kikapcsolni a képzeletét, és olykor önkéntelenül is „kijavítja” a tényeket, hozzáigazítja azokat az irodalmi mű belső törvényszerűségeihez. És ez nem hamisítás, hanem a tények korrekciója, egy magasabb, esztétikai szempont alapján.

(Kéretik ezt figyelembe venni, amikor az Olvasó esetleg ismerős névre bukkan. Nem minden ugyanúgy történt.)

Ezek itt csak találomra kiválasztott jelenetek az életemből. Igyekszem szűkszavú lenni, az egyes epizódokat is csak jelzem. Többre nincs erőm és türelmem. De ha az Olvasónak elég nagy a fantáziája, könnyen kiegészítheti őket a saját élményei, tapasztalatai és fantáziája szerint. A történetek az elolvasás folyamatában töltenek végső formát, ezt pedig már nem tudom befolyásolni

NEGYVENES ÉVEK, amikor hősünk megfogan, grófi kastélyban születik, és egy fura jóslat miatt mindenki aggódni kezd

Én tulajdonképpen egy grófi kastélyban születtem. Félárvaként, hiszen apám a születésem előtt három héttel halt meg, a háborúban, de ezt akkor még senki sem tudta. Anyám a kecskeméti pedagógus árvaháznak a Balatonra menekülő dolgozóival együtt már vissza igyekszik Kecskemétre, út közben szállnak meg Tab községben, és ott éri a vajúdás. Orvosi segítség csak egy hat kilométerre fekvő kastélyban van, amelyet eredetileg a Zichy család birtokolt, de most szükségkórházat rendeztek be benne. Anyámat szekérre rakják, és úgy viszik át a kastélyba. Ott hoz a világra engem. De szülés után rögtön begennyesedik a melle, szoptatni nem is tud. Visszavisznek bennünket a tabi házba, a

fekhelyem egy fonott kosár. Egy kis kamrában kapunk különszobát, anya és gyermeke.

Teával és pótkávéval itatnak. Aztán anyámat megszánja két munkatársnője, kimennek a falu szélére egy csöbörrel. Találnak egy legelésző tehenet, és megfejik. Anyám állítólag ezután egy ideig úgy becéz, hogy „bocikám”.

*

Előreugrom. A kilencvenes évek közepén autót bérelek, hogy elvigyem anyámat abba a Zichy-kastélyba, ahol megszült engem. Hosszas keresés után találunk rá a helyre. Nos, nem maradt meg belőle más, csak egy gyönyörű kovácsoltvas-kapu. Ahol régebben maga a kastély állt, ott most egy egyemeletes felvonulási épület szerénykedik. A táblán a felirat: "Somogy megyei elmebetegek szociális otthona". Arra gondolok, milyen jól festene ott egy másik felirat: "Itt született és halt meg Mándy Gábor". Nem is lehetetlen. Csak ehhez előbb abba a megyébe kellene költöznöm. Hogy ott fejeződjek be, ahol elkezdődtem.

*

Sokáig úgy tudtam, hogy 1945. április 27-ikén születtem, ez van beírva a személyi irataimba is. De kiderült, hogy ez az adat téves. A jegyző, nyilván tévedésből, nem a tényleges, hanem az aznapi dátumot írta be a születési anyakönyvbe. Ez csak mostanában válik világossá a számomra, amikor a kezembe akad anyám egyik levele, amelyben azt írta, hogy „ma is ugyanolyan felhős csütörtök délután van, mint amikor április 26-án a világra hoztalak”. Nosza kerítek egy öröknaptárat, és abból megállapítom, hogy 1945. április 26-ika valóban csütörtöki napra esett. De úgy döntök, meghagyom a hivatalos dátumot. Miért öregítsem magam, akár

egy nappal is?

*

A születésem után pár nappal az árvaházi munkatársnők egy cigány asszonnyal jósoltatnak. Ő azt mondja anyámnak: „ez a gyerek vagy nagy ember lesz, vagy megsemmisül”. Most aztán lehet izgulni, hogy a kettős jóslatnak melyik fele valósul meg. Látva, hogy a nagy emberré válásom egyre késik, szegény anyám mind jobban kezd félni a megsemmisülésemtől. És ez nem is annyira lehetetlen az ötvenes, hatvanas években. Folyton vannak velem kisebb-nagyobb zűrök, nem tudom tartani a számat, sokszor be kell avatkoznia a védelmemben.

Anyám fél, és engem is félt, de a rám leselkedő katasztrófából egyelőre semmi sem materializálódik.

*

Kisbabaként határozottan helyes és szép vagyok. Mindenesetre sokkal szebb, mint a háborús sebekkel teli világ. Aztán persze megcsúnyulok. Az ezredfordulótól kezdve borotválkozás közben gyakran az édesanyám vonásait vélem felfedezni az arcomon, újabban pedig már a nagymama néz vissza rám a tükörből.

*

Amikor Kecskemétre érünk, a város még néptelen, alig nyitott ki néhány üzlet, nincs élelem, legfeljebb azt lehet beosztani, ami őszről megmaradt és a szovjet katonák is meghagytak. Nem csoda, hogy amint megpróbálok felállni, rögtön kiderül, hogy O-lábam van. Angolkór. De szerencsére a háború után Amerikából érkező segélyből tudnak Ovomaltint szerezni, és az rendbe hoz.

*

A nagymama házában lakunk. Addigra a nagypapa már meghalt, de az általa építtetett ház szilárdan áll. Én abban a házban vagyok kisgyerek, jól agyamba vésődtek a falai, a padlása, a padlásfeljáróhoz támasztott létra és a gombos tetejű kőoszlopokhoz rögzített robusztus fakapu. A padlás tele rejtelmes tárgyakkal, használt ruhákkal, hatalmas faládákkal. Mintha máris készen állnának egy újabb menekülésre.

*

A házunk falusi jellegű, nincs vécé, csak egy reterát, az udvar végében, ahol folyton a csúszó-mászó bogarak és egyéb férgek ijesztgetnek. Mivel még kicsi vagyok, attól is félek, hogy egyszer csak beleesem.

*

Az udvaron csirkék kapirgálnak, kisgyerekként a pulykatömésben is részt kell vennem, aminek nagy ellenérzésekkel teszek eleget. A nagymama minduntalan rám szól: „Nem jól csinálod!” De mi lenne, ha belém is így erőltetnék az ételt? Nekem se túl nagy az étvágyam.

*

Egyik-másik esztendőben még disznó is van az ólban, amit egy böllér segítségével levágatnak és feldolgoznak. Hajnalban összegyűlnek a segítők, mindenkinek dolga van. Nekem ez felkavaró élmény, a böllérrel szemben a disznó pártján állok. De segítenem kell, és akár akarom, akár nem, tanúja vagyok az egész procedúrának, a hajnali felkeléstől és pálinkaivástól, a megriadt sertés visításától a belek kitisztításáig és megtöltéséig, a vér kisütéséig.

*

A sarokban lakik a nagypapa nőtestvére, akit

Nénjének becézünk. Őt mindig csak a saját szobájában láttam, sosem jött át hozzánk. Lehet, hogy szégyellte, hogy még mindig pártában van? Vagy hogy ő csak egy megtűrt rokon?

*

Az ő lakrésze mellett van még egy kútgádor is, de oda szigorúan tilos bemennem, mert ott évtizedekkel azelőtt, iskolásként, titkos kémiai kísérletei közben majdnem felrobbant a nagybácsim.

*

A kútgádorban víz is van, de ihatatlan. Ivóvízért az utca végére, a nyomós kúthoz kell menni, egy kannával. Igen. És mekkora megtiszteltetés, amikor ezt a feladatot rám bízzák! Az pedig még nagyobb kitüntetés, amikor már a két utcával arrébb lévő kerekes artézi kutat is használhatom, amelyikből tisztább víz jön. Ehhez persze az kell, hogy bízzanak bennem. Hogy két útkereszteződésen is át tudok menni anélkül, hogy elütne egy autó. (Igaz, akkoriban Kecskemét utcáin még több a lovaskocsi, mint az autó, de hát azoktól is félni lehet.)

*

Az egyik legelső felidézhető élményem az, hogy édesanyámhoz be-bejárok az Árvaházban lévő irodájába. Közel van, mindössze egy háromszáz méteres úton kell végigmenni (ma az akkori árvaház névadójára emlékezve Faragó Béla fasornak hívják). Akkor még az egész épület az árvaházhoz tartozik, és az északi szárny a lányoké. Azok a nagy lányok felvisznek a hálótermükbe. Én csak ülök a padlón, és a lányok fölém magasodva beszélnek hozzám, a combjukon túl alig látom őket, és ollóval felvágott kekszdarabokkal etetnek.

(Anyám szerint ez nem történhetett meg, ő soha nem vitt be a nagy lányok közé. De hát mit tudhatott a szegény asszony az én titkos életemről?)

*

Anyám az Árvaház dolgozójaként az akkori igazgatót, Mares Gézát kérte fel keresztapámnak. Géza bácsi nem rossz ember, de a háború előtt a magasabb körökkel tartott kapcsolatot, a felesége Faragó Béla lánya, és nekem nem nagyon szimpatikus. Anyám mesélte, hogy amikor az anyós is bejött az irodába, a női dolgozóktól elvárta, hogy pukedlizzenek neki. Mikor megszűnik az Árvaház, ők is kiköltöznek, és a fasorban, egy villában laknak. Nem uraskodnak: a villa hátsó részében ól is van, disznóval.

*

Biztosan nagyon bájos kisgyerek lehetek, hiszen a fényképek között van néhány, ami arról tanúskodik, hogy kedveltek. Az egyik fotón kikukucskálok az árvaház hatalmas ajtaján, alig érem fel a kilincset. Egy másikon egy autóból nézek ki (az az autó talán egy minisztériumi látogatóé lehet). Egy harmadikon a lovaskocsi bakján ülök, a gyeplőt fogva. Mindezek a kedvességek valószínűleg nem is nekem szólnak, hanem a sokak által tisztelt édesanyámnak. Az ő kisfiát is miatta kedvelik.

*

A lovak egy időben annyira érdekelnek, hogy a nagymama házának udvarán állítólag csak állva vagyok hajlandó pisilni. (Jó, ezt ugorjuk át!)

*

Hát, vannak élményeim. Kétéves koromban az Árvaház loboncos kutyája, a Zsandár, a fenekembe harap, amikor megsimogattam és utána hátat fordítottam neki. Futok be anyukám irodájába,

beszélni is alig tudok még, és selypítve közlöm vele, hogy „meghajapott a Zsandáj”. (Ez az epizód hosszú időre óvatossá tesz a kutyákkal szemben.)

*

Aztán a körúti utcagyerekekkel indiánosat játszunk, és egy magunk készítette nyílvessző a homlokomba fúródik. Csurog róla a vér. Nagyon megijedek. Rohanok be az Árvaházba, hogy anyám segíthessen. Bizony, bizony. Ha akkor az a nyílvessző néhány centivel alacsonyabban talál el, akkor most félszemű vagyok, és ez az egész későbbi életemre, boldogulásomra kihat.

*

Aztán jönnek a szocialista építés évei. Mi, a környékbeli gyerekek is részt veszünk benne. Például vasutasat játszunk a fasor közepén. A háborúban egy légiakna eltörölt egy egész házsort, és annak a helyén tiszti lakásokat akarnak építeni. Mi este, amikor a munkások már hazamentek, az átmenetileg kiépített vágányon beülünk a csillékbe, és toljuk egymást. Szerencsére őr nincs, aki megbüntethetne.

*

Aztán az ötvenes évek elején megszüntetik a pedagógus árvaházat, és szakérettségis kollégiumot rendeznek be a helyén. (Ennek célja az új, munkás és paraszt értelmiség kinevelése.) Anyám marad az irodában, ő pótolhatatlannak bizonyul. Most élelmezésvezető, és emlékszem, ahogy elmeséli, hogy mennyire lázadoznak a falusi kollégisták, amikor nem a megszokott, húsos ételeik szerepelnek az étrendjükben.

*

A sportpályán van minden: 200 méteres salakos futókör, magasugró gödör, kispályás, homokos

focipálya. Van gerelyhajító verseny, és a következő háborúra való felkészülés jegyében kézigránátot dobálunk, meg füstfüggönyön rohanunk át. (Ez volt az MHK, a Munkára, Harca Kész mozgalom fénykora.)

*

Anyának sikerül elérnie, hogy kapjon egy egyszobás szolgálati lakást az U alakú épület északi részében (ahol korábban a lányok termei voltak). Én is vele költözhetek. A nagymamával naponta tartom a kapcsolatot. Bár nekünk csak két főre lehet előfizetni a központi konyhán, a két adag egyharmadát ebéd után mindig elviszem neki egy ételhordóban. Anyám a lelkemre köti, hogy erről senkinek se szóljak, mert ez nem teljesen szabályos. Hát, egészen mostanáig tartottam a számat.

*

Az épület egyik beszögelésében, egy pici udvarban, közvetlenül az ablakunk előtt áll egy fa, a szemközti falon pedig egész éjszaka ég a lámpa. Az ablakunkon egy fehér színű, rugós roló van. Néha éjszakánként rászáll egy madár annak a fának az ágára, tollászkodik és csivitel, én pedig bámulom a rolóra vetülő árnyékát. Nagyon tetszik nekem ez az árnyék, ez a madár. Olyan az egész, mint egy mesefilm, amit kifejezetten nekem készítettek. Műsor egy magányos gyerek számára, akinek az anyukája késő éjszakáig az irodában dolgozik.

*

Bizony, gyakran vagyok egyedül. És ez néha félelmetes is tud lenni. Amikor egy másik szobát utalnak ki a számunkra (az északi épületszárny közepén, az összekötő folyosó közelében), egy ünnepségre azért nem mehetek el, mert éppen

lázasan fekszem az ágyamban. Anya akkor is dolgozik. És rémülten látom, ahogy az ajtókilincs lassan lenyomódik. Nem jön be senki, mert anyámnak volt annyi esze, hogy rám zárja az ajtót, nem bízva abban, hogy nyugton tudok maradni. Vajon ki az, aki megpróbált bejönni?

*

Anyám szerint sokat rosszalkodom. (Na persze, a felnőttek gyakran így értelmezik a világ felfedezésére irányuló unortodox kísérleteket.) Már akkor is, amikor a nagymamánál lakunk, Anya karácsony előtt egy dobozban gyűjti a jó tetteimet szimbolizáló fehér, valamint a rosszaságaim miatt kiosztott fekete lapocskákat, hogy megállapítható legyen, megérdemlem-e az ajándékokat. Szerencsére a fehér papírszeletekből mindig egy picivel több van.

*

Ami a rosszalkodásomat illeti, később is vannak velem bajok. Egyszer valamivel megsértettem az ugyanabban az irodában dolgozó Zoltán bácsit. Anyám nem maga büntet meg, hanem őt hatalmazza fel rá, hogy szerezzen elégtételt a sérelemért. Zoltán bácsi odahív, rá kell hajolnom az asztalra, aztán néhány közepes erősségű ütést mér a nadrágomra, és ezzel a lovagias ügy el van intézve. Nem fáj különösebben, de nem is az ütésnek kell fájnia, hanem a szégyennek, a megaláztatásnak. Én azonban nem sokáig búslakodom, már akkor sem voltam az a búslakodós fajta. Ha így történt, biztosan megérdemeltem. De a jövőben jobban kell vigyáznom. Anyától nem várhatom el, hogy mindenkitől megvédjen.

*

Zoltán bácsiról különben jó emlékeim is vannak. Egyszer készített rólam egy fotósorozatot, amit karácsonyra egy albumban az édesanyámnak ajándékozhattam. Máskor pedig egy dianézőből és egy konzervdobozból összeeszkábált egy diavetítőt, hogy a mesefilmeket nagyban is láthassam. (Anyám később átkerül az Óvónőképzőbe, és ott újra együtt dolgozik Zoltán bácsival, akinek az intrikáitól sokat szenved. Ezért egy kicsit én is haragszom rá.)

*

Az árvaházi épületépületkomplexum alaprajza U alakú. De talán W-nek is nevezhetném, hiszen a közepén van egy kinyúló rész is, ami sok kalandot kínál egy kisfiúnak. Ott van a konyha, több helyiséggel, és ott van az étellift, amely az emeleti ebédlőbe juttatja fel az ennivalót. A legnagyobb élményem azonban a gőzmosoda. Óriási terem, az egyes fiókok ember nagyságúak, ki-be lehet szaladgálni. A kimosott ruhák illata is örök időre benne marad az ember orrában. De ugyanitt található a kamra (a lisztes zsákok között szúrós egérszag) és a személyzeti fürdő is.

*

Igen. Életemben ott látok először fürdőkádat. Nagy élmény. Ha jól emlékszem, két vagy három fülke is volt, mindegyikben kád. Nekünk még nincs fürdőszobánk, lavórban mosakszunk, mint a nagymamánál.

*

Az épület olyan, mint egy vár, tele rejtélyekkel. A többi alkalmazotti gyerekkel sokat szaladgálok a föld alatti labirintusban, a pincerendszerben. Több tucat kamra van ott, bennük krumpli, fa, szén, építőanyag.

Ja, és a kazánház. Az a pince leglátványosabb

része. Több kamrából áll, és a fűtő bácsi megengedi, hogy figyeljem, ahogy dolgozik. Csúszkálgatok a szénhegyeken, nézem és hallgatom, ahogy a kazánban izzik és duruzsol a szén. Kormos Kisbence leszek estére. Anyám alaposan leszid. Persze nem értem aggódik, hanem a ruháért. Szegények vagyunk.

ÖTVENES ÉVEK, amikor hősünket nevelni kezdik, ő pedig egyre idegesebb lesz

Iskola előtt anyám még egy közeli magánóvodába is beírat. Talán így akarja elérni, hogy ne lógjak ki annyira a nálam normálisabb gyerekek közül? Vagy ezzel akarja ellensúlyozni a magányosságomat? De hát nem vagyok magányos, az alkalmazottak gyerekei között én vagyok a bandavezér. (Na nem az erőm, hanem a burjánzó ötleteim miatt.)

*

Az óvodai kaland nem tart sokáig. Talán túl sokba kerül, talán én nem vagyok egy igazi óvodai alany. Ebből az időből egyetlen emlékem maradt meg. A gyermekfogászaton hősiesen viselkedtem, és jutalomként kapok egy mesekönyvet. Másnap nagy boldogan viszem az óvodába, de az óvó néni lehűti a lelkesedésemet: nem mesekönyv ez, hanem fogászati szakkönyv. Ez az első komoly csalódásom a felnőttekben. És arra ösztönöz, hogy mielőbb megtanuljak olvasni, mert akkor így majd nem

verhetnek át.

*

Még a hősiességemről annyit, hogy gyakran vagyok beteg, tüdőgyulladást is ötször vagy hatszor kapok (ezek nyomait még mindig kimutatja a röntgen), és Anya ilyenkor priznicet tesz fel, hogy az levigye a lázat. Zokszó nélkül elviselem a hideg borogatást, mire ő is hősnek nevez. Ez még ma is eszembe jut. Ha valami nagy megpróbáltatást kell túlélnem, arra gondolok, hogy mi az nekem. Én egy hős vagyok!

*

Gyerekkorom legemlékezetesebb élményeit a Luca néni fonyódi nyaralójában töltött hetek jelentik. Luca néni édesanyám munkatársa, úgyszólván barátnője, és többször is elvállalja a nyaraltatásomat. Ezekben az években véső dik az emlékezetembe a Balaton-parti nyárfák és jegenyék susogó hangja, és a part menti nád félelmetes imbolygása. Az egyik évben a nádi farkasról olvasok egy rémes történetet, és attól félek, hogy abban a nádasban is rejtőzhetnek farkasok. Ki-kinézek az ablakon, de farkasnak semmi nyoma. Egyelőre.

*

Bizony, a bátorság nem jellemző rám, abban az időben különösen nem. Amikor Fonyódról Badacsonyba megy a hajó, azzal csalnak fel rá, hogy csak körülnézünk, aztán ki is szállunk. (Közben megszámolom a mentőcsónakokat, és nem találom elegendőnek a számukat.) Már kiszállnék, de – minő véletlen – már eloldották a köteleket. Hogy egy gyanútlan, a felnőttekben megbízó gyereket hogy be lehet csapni!

*

Sok más gyerekhez hasonlóan egyszer én is úgy

érzem, hogy nem bírom tovább. Világgá megyek. Fogom édesanyám Puch márkájú női biciklijét, felpakolok rá néhány fontos dolgot, és elindulok. De menet közben megállok a nagymamánál is, ő az első állomás. Kikérdez, jóllakat, elbeszélget velem. Addig húzza az időt, amíg az édesanyám utánam nem jön. Eddig tart a világgá menés. A szándék megvan, de a feltételek még hiányoznak.

*

És eljön az iskola ideje. Be kell iratkozni. Édesanyám úgy dönt, hogy a helyett az iskola helyett, amelyiknek a körzetébe tartozunk, de az egy forgalmas csomópont mögött van, inkább a városközpontban lévő Jókai Mór Általános Iskolába írat be. Az messzebb van, de jó hírű, és sokkal biztonságosabban lehet megközelíteni.

*

Az iskola eredetileg a piarista gimnázium egyik szárnya volt, de elvették a déli felét. A piarista növendékek tovább is használhatják az északi részét, és reggelente látjuk, ahogy a közeli kápolnából az istentisztelet végeztével szép sorban átvonulnak a gimnáziumba.

*

Az első élményem kiábrándító. Állunk az évnyitón, kis elsősök, unatkozunk és fáradunk. Mindenféle hülye verset mondanak és dalokat énekelnek, bennünket, kicsiket nem hagynak leülni, miközben a nagy felnőttek ülnek, és ránk nézve még mosolyognak is. Micsoda hülyeség!

*

Aztán elkezdődik a tanítás. De mi az, hogy tanítás? Mi az, hogy fegyelem? Ezt az első órán még nem veszem komolyan, nagyon kilógok a sorból. Míg a többi gyerek fegyelmezetten ül a padban, hátra tett

kézzel, addig én csúszok-mászok a padlón a lábaik között, és nem értem, hogy ők miért nem csatlakoznak hozzám. De nem tart sokáig a szabadságnak ez az eufóriája. A tanító néni bölcs, és ahelyett, hogy megfegyelmezne vagy rám kiabálna, nyugodtan kivárja, míg a kíváncsiság legyőzi bennem a rendetlenkedő hajlamot, és felülök a székemre, hogy én is hallhassam az ő érdekes történeteit.

*

Abban az időben még külön vannak a fiú- és a lányiskolák. A mi iskolánkba csak fiúk járnak. És a felsőbb osztályos fiúk megrémisztenek, ahogy rohangálnak a folyosón, mindenkit legázolva, aki csak az útjukba kerül. Mennyire irtózom a rövid nadrágjukból kilógó szőrös lábuktól, combjaiktól!

*

Egyszer az iskolából hazamenet egy nagyobb fiú megkerget. Egészen az árvaházig menekülök, ő pedig, mivel nem tud utolérni, bosszúsan utánam vágja az iskolatáskáját. Elbukom benne, de felpattanok, és berohanok az épületbe. Később nagyon sajnálom, hogy nem volt annyi eszem, hogy lehajoljak, felkapjam a táskáját, és azt is bevigyem. Akkor megtudtuk volna, ki a támadó. Majd legközelebb, biztatom magamat. De azzal a fiúval soha többé nem találkozom, és fogalmam sincs, hogy miért akart megverni.

Később is gyakran előfordul, hogy nem akkor jut eszembe a megfelelő megoldás, amikor még számítana. Valahogy lassan forognak a kerekek az agyamban.

*

Nagyon kíváncsi gyerek vagyok. Bejárásom van a szakérettségis kollégium tanári szobájába, és

amikor kitör a koreai háború, a világvevő rádiót Phenjanra hangolom be. (Hogy miért azt kerestem, nem emlékszem. Talán újságban láttam az észak-koreai főváros nevét.) Persze semmi mást nem hallani, csak a statikus zörejt. Meg vagyok győződve róla, hogy ez a háború hangja.

*

Az iskolában is éberen figyelem, nem történik-e valami szokatlan, vészhelyzetre utaló esemény. És történik! Egyszer észreveszem, hogy tűzoltók mennek fel a padlásra. Ahol tűzoltó van, ott tűznek is kell lennie, gondolom. Fogom a táskámat, és biztos, ami biztos, hazasietek. Szegény anyám épp egy ideológiai szemináriumon ül. Benézek, és kihívom. Elújságolom neki, hogy kigyulladt az iskola. Nem hiszi el. Besiet az irodába, és telefonál. Megnyugtatják, hogy nincs semmi baj, a tűzoltók csak a szokásos tűzvédelmi felülvizsgálat miatt tartózkodnak az épületben, a gyerek nyugodtan jöjjön vissza tanulni. Anya szomorúan rám néz, de nem szid meg. Lehet, hogy éppen az a félelmetes jóslat jut eszébe, hogy vagy nagy ember leszek, vagy megsemmisülök. Ez a kérdés még nem dőlt el.

*

És nemcsak fura gyerek vagyok, de nagyon feledékeny is. Délután gyakran vissza kell mennem az iskolába, mert ott felejtettem valamit, ami kell a leckeíráshoz. A pedellus az épület oldalában lakik, az udvari bejárat mellett, ahonnan közvetlenül fel lehet szaladni az osztálytermünkbe. Rendszerint meghökkenve mondja, a nagy kulcsot lóbálva: „Na, máma mit hagytál itt?” (Erre a feledékenységre most is sokat gondolok. Mikor majd igazán demens leszek, talán fel sem fog tűnni.)

*

A magolás már az általános iskolában sem a kedvencem. Ezért általában a jó és a jeles között van a bizonyítványom. De egyszer kitűnő is leszek: második osztályban. Jutalomkönyvet is kapok, az a címe, hogy „Szovjet népmesék Leninről és Sztálinról”. Pompás kordokumentum ez, sok embernek megmutatom. Sajnos a számtalan költözködésben (és kölcsön adásban) valahogy elkallódik. Pedig érdekes példája annak, hogy a kommunista korszakban még a meséket is mennyire befolyásolja az állami elvárás.

*

Az általános iskolában már mozgalmi életet is élünk. A kisdobosságra nem emlékszem, de aztán úttörővé nyilvánítanak bennünket. Az osztályban egy őrs alakul, és én leszek a nótafa, azaz a kultúrfelelős. Ebből a korszakból egy gonosz ötletre emlékszem. Az egyik osztálytársunk, Szabó Csaba, aki később közeli barátom lesz, imádja a kovbojregényeket. Ezt mi elítéljük, és meg akarjuk büntetni miatta. Nekem az az ötletem támad, hogy vegyük el a könyvét, és vágjuk ketté, aztán külön a felső és külön az alsó részét adjuk neki vissza. (Lám, mi történik, amikor olyan ember kezébe kerül hatalom, aki nem tudja felmérni a következményeket!)

*

A maga módján Csaba is különleges egyéniség. Egyszer épp egy könyvet olvas, az osztályban nagy zaj van, és valaki papírgalacsinokkal dobálja meg. Akkor Csaba felnyúl a levegőbe, az egyiket elkapja, bekapja, lenyeli, és kijelenti: „Így jár minden papírgalacsin!” Ez annyira váratlan és annyira abszurd, hogy az osztálytársak csak néznek. Erre nem voltak felkészülve.

*

Az általános iskolában meghirdetnek egy irodalmi pályázatot (névadónk, Jókai Mór munkásságával kapcsolatban), amit én nyerek meg. Akkor Csaba megkér, hogy írjak neki egy regényt. Meg is írom, de nem neki. Az a címe, hogy „Isaszegi csata”, és nem a szabadságharcról szól, hanem egy számháborúról, amit az úttörőcsapatok vívnak, történetesen Isaszeg mellett. Van egy nyomdász ismerősünk, aki megígéri, hogy segít megjelentetni. De ez elmaradt, és a gépirat is elveszett. Azt hiszem, ez volt a probléma ideális megoldása. Nem vagyok még íróilag felkészülve a publikálásra.

*

Az úttörők számára nyomtatott *Pajtás* című lapban egyszer megjelenik egy pályázat: olyan öntözőberendezést kell tervezni, amelyik a kiömlő víz erejétől hajtva körbe forog. Kigondolom, megtervezem, megrajzolom, és beküldöm. Választ nem kapok, de ma is büszkeséggel tölt el az a tudat, hogy ha még nem létezett volna, én újra feltalálom a Segner-kereket.

*

Már gyerekkoromban sok olyan dolgot kitalálok, amire mások nem gondolnak. Ilyen az a kétféle titkosírás, amelyet a naplóm írásához fejlesztek ki. Az egyiknek a mintája az arab írás. A betűk úgy kapcsolódnak egymáshoz, hogy a gyanútlan szem azt sem tudja, hol végződik az egyik, és hol kezdődik a másik. Minden magyar betűnek megfelel 3-4 grafikai elem, és ezek összekötését nehéz észrevenni. (Sajnos ennek rendszerét már nem tudom visszaidézni, és azt a néhány feljegyzést sem tudom elolvasni, amit megtaláltam. Ilyen az abszolút titkosírás. Az sem tudja dekódolni, aki

írta.)

A másik titkosírás jóval egyszerűbb. Ez a magas-mély, illetve a zöngés-zöngétlen hangok ellentétére épül. (Lám, volt értelme nyelvtant tanulni.) Mindennek megvan a maga párja. Nümtimmig nikfom o noko bólho. Vagy másképp tagolva: Nümtim mignik fomo nokoból-ho. Senki sem gondolná, hogy ez ugyanaz, csak átírva. Nagy előnye, hogy viszonylag könnyen kiejthető, és elsőre valamilyen egzotikus nyelvre gondolhat a gyanútlan olvasó, így meg sem próbálja kisilabizálni.

*

Az általános iskolai tornatanárunk maximalista. Valóságos cirkuszi gyakorlatokat végeztet velünk. Svédszekrény, tigrisugrás. Meglehetősen veszélyes gyakorlatok ezek, csoda, hogy egyikünknek sem törik ki a nyaka. Igaz, Adamik tanár úr ott áll a svédszekrény másik oldalán, és ha szükség van rá, a nyakunk alá nyúl. De azért halálmegvető bátorság kell hozzá, hogy végigcsináljuk.

*

Akkoriban a sport nagyon érdekel. Egy saját kis sportegyesületet is létrehozok, ABC Sportkör néven. Az ABC arra utal, hogy mindössze hárman vagyunk a tagjai, rajtam kívül két alkalmazotti gyerek, Szabó Attila és Olasz Misi. Versenyeket, bajnokságokat rendezünk, számon tartjuk az eredményeket, a rekordokat. Van egy összetett versenyszám is: futás, távolugrás, magasugrás és pingpong. Az édesanyám irodájában, az ő írógépén még szabályos bulletint is készítek, részletes programmal és eredménylistával.

*

Az iskolában kulturális vetélkedőt is rendeznek. A mi osztályunk számára én írok egy iskolai tárgyú

kabaréjelenetet. Mivel erősen dadogok, személyesen nem merek szerepelni, de én vagyok a rendező. És a függönyt is én kezelem. Felhúzom a függönyt, lemegy a jelenet, a nézőtérről nevetés hallatszik, minden rendben. Csak utána derül ki, hogy nem egy függöny van, hanem kettő, és én csak az egyiket húztam fel, a jelenet pedig a másik mögött játszódott. Ezt persze a szereplők sem vették észre, hiszen a szövegükkel voltak elfoglalva. Hát igen. A színművészet is egy szakma, és nem lehet elvárni, hogy minden elsőre klappoljon.

*

Rajzóránk lenne, de a tanár egyre késik. A fiúk rendetlenkednek, kiabálnak, dobálják egymást. Ezt már nem tudom elviselni, úgy érzem, hogy cselekednem kell. Kinézek a folyosóra, és látom, hogy a rajztanárunk ott cseveg egy csinos kolléganőjével. Megkérdezem tőle, hogy ugye most nekünk rajzóránk lesz. A szemembe néz, elbúcsúzik a kolléganőjétől. És az év végén négyest kapok rajzból.

*

Ez a tanár nem szereti a szabadkézi rajzaimat, a gúlákat és kockákat erőlteti. De rajzolni nagyon szeretek. Akkor már a faliújságra is teszek fel rajzokat, karikatúrákat. Még némely tanáromról is készítek portrékat. Persze titokban.

*

Szeretem a történelmet is, de a sok névvel és évszámmal nem boldogulok. Az egyik évben azzal a feltétellel kapok ötöst, hogy a nyári vakáció végére megtanulom a magyar királyok uralkodási évszámait. Egész nyáron ezt magolom, teljesen elrontja a nyaramat, de szeptemberre sikerül. Viszont miután kikérdeztek, az évszámokat

nyomban el is felejtem. Érdekel a világtörténelem, az európai háborúk, Amerika felfedezése, Egyiptom, Kína meg minden, de miért érdekeljen egy kicsi ország kicsi történelme, a szánalomra méltó uralkodói és azok intrikái?

*

Az ötvenes évek elején, amikor a béketábor (így becézték az akkori szocialista országokat) éppen háborúra készül, tanúja vagyok, ahogy a pincében atombiztos óvóhelyet építenek, vastag betonfalakkal és acél ablakkal. Még nem értem, miért kell ez, de megjegyzem, hol van, hogy ha szükség lesz rá, gyorsan oda találjak.

*

A Varsói Szerződés keretében Magyarországon állomásozó szovjet katonai egységeket lassan megszokjuk. Az árvaház épületének északi szárnyát a szovjet katonai családok iskolás gyerekei kapják meg.

*

A szovjet iskola beszállásolása miatt nekünk megint költöznünk kell, ezúttal a déli szárnyon kapunk egy nagyon keskeny szobát. Az a szoba az Irinyi utcai oldalon van, a magasföldszinten. Igen. És anyám egyszer valamilyen vétkem miatt rám zárja az ajtót. Ezt nem hagyom annyiban. Az ablakot vasrács takarja. Kinyitom a széles ablaktáblát, és arra kérem a járókelőket, hogy szóljanak a rendőröknek, mert itt egy kisfiú be van zárva. Odanéznek, de mennek tovább. Ennyit a felnőttek segítőkészségéről.

*

Aztán megint költözünk, ezúttal az U alakú épület dél-nyugati szárnyába, amelyiknek az ablakai közvetlenül a sportpályára nyílnak. A szovjet

tanulók is ott tartják a tornaórát, és amikor éppen betegen fekszem otthon, őket figyelem. A vezénylés szavai még mindig itt csengenek a fülemben: „raz-dva, raz-dva!”

*

Ez az a lakás, amelyikbe anyámnak sikerül egy ülőfürdőkádat beszereltetni. Ugyanis a padlásfeljáró alatti kiöblösödést is hozzáadatja a szoba-konyhához. Amikor egyedül vagyok otthon (ez rendkívül gyakran megtörténik), és lépteket hallok a fürdőfülkénk felett, egy kicsit mindig félek. Vajon ki járkálhat a padláson? És nem tud-e valahogy bejutni a mi szobánkba?

*

A szovjet iskola az épület nyugati részének parkját is megkapta. Egyrészt épült ott egy fából készült, többtantermes barakk, másrészt egy tangazdaságot is berendeztek, és különböző haszonnövényekkel kísérleteztek. Ma is elszégyellem magam, amikor eszembe jut, hogy egyszer letörtem ott egy kukoricacsövet. Egy bunkó magyar a szovjet agrárkultúra ellen...

*

Az unokatestvéreim közül Réka okos és szép kislány, talán egy vagy két évvel fiatalabb nálam, gyakran átmegyek hozzájuk. Fura módon arra emlékszem legélesebben, amikor Sárika, a kilenc évvel idősebb unokanővérem esküvőjén az asztal alatt rendetlenkedünk. Azt hiszem, bort is ittunk, de nem emlékszem, hogy berúgtunk volna. Az édesapja, Laci bácsi nagyon művelt és komoly ember, sok könyve van, és életének főműve az a török nyelvtan, amit egy német nyelvű könyvből fordít magyarra.

*

Sárika férje, Iván tanár. Nagyon szeret kirándulni, és engem is elvisz a túráira. Egyszer a Bakonyban egy hosszú alagúton megyünk keresztül (nagyon kell figyelni, hogy jön-e vonat, és ha jön, az alagútnak melyik vége felé menekülhetünk.) Az alagút másik végénél áll egy vasúti őrház, és egy német juhászkutya egyre szűkebb köröket ír le körülöttünk. Megállunk. A kezemben van egy hosszú bot. Iván azt mondja, hogy dobjam el, hátha az idegesíti a kutyát. Elejtem. És amint a bot földet ér, úgy megijed szegény kutya, hogy egyből beszalad az őrház udvarába. Akkor rájövök, hogy a váratlan dolgok hasznosak lehetnek, és ez azóta is a kutyákkal szembeni fegyvertáram szerves része maradt. Elvégre senki sem szereti a kiszámíthatatlanul viselkedő embereket Csak arra kell vigyáznom, hogy a szokatlan mozdulatok miatt nehogy kihívják az elmeápolókat.

*

Ivánnal jócskán vannak élményeim. Éppen a Börzsönyben kirándulunk, de az egyik ösvényen fegyveres katona állja el az utunkat. Légvédelmi lőgyakorlat, turistáknak tilos a belépés. Én persze azonnal visszafordulnék, de Iván nem nyugszik bele. Megnézi a térképét, és rövidesen talál egy kerülő ösvényt.

Egyszer csak megszólalnak a lövegek, és fütyülni kezdenek a repeszek, mi pedig azonnal bevágjuk magunkat a fák közé.

Igen. És egyszer csak nem ketten hasalunk ott, hanem már hárman. Mellettünk ott lapul egy róka is. (Nyilván nem veszett, ránk se néz, csak beledugja az orrát a fűbe, és reszket. Nem tudhatja, hogy rókára nem vadásznak légelhárító ágyúval.)

Aztán amikor erről a nem mindennapi kalandtúráról visszaérkezünk Kecskemétre, a vasútállomás előtti téren csikorogva fékez egy autó, mire gondolkodás nélkül hasra vágom magam. Ez már benne van a véremben.

*

Akkor is Ivánnal kirándulok, amikor Fonyódon, Luca néni nyaralójának a kertjében verjük fel a sátrunkat, és a sűrű nádason keresztül megyünk be a Balatonba, egy gumimatraccal. Iván ugyanis elhatározta, hogy nem fizet a strandért, majd mi a tó felől. És akkor beesik a vízbe a szemüvegem, és nincs másik. Egy darabig nyúlkálok az iszapban, megpróbálom megtalálni, de nem sikerül. Ezek után Iván is lemond az ingyen strandolásról. Túlságosan drága.

*

És következik 1956. Számomra ez nem a politikai eseményekkel kezdődik. Annak az évnek a nyarán az Alföldön reng a föld. Épp ott ácsorgok a szakérettségis kollégium konyhájában, és látom, ahogy a nagy, 200-300 literes gyorsforraló üstök fedele hirtelen fel-le kezd járni. Mindenki megdöbben. Ez annyira elvonja a figyelmemet, hogy magát a földrengést észre sem veszem. (Azokat a nagy, kuktafazékra emlékeztető amerikai üstöket még a pedagógus árvaház szerezte be, a háború előtt, és nagyon komikus volt hallani, ahogy élelmezésvezetőként anyám a szakácsnőnek azt mondja a leves megkóstolásakor: „Ez egy kicsit sótlan. Tegyünk bele még két kiló sót.”)

*

Abban az évben rendezik meg a Melbourne-i olimpiát is. Én az atlétika lázában élek. Nagy idők azok! A magyar középtávfutók, Iharos, Rózsavölgyi,

Tábori és Mikes, valamint a hosszútávfutó Kovács „Bütyök” a hőseim. Világcsúcsokat futnak, és egymás rekordjait is megjavítják. Nagy izgalommal várom, melyikük milyen távon fog győzni. (Iharos Sándortól, aki 1500-tól tízezerig sok számban volt már világcsúcstartó, mindenki aranyat vár.)

*

1956 októberének végén elkapom a skarlátot. Kórházba visznek. A mentőautó száguld a Megyei Kórházba, de közben kiderül, hogy már nincs hely a fertőző osztályon, viszont a Honvédkórházban van egy skarlátos fiú, melléje be tudnak tenni. Megfordul az autó, és nemsokára megérkezünk oda. A felszereltsége jobb is, mint a civil kórházé, többek között minden ágy fejénél van egy vezetékes rádió, fülhallgatóval. Így hát október 23-ikán is izgatottam várom a Melbourne-ből érkező híreket. És nem értem, miért olvassák be a rádióban, hogy statáriumot hirdettek ki, és hogy délig mindenki tegye le a fegyvert. Miféle statáriumot? És miféle fegyvert?

*

Aztán kiderül, hogy nagy a baj. A fegyveres harc gyorsan kiterjed az egész országra, és a Honvédkórház is kap friss sebesülteket. A mellettem fekvő kisfiút hazaviszik, egyedül maradok. A városból hallatszik a szüntelen lövöldözés. Ráadásul a kórház közelében van egy ávós laktanya, amit megrohamoznak. Fülsiketítő csatazaj, géppisztolyok kerepelnek, kézigránátok robbannak.

*

Egy katona jön be a szobámba, kinyitja az ablakot, fegyvereseket keres a kórház mögötti kukoricásban, és a géppisztolyával ki akar lőni. Akkor, 11 évesen,

felvilágosítom, hogy a genfi konvenció kifejezetten megtiltja a kórházak katonai célra való felhasználását (Máig sem tudom, hogy hogy volt bátorságom kioktatni azt a katonát.) Meglepve rám néz, aztán bólint, és azt mondja, hogy „jó, akkor nem lövök ki”, majd becsukja az ablakot. Egész életemben ez volt az egyetlen pillanat, amikor hatással lehettem a történelem alakulására.

*

Mivel nagyon félek, átraknak a felnőtt fertőző osztályra, ahol aztán értesülök az ország helyzetéről. De még nincs vége, mert a fegyveresek többször is végigjárják a kórtermeket, hol bujkáló ávósokat, hol meg ellenforradalmárokat keresve. Az egyiktől megkérdezem, hogy mit tud az Árvaházról, nem történt-e baja a nagy lövöldözésben. Azt feleli, hogy néhány kirakatot betörtek, de alapjában véve rendben van. De mire rájövök, hogy árvaház helyett áruházat értett, addigra már eltűnt.

*

Aztán néhány nap múlva anyámnak sikerül elintéznie, hogy otthon ápoljon tovább. Feleleveníti a háborús tapasztalatait, az ablakot mindig vastag pokróccal fedi be, mielőtt lámpát gyújt, nehogy valakinek kedve támadjon belőni rajta.

*

Lényegében fogalmam sincs, mi megy végbe az országban. Faliújságfelelősként pár hete még a november hetediki ünnepi számon törtem a fejem, és meg is rajzoltam az illusztrációt: a Téli Palota megrohamozása, négy vörös csillaggal a kép sarkaiban. De később, amikor megtudom, mi zajlott le Budapesten, már egy falragaszon dolgozom, amin a szovjet katonák klottgatyában fürdenek a budapesti lakosok vérében. Ennyit arról, hogy mit

értettem meg a történtekből, és hogy mennyire a valóságtól függetlenül működött a fantáziám. Még jó, hogy ezt a rajzot sehova sem raktam ki, és nem is őriztem meg.

*

Egyébként tényleg nem veszélytelen a művészkedés. Egyszer az irodában rajzolgatok, és éppen egy horogkeresztet rajzolok egy német katona zubbonyának karjára, amikor bejön egy dolgozó (akiről később anyám azt mondta, hogy ”véres szájú kommunista”, és vigyázni kell vele). Megkérdezi: „Erre az anyukád tanított?” Azt válaszolom: „Nem. A Ludas Matyiban láttam.” Szörnyű belegondolni, mi lett volna, ha az az ember rá tudja bizonyítani az édesanyámra, hogy a fasizmusra neveli a gyerekét!

*

1957-ben az orosz helyett németet tanulunk. A tanárnő lelkesen magyaráz, én pedig lelkesen bólogatok. Aztán jön a tanfelügyelő, a tanárnő felszólít, velem akar büszkélkedni, és akkor kiderül, hogy bár engem tényleg minden érdekel, és nekem tényleg minden tetszik, a tudásom nagyon hiányos. Csak makogok, és szegény tanárnő nagyon szomorú lesz.

*

Ötvenhétben az édesanyám beírat a református egyház által szervezett vasárnapi iskolába. Bibliai történeteket tanulunk, és ez nem válik káromra, de akkor már meg vagyok mételyezve a materializmussal és a darwinizmussal, úgyhogy nem tudom komolyan venni a bibliai meséket.

*

Ötvenhatnak van még egy nagyon szomorú fejleménye, ami könnyen végzetes lehetett volna a

számomra. A történet onnan indul, hogy az édesanyámnak Csepelen lakott egy régi kecskeméti iskolatársa, Bella néni, akihez havonta feljártunk. Az unokaöccse, Jani is ott lakik velük, az udvarban lévő fészerben dolgozgat. Valóságos ezermester, mindenhez ért, és amikor fent vagyunk, gyakran bámészkodom ott, és olykor segítek is neki, ha valamiben a hasznomat veszi. Nem sejtettem, de később rájöttem, hogy az anyám és ő közte vonzalom alakult ki. És utólag biztos vagyok benne, hogy anyámban ez a vonzalom nagyon erős lehetett. Annyi évnyi özvegység után!

Egyszer otthon megkérdezi tőlem, hogy mit szólnék hozzá, ha lenne egy másik apukám. Persze azt felelem, hogy nekem nincs szükségem egy másik apukára, jól megvagyunk mi ketten is. Ezzel a téma lekerül a napirendről. Mennyivel más lett volna a helyzet, ha azt kérdezi tőlem, hogy nem akarnám-e, hogy Jani bácsi is velünk lakjon. Mivel őt imádom és felnézek rá, természetesen igennel válaszoltam volna. Nos, a nagy disszidálási hullám során ez a Jani bácsi is elhagyja az országot. Anyám és ő egy ideig tovább leveleznek. Az első levelezőlapja még Ausztriából érkezik, de nem sokkal később már Ausztráliából. Ott kap munkát, egy bányában. Aztán elmaradnak a levelek. Ez Bella nénit is aggasztja, ötvenhétben érdeklődik a Vöröskeresztnél, de nem találnak róla semmilyen információt. Biztosan a bánya omlott rá. Vagy egyszerűen valaki eltette láb alól. Az ausztrál bevándorlók ugyanolyan vad életet élhettek, mint valaha az amerikai vadnyugat pionírjai.

És ekkor anyám öngyilkosságot kísérel meg. Persze a szerelmi csalódáson kívül más okai is lehettek, munkahelyi feszültségek és anyagi

problémák. Azért nem tudom kárhoztatni, hogy engem szülő nélkül hagyott volna, hiszen az intézmény (akkor éppen Országos Nevelőintézetnek hívták, és sok volt a növendékei között az árva vagy félárva) engem feltehetőleg minden további nélkül bevett és felnevelt volna, bár persze csak intézeti gyerekként. Szerencsére anyámat sikerül életre kelteni. Később nem beszél erről, én pedig nem merem megkérdezni.

*

Amikor bevezetik nálunk a lottót, anyám tizedmagával megnyeri a főnyereményt. A rá eső részből apám maradványait is hazahozatja Kecskemétre. A református temetőben temeti el, ahol a család korábban elhunyt tagjai is nyugszanak. Gyakran kimegyek a sírhoz, és megpróbálok beszélgetni az apámmal. De ahogy múlnak az évek, egyre inkább a fiamnak, újabban pedig már az unokámnak érzem. Én tovább öregszem, de ő már mindig huszonhét éves marad.

*

Tizenvalahány eves koromban határozom el, hogy bár mindenkit meghallgatok, és akitől lehet, tanulok, végeredményben mégis magam alakítom a személyiségemet. Olyan ember leszek, amilyen én akarok lenni. Ez egy életre szóló elhatározás, és később sok bonyodalmat okoz, de visszagondolva sem bántam meg. Úgy érzem, csak az ilyen emberben lehet megbízni, hiszen ki tudja vonni magát a többiek, a tömeg befolyása alól. Barátként és társként is ilyen embereket kerestem, de nagyon keveset találtam.

*

Vissza a sporthoz. A magyar távfutókon kívül az amerikai Al Oerter, a négyszeres diszkoszvető

olimpiai bajnok is a kedvencem. Az árvaház homokos, királydinnyével benőtt focipályáján találok egy nagy, ovális alakú kavicsot. Nem tudom, hogy került oda, de nagyon alkalmasnak látszik arra, hogy a diszkoszvetést gyakoroljam vele. A Képes Sportban látott Oerter-féle mozdulatsort utánozva alaposan begyakorolom a diszkoszvetés elemeit. Nem csoda, hogy amikor a tornatanárunk elvisz bennünket egy kiépített sportpályára, hogy lássa, ki miben jó, akkor éppen én, a gyenge fiú dobom legmesszebbre a diszkoszt. A tanár elhív a következő edzésre is. De addigra már túldobnak a nálam jóval erősebb fiúk, hiszen amit én hosszú idő alatt tökéletesen begyakoroltam, azt néhány nap alatt ők is megtanulják, attól kezdve pedig már elsősorban a nyers erő számít.

*

Adamik tanár úr a nyápic alkatomra való tekintettel áttesz a középtávfutókhoz. 1500 métert kell futni. Ott is lelkes vagyok, elhatározom, hogy bírok annyit, mint bárki más. Persze, elhatározni könnyű. De hiába tartok lépést az éllovassal, 1200-nál kidőlök, le kell ülnöm a pálya szélén. Amikor utána hazafelé menet betérek a nagymamához, egyszer csak elsötétül körülöttem a világ. Piros az arcom, zihálok, alig kapok levegőt, összerogyok. Az orvos szívbillentyű-elégtelenséget állapít meg, valószínűleg a skarlát következményeként. Azonnal fel is mentenek torna alól. Attól kezdve egy ideig megint csak a sportújság marad nekem. Adamik tanár úrral megegyezünk: a tornaórákon továbbra is mindenben részt vehetek, de semmi sem kötelező. (Egy ügyetlen kisfiúnak ez az ideális megoldás.)

*

Aztán nagy bádog konzervdobozokat erősítek rá egy farúdra. Feltaláltam a változtatható súlyú tornaeszközt! Mindig olyan nehéz, amennyi homokot beletöltök. (Arra persze ügyelni kell, hogy ne boruljon ki a homok.) Kár, hogy ezt később nem folytattam. Ha a sportban nem is, szép karrier várt volna rám a sportszeriparban.

*

Miután olvastam egy sarkvidéki expedícióról, elhatározom, hogy én is ilyen leszek. Van egy füzetem is, amibe beírom, hány fekvőtámaszt tudtam csinálni. A füzetre ráírom: „Sarkkutató napló”.

*

Az a regény más módon is hatást gyakorol rám. Mivel az egyik szereplője meghal, mert nem hajlandó tengeri ételeket enni, elhatározom, hogy ezentúl mindent megeszem, nem válogatok. És ez azóta is így van. Igaz, hogy életem nagy részében kollégiumi vagy üzemi menzán ettem, de ez nekem sosem okozott problémát.

HATVANAS ÉVEK, amikor hősünk először munkás, aztán paraszt, majd pedig könyvtáros lesz

Már az általános iskolában is sok gond van a dadogásommal. Anyám kiharcolja, hogy havonta egyszer kedvezményesen felmehessünk Budapestre, a Gyermeklélektani Intézetbe, ahol majd kikúrálnak. Egy darabig járunk is oda (a

Szondi utca sarkán látott balladai freskó örökre emlékezetes marad a számomra), de nem tetszik a sok gyakorlás (annyira felidegesítenek a nyelvtörők, hogy még erősebben dadogok tőlük).

Akkor édesanyám Kecskeméten is felfedez egy maszek logopédust, egy Piros nevezetűt, és hozzá kezdek járni. Az ő kúrája sem válik be azonban. Azt javasolja, hogy az ókori görög szónok, Démoszthenész mintájára én is tegyek kavicsot a nyelvem alá. Nálam ez sem működik. Viszont az udvaron láthatom átsétálni a két szép lányát. Az egyik az a Piros Ildikó, aki később ünnepelt színésznő lesz.

*

Szóval a gimnáziumot azért kell elkezdenem Budapesten, mert gondoskodó édesanyám megállapodott a Gyógypedagógiai Intézet egyik adjunktusával, hogy magánban foglalkozik velem. (Később kiderül, hogy nincs ideje rám, a foglalkozásokból semmi sem lesz.)

Felvesznek a Sashegyen működő Arany János 12 évfolyamos iskolába, és kollégista leszek. (Már az első napon bosszankodom. Az iskola címe: Meredek utca 1. Gyalog megyünk. Ki gondolná, hogy az utca számozása a hegy tetején kezdődik?)

*

Egyébként eredetileg a Kandó Kálmánról elnevezett erősáramú ipari technikumba jelentkezem, de amikor megtudják, hogy a szívem miatt fel vagyok mentve tornából, eleve elutasítanak. Na jó, akkor legyen Kandó Kálmán helyett Arany János!

*

A kollégiumban nyolcan alszunk egy teremben, és egy Sziszi becenevű idősebb fiú a szobaparancsnokunk, akinek nagyon jól esik

bennünket egzecíroztatni. Olyan, akár egy őrmester.

*

Az iskola ma jó hírű, de akkor még korántsem volt az. Néha azért nem tud valaki megjelenni az órán, mert épp a rendőrségen hallgatják ki. A kollégiumban két társaság vetélkedik egymással. Mint a Pál utcai fiúk és a Vörösingesek. Szerencsére engem békén hagynak, talán mert érzik, hogy semmit sem nyernének vele, ha megvernének. (Ott is karikatúrákat rajzolok, és az egyik rajzomon a kopaszok és a hajasok acsarkodnak egymásra, középütt pedig van egy elől hajas, hátul kopasz gyerek. A címe az, hogy „A diplomata”.)

*

A személyes higiénia tekintetében ekkor történik egy nagy előrelépés. Pisilés közben sokáig nem mertem lehúzni a fitymát a makkról. Féltem, hogy elszakad az ín. Így pedig gyakran begyullad. Amikor elmegyünk egy csoportos orvosi vizsgálatra, megemlítem ezt a doktornőnek. Rám néz, kicsit csodálkozva, aztán azt mondja, hogy toljam le a gatyámat. Megfogja a péniszemet, és egy mozdulattal lehúzza az előbőrt. „Na, itt is mosd meg!” – mondja mosolyogva. Azóta rendszeresen tisztítom ezt a részt is, és ilyenkor néha ő jut eszembe.

*

Országszerte akkor vezetik be a politechnikai oktatást. Mi lakatosipari tanulók vagyunk, és egy féléven keresztül egy kalapácsfejet reszelünk. Az elméleti oktatás abból áll, hogy megtanuljuk a csavarok sok-sok fajtáját. Délutánonként pedig az udvaron dolgozunk, hetekig a parkot rendezzük,

ásunk, és lapátoljuk a kavicsos talajt. Olyan ez, mint egy gyerek-fegyenctelep.

*

Azt mondtam, hogy rossz hírű volt az iskola. De be kell vallanom, hogy egyszer én is megszédültem. Az egyik társam nyitott szekrényében meglátom a pénztárcáját, elemelem, aztán hosszú ideig összevissza villamosozok, azon töprengve, hogy mit kezdjek a pénzzel. De ahogy látok elrobogni mellettünk egy rendőrautót, úgy döntök, hogy a pénztárcát visszajuttatom a jogos tulajdonosához. De visszalopni sokkal nehezebb, mint ellopni. Mégis sikerül. Amikor megint nyitva van a szekrénye, észrevétlenül odamegyek, és elhaladtomban belesuvasztom a pénztárcát a szekrény aljába, a cipők közé. A szegény fiú aztán este boldogan újságolja, hogy megvan a pénztárcája, nem is veszett el, csak elkeveredett.

Ebből az élményből sok évvel később, már Debrecenben, a Tanítóképző irodalmi pályázatára írok egy novellát, ami dicséretet kap, „egy eset őszinte leírásáért és művészi megformálásáért”. Bizony, egy kis Dosztojevszkij-Raszkolnyikov nyitogatta ott a szárnyait, de nem kellett megjárnia a poklot, hogy valósághű történetet tudjon írni. Igaz, hogy azok a szárnyak sem nyíltak ki igazán.

*

Fiúiskola vagyunk, és van egy vérbő tanárnőnk, aki oroszt tanít, és meglehetősen szabadon beszél előttünk a testiségről. Biztosan élvezi a sok kamasz szeméből feléje áradó vágyakozást. Ennyi fizetéskiegészítés talán jár is egy pedagógusnak.

*

Az angoltanár is emlékezetes figura. Vicces módon vezet be bennünket a nyelv szépségeibe.

Emlékszem arra a mondására, hogy az angol disznónak csőre van, azzal túr. (Sok angol szó végződik arra, hogy „ture”, amit úgy ejtünk ki, hogy „csőr”. Például furniture, adventure, culture, és így tovább.) És bár nem én választottam az angolt, de nagyon jó, hogy második idegen nyelvként ezt tanulhatom. Ez a tény két esztendővel később nagyon hasznosnak bizonyul.

*

A gimnáziumban szimpatikus tanár tanítja az irodalmat. Megmutatom neki néhány versemet. Biztat, és javasolja, hogy a nyári szünetben jelentkezzem egy üzemi újságnál. Ott pénzt is kereshetek, és közben gyakorolhatom az írásművészetemet.

*

Erről az iskoláról még azt kell elmondanom, hogy amikor a kétezres években romantikus kapcsolatom alakul ki egy nálam húsz évvel idősebb festőnővel, megtudom, hogy ő is ugyanabba az iskolába járt, a Sashegyen. Csak őt még apácák tanították. (A háború után ugyanott működött az Oleg Kosevojról elnevezett kommunista káderképző is.) Az épületek sorsáról is életrajzot lehetne írni.

*

Az egy évig tartó budapesti kaland kudarca után anyám úgy dönt, hogy inkább abban a városban folytassam a tanulmányaimat, ahol ő is lakik. Így legalább megspórolhatjuk a kollégiumi díjat, az oda-vissza utazgatás árát, és nem utolsó sorban szem előtt leszek.

*

Kecskeméten a Katona József Gimnázium II/B osztályába kerülök, ahol mezőgazdasági

politechnikára oktatnak. (Elvégeztetik velünk az ezüstkalászos gazdatanfolyam anyagát.) Ez könnyű az osztálytársaimnak, hiszen a legtöbbjük faluról jött, így ők értik is, amit tanulunk. Én nem értem, csak megtanulom. Nem véletlen, hogy a negyedik év végén azzal adja meg az oktatónk a jelest, hogy nem akarja lerontani a bizonyítványomat, de ígérjem meg, hogy nem megyek mezőgazdasági pályára. Megígérem, és be is tartom.

*

A mezőgazdasági politechnika is megtanít néhány hasznos dologra. Például megtanulok kaszálni, és a negyedik év végén traktort is vezethetek. Még lánctalpas traktort is, amelyben nem kormánykerék van, hanem amerre fordulni akarunk, azon az oldalon behúzzuk a botkormányt, a másik lánctalp meg csak megy tovább, illetve körbe.

*

Igen. És a traktorvezetési vizsgánknak van egy komikus mozzanata. Kint vagyunk a mezőn, a vizsgabizottság asztalát teherautó hozta ki, mögötte ülnek a bizottság tagjai. Az egyik osztálytársunk, Trommler Lajos, ügyetlenségből vagy viccből, ki tudja, úgy fordul, hogy egyenesen az asztal felé robog. Szegény vizsgáztatók rémülten ugrálnak fel, és kiabálva adnak utasításokat. A traktor aztán az asztaltól tíz méterre megáll. Trommler is átmegy a vizsgán. Hálából átengedik.

*

Osztályfőnökünk, Urbán Satya, kémiát tanít, de nagy természetjáró is, és az egyik nyáron elviszi az osztályt a Börzsönybe. Nehéz, embert próbáló túra ez, ráadásul szakadó esőben, de amikor végre felkapaszkodunk a hegyre, és a menedékház

tulajdonosnője felszolgálja a kalóriadús vacsorát, mindenki megnyugszik. Néhány évvel később derül ki, hogy a hölgy és a kémiatanár között van valami. A szerelem kémiája biztosan.

*

A mezőgazdasági politechnikai foglalkozások hetente egy napon vannak. Én a földön végzett munkákat is szívesen csinálom (egyelés, paradicsomszedés, kukoricatörés és hasonlók). Néha a közelben lévő kísérleti gazdaságban is dolgozunk. Az egyik alkalommal valamelyikünk megevett egy megfigyelés alatt álló nemesített paradicsomot. A paradicsom már érett volt, de mi még éretlenek.

*

Még az állami gazdaságban megtartott nyári gyakorlatot is élvezem. És egy élményemet soha sem fogom elfelejteni. Kint alszunk, egy óriási hodályban. Reggel kihozzák a reggelit: egy nagy darab szalonnát és egy vastag karéj kenyeret. Éhes vagyok, azonnal nekiesem, de rettenetesen sós, marja a számat. Körülnézek, és látom, hogy a többiek, a falusi kötődésű osztálytársaim, azzal kezdik, hogy szép nyugodtan levágják róla a 2 centis sóréteget. Én azt hittem, azt is meg kell enni. Azóta nem veszem észre, ha valami sótlan, hiába kérdezik a vendégségben. A sóérzékelésem kiégett.

*

Ha nem is laktam falun, azért anyám révén még földbirtokos is vagyok. Negyvenöt után valahogy összegyűjtött annyi pénzt, hogy meg tudott vásárolni Lakitelek-Világoshegy közelében egy pici birtokot (otthon úgy hívtuk, hogy „kis föld”), és azt az én nevemre íratta. A földet persze nem tudta megművelni, úgyhogy kiadta felesbe. De mindenki

becsapja. És amikor felmondja a bérleti viszonyt, a bérlő nem hajlandó kiköltözni. Nem félnek egy vékony özvegyasszonytól. Én meg csak 12-13 éves lehetek, nem tudok fellépni a családi érdekek védelmében. Otthon sokat beszélünk erről a kis földről, és anyám egyszer elvisz, hogy megmutassa. De olyan rossz a viszonya a bérlőkkel, hogy nem mer bekopogni. Csak a közelben ülünk le egy pokrócra, hogy meguzsonnázzunk. De legalább láthatom, hogy mi az enyém. Elvileg.

*

Aztán jön a kollektivizálás, a tagosítás, és a földünket ingyen felajánljuk a tsz-nek, hogy ne legyen vele több gond. De nem fogadják el. A tagosításban az a rész még nem került sorra, nem tudnának mit kezdeni vele. A hatvanas évek elején jön el ez az idő. Akkor kapok egy levelet, nekem mint földbirtokosnak címezve, és megkérdeznek, hogy be akarok-e lépni a téeszbe. Ha belépek, jelentkezzek, hogy beoszthassanak a munkára. Ha pedig nem lépek be, akkor kénytelenek lesznek kisajátítani a birtokomat. Gimnazistaként, tele tanulási vággyal, a tsz-tagság helyett inkább az iskolát választom, így lemondok a földről. Az én földemről.

A rendszerváltozás idején, amikor kárpótlási jegyeket lehet kapni a kisajátított földekért, valaki arra biztat, hogy én is kérjek kárpótlási jegyet. Én, aki önként mondtam le a földről?! Amit úgy kellett rátukmálnunk a tsz-re? Abszurdnak éreztem még a gondolatát is. (Akkor nem tudtam, hogy ezekkel a jegyekkel üzletelni is lehet. Mondjuk, két hold föld egy lakókocsi.)

*

A középiskolában verseket fordítok, angolból,

németből, oroszból, sőt, franciából is. Többek között lefordítom az oroszlán két haláláról szóló La Fontaine-mesét is. Úgy tűnik, minden klappol, de amikor megnézem egy igazi műfordító igazi műfordítását, kiderül, hogy néhány dolgot alaposan félreértettem a szövegben. (Nem baj. La Fontaine úgy írta meg, én meg így.)

*

Amikor az osztályok a színjátszásban mérik össze az erejüket, abban is vezető szerepet vállalok. Az általános iskolai csúfos színházi kudarcomról már említést tettem. Nos, a gimnáziumi szereplésemnek sincs sokkal nagyobb sikere. Ezúttal egy verses összeállítással nevezünk be. Az osztálytársaim tudomásul veszik, hogy nem mi győztünk, de neheztelnek rám.

Abban az évben a humán tagozatos C-osztályban Szabó Csaba, aki már az általános iskolában is az osztálytársam és barátom volt, egy profi rendezéssel rukkol elő. Brecht: Lucullus pere. Nehéz darab, példás rendezés. (Szegény Csaba, hivatásos rendező akar lenni, de nemsokára belekeveredik az ellenzéki fiatalok Pilvax kávéházban szervezkedő csoportjába, és még börtönbe is kerül. Amikor utoljára felkeresem, a kecskeméti városházi levéltárban dolgozik. Nem találom bent. Az eset azonban bekerül egy rendőrségi jegyzőkönyvbe.)

*

A középiskolában válik nyilvánvalóvá a számomra, hogy komolyan veszem a demokráciát. Vajon nem egyértelmű-e, hogy ha szavazni kell valamiről, akkor nem azt nézem, hogy mit akar a többség (többnyire valamely hangadó által manipulálva), hanem arra szavazok, ami szerintem a legjobb?

Ilyenkor rendszerint letorkollnak, azzal, hogy széthúzást szítok, mindenki egyet akar, csak én akarok mást. Persze hébe-hóba olyan is előfordul, hogy a többiek döntésével magam is egyetértek. Nagyon meg kell becsülni az ilyen okos döntéseket!

*

Adamik tanár úr, az általános iskolai tornatanárunk a középiskolába is utánunk jön. És ragaszkodik ahhoz, hogy a torna alóli felmentésem ellenére induljak az iskolák közötti atlétikai versenyen. Mivel tudja, hogy én nemigen vagyok alkalmas semmire, végül hármasugróként vesz be az iskolai válogatottba. A hármasugrást a legtöbben eleve olyan ugrabugrálásnak tartják, mint a sánta iskolát, úgyhogy nincs nagy konkurencia. De én ezt is komolyan veszem, a szokásos módon készülök fel, híres hármasugrók képsorozatából ellesve a technikájukat.

*

Az atlétikával kapcsolatban meg kell említenem egy rejtélyt. Édesanyám, látva, hogy mennyire érdekel ez a sportág, valakitől megvesz egy stopperórát. Na mármost az árvaház összekötő folyosója éppen 60 méter hosszú (ezt primitív módon, másfél méteres mérőszalaggal mérem ki). És amikor teljesen üres a terep, kezemben a stopperrel végigrobogok rajta. És az óra 6,2 másodpercet mutat! Akkoriban körülbelül ennyi a fedett pályás világcsúcs. Nyilván elmértem valamit. Vagy a folyosó volt jóval rövidebb, vagy a stoppert nem abban a tizedmásodpercben nyomtam le, amikor kellett, de azért ezen el lehetett gondolkodni.

Miután bekerültem a gimnázium atlétikai csapatába, az egyik edzésen együtt futok a pályán Érsek Tibivel, a válogatottunk sprinterével. Ő

gyorsít, és én is gyorsítok. Csodálkozva néz oldalra, hogy miért nem tud lerázni. Na persze, engem, a titkos világcsúcstartót!

*

Van egy másik tornatanárunk is, Berecz Vendel. A nyári szünetben ő tanít meg bennünket úszni, mégpedig az olimpiai bajnokok stílusában. Nekem a mellúszás nagyon megy, az osztályversenyen nagy győzelmet aratok, de a gyorsúszással sehogy sem boldogulok. Jóval később, már felnőttként, újra megpróbálom, megkérek egy úszómestert, hogy vizsgálja meg, miért nem gyors a gyorsúszásom. Azt mondja, hogy krallozzak, kéztempó nélkül. Van rajtam egy úszószemüveg, és az uszoda padlókövein megdöbbenve látom, hogy nem előre, hanem hátra haladok. Ahogy a propeller a hajót tolja, a repülőgépet viszont húzza, úgy tűnik, hogy az én lábam a repülők propelleréhez hasonlít. Milyen kár, hogy a versenyeken nem versenyszám a rák-úszás.

*

Míg a többi osztálytársam nyáron dolgozik, hogy megkeresse azt a pénzt, ami a biciklire vagy a magnóra kell, addig én olvasok. (Elvégre semmilyen hasonló vágyam nincs. Egyetlen vágyam, hogy hagyjanak békén. És ez ily módon teljesül is.)

Az egyik nyáron kiolvasom Robinson Crusoe történetét angolul. Egy másik alkalommal pedig az öreg halászt, a tengerrel együtt. Ebből hosszú részleteket anyámnak is felolvasok, közvetlenül a könyvből. El van ámulva, és ez akkor is jólesik, ha tudom, hogy néhány nehezebb kifejezést egyszerűen átugrottam vagy csak megtippeltem, hogy mit jelenthet.

*

És erről az időszakról szólva meg kell emlékeznem életem legnagyobb (úgy is mondhatnám, hogy végzetes) szerelméről. De ennek hosszú története van. A papa anyám testvére, Sárospatakon tanult, a református kollégiumban, és 1938-ban került ki Amerikába, egy egyéves gyakorlatra. de már nem tudott hazatérni, mert közben kitört a második világháború. Kint ragadt, megházasodott, és három gyereke született. Teltek-múltak az évek, Magyarország a vasfüggöny mögé került, csak 1961-ben sikerült az apának hazakerülnie, egy rövid látogatás idejére. Ott voltam, amikor találkozott a nagymamámmal. Szegény asszony, negyedszázadig várt a fiára, levelezni sem tudott vele. Amikor végre betoppant a rég nem látott gyermek, csak ennyit mondott neki: „Hát, möggyütté?”

*

A következő évben viszont (a feleség milliomos nővérének a jóvoltából) már az egész család ide látogat. (Én az Árvaház padlásának ablakán lesek ki, a Széchenyi körútig ellátok, és várom, hogy mikor érkezik egy nagy autó az amerikai vendégekkel. De később kiderül, hogy egy Trabant márkájú taxi hozta el őket a házhoz.)

*

Judy és én akkor találkozunk először. Judynak van egy bátyja, Steve, és egy öccse, Danny. Hármójuk közül Steve tud a legjobban magyarul, Judy töri a nyelvünket, és gyakran téveszti a ragokat, Danny pedig rá van szorulva a tolmácsolásunkra.

Steve-nek van Kecskeméten egy komikus esete. Elmegy egy kis boltba, hogy vásároljon valamit, de nem tudja kiolvasni az áru feliratát, segítséget kell kérnie. Mivel a magyarsága egészen jó, szánakozva

néznek rá. Szegény fiú, ilyen nagy, és még mindig nem tanult meg olvasni!

*

Az akkori egymásra találásunkat Judy részletesen leírta egy szűk körben terjesztett önéletrajzi műben. A címe „Crossing" (Átkelés), és az 1962. évi utazásukról szól, de könnyen ki lehetne egészíteni, hogy az ő személyes átalakulását is tükrözze. Hogy hogyan vált amerikai kislányból európaivá. Mert később Magyarországra költözött, itt találkozott egy neves brit festővel, akivel jelenleg Franciaországban él.

*

Meglátni és megszeretni egymást egy pillanat műve (vagy mondjunk néhány napot). És attól kezdve szinte elválaszthatatlanok vagyunk. A balatoni nyaralásunk elején felfázik, nem mehet a vízbe. Ágyban kell maradnia, míg a többiek vidáman fürdenek. Én maradok mellette, mint a hűséges pajtása. És persze már tudok egy kicsit angolul, így beszélgethetünk is. Ha visszagondolok, ennek a szerelemnek akkor alig van testi vonatkozása. Mintha a lelkünk illene össze. Az akkor készült fotókon sem a büszkeség látszik az arcomon, inkább valami olyasmi, mint akit megszállt egy varázslat, a szerelem bűvölete.

*

Később egy családi kirándulás keretében (Iván vezetésével) elmegyünk Szegedre, megnézünk egy előadást a Szegedi Ünnepi Játékokon, egy halászcsárdában vacsorázunk, és ott kézen fogom Judyt, lemegyek vele a Tisza-partra, és szerelmet vallok neki. (Ő egészen másként emlékszik arra az estére, egy cigány muzsikus kérte fel táncolni, azt is megbabonázta a szépségével. Az én szívből jövő

vallomásom nem maradt meg az emlékezetében.)

*

De nem sokáig tart ez a tobzódás a varázslatban. Nincs sok idő a szerelem érlelődésére, nemsokára már menniük kell haza. Az utolsó estén még szenvedélyesen csókolózunk a kapu előtt (na ez az, amiről ő is megemlékezik a könyvében). Ők elmennek, én maradok. És mindketten napokig sírunk. Mint a testvérek, akiket a kegyetlen sors elválasztott egymástól. Én még hónapokig szerelmes verseket írok hozzá. Magyarul, mert az angolt még csak olvasom és elemi szinten beszélem, a versírás egyelőre túl nagy feladat lenne. Tetszik neki a gesztus, de aligha olvassa el a verseimet (a magyar olvasás neki sem megy), és a szüleitől sem kérhet ilyen intim ügyben segítséget.

*

Érdekes módon mindkettőnkben felmerül, hogy valahogy ki kellene ügyeskedni a további együttlétet. Judy az ENSZ-nél szeretne elhelyezkedni, hogy tarthassa a kapcsolatot velünk. Én arra gondolok, hogy ha belépnék a szovjet titkos szolgálatba, esetleg az ő segítségükkel kijuthatnék Amerikába. (Ilyen egy szerelmes kommunista.)

*

Úgy érzem, hogy itt ki kell térnem arra a kérdésre, hogy unokatestvérként hogyan szerethettünk bele egymásba, miért nem lépett közbe a tabu tiltása. Azt kell figyelembe venni, hogy bár rokonok vagyunk, addig sohasem találkoztunk, nem szoktuk meg egymás jelenlétét. Idegenek voltunk egymás számára. (Ellentétben Rékával és Sárikával, akikre unokatestvérként tekintettem.) A rokoni kapcsolat csak egy külsődleges tényező, a szívünk viszont már kinyílt egymás felé.

*

Ez idő tájt hívnak be sorozásra. Némi izgalommal jelentkezem. Kicsit tartok a katonaságtól. Abban bízom, hogy a skarlát után visszamaradt szív-elégtelenség, és az a tény, hogy fel vagyok mentve tornából talán ettől a nehéz fizikai próbatételtől is megvéd. De amikor ezt szóba hozom, a sorozóbizottság parancsnoka csak nevet rajta. „A szívét ne féltse. De maga nem tud rendesen beszélni! Hogy fog így jelentést tenni?" És ezzel felment, megkapom a „békében alkalmatlan, háborúban alkalmas" igazolást. Attól kezdve a békének nincs nálam állhatatosabb híve.

(Ez az indoklás viszont annyira abszurd, hogy ebben is az édesanyám kezét sejtem. Nem lehetetlen, hogy ez a parancsnok is árvaházi növendék volt húsz évvel azelőtt.)

*

Az is 1962-ben történt, hogy a szovjetek atomrakétákat telepítenek Kubában, Kennedy tengerészeti blokádot rendel el, napokon vagy órákon múlik, hogy az amerikaiak megtámadják-e a blokád feltörésére küldött szovjet hadihajókat, és kitör-e a nukleáris világháború. Nos, ezt a fenyegetést a felnőttek közül senki sem veszi komolyan. Akkor is ugyanabban az épületben lakunk, gondoltam, megtekintem a háborúra történő felkészülésünket. Lemegyek a pincerendszerbe, és az atombiztos óvóhelyet zárva találom, a pince minden helyiségében valamit tárolnak. Néhány óra alatt semmiképp sem tudnánk használatba venni. Akkor a felnőttek közönyössége nagyon megdöbbentett, de ma már, 2022-ben, megértőbb vagyok. Ha az egész világ lángba borul, mit számít, hogy a pincében meddig

bírjuk ki, keddig vagy szerdáig.

*

Tatabányai unokanővérem, Irénke egy évvel előttem érettségizik, és akkor látogatom meg először a tatabányai rokonaimat. (Hogy korábban miért nem tettük meg ezt Anyával, az örök rejtély a számomra.) Öccse, kis Géza egy kicsit visszahúzódó, de Irénke nagyon okos, ambíciózus és kedves, első pillanatra megkedvelem. (Kicsit olyan a helyzet, mint Judyval, de magyar lévén nincs benne semmi egzotikum, ha először látom is, szerelemről szó sem lehet. De nagyon közel áll hozzám.) Akkor találkozom a tatabányai nagymamámmal, akit a három közül két gyerekének a háborúban való elvesztése annyira megrázott, hogy ez az elméjére is kihatott. De Géza nagybácsim nagyon szivélyes, elvisz Bicskére, ahol néhányan még emlékeztek az apámra is. Ő mesél a családfánkról, miszerint mi tulajdonképpen Mánd falu birtokosai voltunk, és a család egészen Bethlen Gábor erdélyi fejedelem udvaráig visszavezethető. (Szép legenda, de aligha lehet igaz, hiszen a nemességünknek semmilyen tárgyi bizonyítéka sem maradt fent.)

*

A középiskolát szeretem, csak ne kellene napról napra készülni. A magolás nem az én műfajom. Sok dolog érdekel, de ami elsőre nem megy bele a fejembe, az már mindörökre kívül marad. Sokkal inkább olvasok, azt is, ami nincs feladva. A gimnázium végén, az érettségi szünetben egyszerre olvasom el a négy év anyagát. Falom, mint egy regényt. És nem értem, hogy ha néhány hét alatt mindent meg lehet tanulni, akkor miért kell ehhez négy évig iskolapadban ülni.

*

A könyvtár már az általános iskola óta nagyon vonz, szinte elképzelhetetlen az életem a könyvek társasága nélkül. A Jókai Mór Általános Iskola mellett működik az Úttörőház, annak a könyvtárába járok, olykor még ott is maradok segíteni, könyveket visszapakolni, rendezni. A gimnáziumi könyvtárban pedig sokat beszélgetek Orosz Laci bácsival is. Nagyon precíz ember, egy könyvtárosba oltott irodalomtörténész. Amikor szóba kerül a pályaválasztás, ő is arra biztat, hogy könyvtáros legyek.

*

Az érettséginkről a helyi lap, a Petőfi Népe is beszámol. Akkor észre sem vettem, de 2010 körül egy volt könyvtáros kollegina elküldi az akkori riport fénymásolatát. Milyen helyes vagyok. És milyen okos. Vagy legalábbis annak tűnök.

*

Mivel az angol nyelv is nagyon érdekel, az egyetemre angol-könyvtár szakra adom be a jelentkezésemet, de nem vesznek fel, mert amikor 20 pont volt a maximum, nekem csak 18 jött össze. Furcsa módon a magyar nyelvtani teszt az, ami lehúzza a pontszámomat. Angolban arra kérnek, hogy mondjak valamit a két világháború közötti angol divatról. Csak annyit tudok kinyögni, hogy „Eton hat” (Eton-kalap). De a tanárnak ennyi is elég. A keresztapám, az egykori Faragó Béla Árvaház volt igazgatója, Mares Géza is ír egy levelet Kovács Máté professzornak, a könyvtári tanszék vezetőjének, de hiába, ha a pontszámom alacsony. Kiderül, hogy 20 pontosokból is túljelentkezés volt.

*

Egy ideig dolgoznom kell. Sok mindent kipróbálok.

Először az SZTK-ban működő röntgen-részleg érdekel. Azt remélem, hogy ott majd szép női melleket is láthatok. De túl fiatal vagyok. Nem a mellekhez, hanem a röntgensugárzáshoz. Egy bizonyos életkor alatt ezt a munkát senki sem végezheti.

Az Országos Nevelőintézet egyik volt dolgozója, Zircher Gábor ajánlja, hogy menjek el vele éjjeliőrnek egy fatelepre. (Felrémlik a tót Janó alakja, a Pál utcai fiúk fatelepén.) Ezt is kipróbálom. Gondolom, nem lesz nehéz átállni a nappali üzemmódról az éjszakaira, azt is meg lehet szokni. De hiába ajánl személyesen, nem vesznek fel.

Akkor a tudomásomra jut, hogy a Kecskeméti Konzervgyárban is van üres állás. Ők végre felvesznek, méghozzá bérelszámolónak, több idősebb nő közé. De ott is csak három hétig dolgozom.

Édesanyám ugyanis közben megtudja, hogy abban az évben indítanak a Debreceni Tanítóképzőben egy új szakot, népművelés-könyvtár témakörben, és rábeszél, hogy oda is küldjem el a jelentkezésemet. Elküldöm. És azonnal fel is vesznek. Bizony, az első évfolyamon még nem olyan szigorú a szűrés.

*

Az én utólagos felvételem híre elterjedt a diákok között. Cipelem a nehéz bőröndöt, próbálok tájékozódni a városban, ahol még sohasem jártam. Egy fiatalembertől megkérdezem, hogy hol van a Liszt Ferenc tér. Erre elmosolyodik, és azt kérdezi: „Te vagy a pótlólag felvett diák?” És elkísér, mindent megmutat. Azt pedig csak 2022-ben, egy öregdiák-találkozón tudom meg, hogy Kurucz tanár

úr, a népművelő-könyvtáros képzésért felelős igazgatóhelyettes a leendő osztálytársaimnak is megemlítette, hogy nemsokára jön még egy okos fiatalember, aki dadog, de ezért senki se bántsa. Meg volt nekem ágyazva Debrecenben. Nem lehetetlen, hogy ezért is hagytak nyugodtan tanulni. Ha ez a gyerek ilyen fura, jobb mindent ráhagyni.

*

A Tanítóképzőnek akkor még nincs meg a saját kollégiuma, egyelőre csak a lányok része van kész, ezért szükségből a református kollégium földszintjén kapunk helyet. Vagy harmincan be vagyunk oda zsúfolódva, tanítósok és népművelők vegyesen, a körülmények meglehetősen kényelmetlenek. Persze nem tudjuk még, hogy aki egy falusi könyvtárba vagy művelődési házba kerül, azt ugyanilyen mostoha körülmények fogadják majd. (Aztán kijövünk a református kollégiumból, és az iskola egyik emeletén kapunk helyet, mindenki egy teremben. Ez engem a Sas hegyi iskolára emlékeztet. Csak itt nincs szobaparancsnok.)

*

Mivel a főiskolán már csak azt kell tanulnom, ami egyébként is nagyon érdekel, nem csoda, hogy az első félévtől kezdve csaknem végig kitűnő vagyok, és az utolsó félévben is csak azért rontok, mivel egy szerelem elveszi az eszemet. De ez mással is megesett már.

*

A kitűnő bizonyítvány okán megítélik a népköztársasági ösztöndíj első fokozatát. Az pedig 2000 forintot jelent, ingyenes kollégiumi ellátás mellett. (Ezt hasonlítsuk össze a későbbi, 1.100

forintos kezdő fizetésemmel, amiből még le kell vonni az albérlet költségét és az ennivalót!)

*

Január körül váratlan küldemény érkezik. A Kecskeméti Konzervgyárból. Bár csak három hétig voltam a dolgozójuk, az év végi nyereségrészesedésemet így is elküldték. Hiába, a gyári munkának, a munkásosztályhoz tartozásnak megvannak az előnyei.

*

Míg a többiek habzsolják az izgalmas főiskolai életet, bulizni és italozni járnak, én addig is olvasok. Hozzáolvasok a tanulnivalókhoz. Lassanként olyan érzésem kezd lenni, hogy már többet tudok a tanáraimnál is, hiszen ők nem tartanak lépést a saját tudományterületük fejlődésével, míg én akaratlanul is elolvasok minden újdonságot. Nagy kockázat ez, hiszen feleléskor gyakran kitérek a kapcsolódó olvasmányaimra, és a kérdéseikre akaratlanul is úgy válaszolok, mintha ők maguk nem tudnák a választ. Általában egy-két mondat után leállítanak. Kár, mert még sok mindent mondhatnék nekik.

*

Kitűnő tanulóként a tanárok bizalmát is élvezem. Czövek tanár úr, aki a tanítósoknak éneket oktat, valamint a főiskolai kórust is dirigálja, megmutatja egy riválisa tanártársa által írt zeneesztétikai tankönyv kéziratát, abban a hiszemben, hogy majd jól megbírálom. De csalódnia kell, mivel az a kézirat nekem nagyon tetszik. Ő a hagyományos zenei nevelés híve, a tankönyv pedig a hangkeltés fizikájával indít, és végig nagyon izgalmas megfigyelések vannak benne. Akármennyire is tisztelem Czövek tanár urat, az ő kedvéért sem

tudok mást mondani, mint hogy ezt a megközelítést tartom igazán érdekesnek.

*

És van komolyabb összeütközésem is. Kádár tanár úr, aki a marxizmus tudora, egyszer rám bízza, hogy foglaljam össze a folyóiratokban folyó vitát a korszerű életmódról. És ugyanaz történik, mint a zeneesztétika esetében. Nem úgy foglalok állást, ahogy a tanár úr szeretné, mert hajlok a közösségi életmódra és a nyitott szerelmi kapcsolatokra. Nagyon mérges. Még jó, hogy nem rontja le a jegyemet, csak elhallgattat.

*

A Tanítóképzőben mindenre megtanítanak, amire majd könyvtárosként vagy népművelőként, kultúrházigazgatóként szükségünk lehet. Tanulunk tervezést, költségvetést, művelődéspolitikát, megtanuljuk kezelni a vetítőgépet, és még azt is, hogy hogyan temessünk el valakit Isten nélkül. Én négyest kapok a gyászbeszédemre, mert Baló tanár úr azt mondja, hogy a szöveg ugyan hibátlanul volt megszerkesztve, de szónoklattanból mégsem adhat jelest annak, aki dadog. (Érvelhetnék ugyan Démoszthenész példájával, de kihagyom.)

*

Igen. De bármennyire is éltanuló vagyok, egyszer én is csatlakozom a bulizós társasághoz. Ez jól is jön az egyik lánynak, aki annyira berúgott, hogy a hátamon kell visszacipelnem, és közben a gyomortartalmával is megajándékoz. De nem ez a legrosszabb, hanem amikor a lánymosdó előre nyitva hagyott ablakán át egyenként bemászunk, én szokás szerint mindenkit udvariasan előre engedek, és a végén csak engem lát meg a kapus. De ezt megúszom egy szóbeli dorgálással. (Biztos

arra gondolnak, hogy aki ennyire komolyan veszi a tanulást, az egyszer-egyszer kirúghat a hámból.)

*

Ja. De az ital egyszer nekem is problémát okoz. Egy pohár bortól spicces leszek, és azon kapom magam, hogy beszél a szám, holott nem is akarok semmit mondani. A hatvanas évek elején járunk, a meggondolatlan fecsegés akár börtönbe is juttathatja az embert. Akkor egyszer s mindenkorra elhatározom, hogy nem iszom.

*

Megjegyzem, nekem a dohányzás sem jött be. Még tízéves koromban szoktam le róla először. Az intézet alatti, labirintushoz hasonló pincerendszerben játszottunk, és az egyik korombeli gyerek szerzett valahonnan egy cigarettát. Körbeadjuk, kipróbáljuk. Mivel keserű és büdös, abbahagyom. Később a debreceni kollégiumban teszek egy második kísérletet (már majdnem mindegyik osztálytársam dohányzik, én sem akarok kimaradni), de mivel még mindig keserű és büdös, megint abbahagyom. A szenvedélyes dohányosok előtt azóta így mentegetőzöm: túl gyenge az akaraterőm, hogy rászokjak.

*

Ja. De vannak komolyabb problémáim is. A Tanítóképzőben én kezelem a faliújságot. (A főiskolán csak néhány évvel később hozzák létre a diákújságot. Addig a faliújság az első számú közösségi médium.) Egyszer kirakom rá egy versikémet, ami arról szól, hogy fiatal vagyok, örökké éhes, felfalnám az egész világot. Valaki jelenti a feljebbvalóknak, többen megnézik, az élelmezésvezető is, és fel vannak háborodva. Hogy lehet éhes valaki az ő menzájukon? Ráadásul egy

népköztársasági ösztöndíjas! Rögtön le is veszik a versikét.

*

Ez csak egy komikus epizód. Rövidesen azonban olyan ügybe keveredem, ami miatt ki akarnak csapni. Szegény édesanyám ekkor érezheti legközelebb hozzám a megsemmisülésemmel kapcsolatos jóslatot. Pedig igazán nem csinálok semmi rosszat. Csak faliújságfelelősi minőségemben megkérdezem a gazdasági igazgatónőtől, hogy nem tud-e azokról a fotelokról, amelyeket a KISZ-bizottság rendelt meg egy katalógus alapján, és egy nap után eltűntek az ifjúsági klubból. Ez azért bőszíti fel az igazgatónőt, mert közben az egyik ilyen fotelban ülök. Tudom, hogy ezek azok a fotelok, és ő is tudja, hogy én tudom. A félév vége felé rendeznek egy fegyelmi tárgyalást, amelynek tétje az, hogy kirúgnak-e a főiskoláról.

*

De emiatt még valószínűleg nem tennék ki a szűrömet. Kell egy komolyabb vád is. Az pedig úgy szól, hogy a május elseji felvonulás ellen agitáltam. A főiskola KISZ-titkárát nem nagyon szerettük, alattunk járt, és ő már akkor belépett a kom-munista pártba, amikor mi még csak szakszervezeti tagok voltunk. Becsülöm benne, hogy a nagy nyomás ellenére van benne bátorság, hogy tanúsítsa: épp ellenkezőleg történt, én amellett érveltem, hogy bármit is gondoljunk az ilyen felvonulásokról, becsületbeli kötelességünk megtisztelni ezt a nagy hagyományú munkásünnepet. (Kérdés, hogy erről a szűk körben tett kijelentésről hogy szerezhettek tudomást a tanárok.)

Ez a vád kikerül a bűnlajstromomból, viszont hozzákerülnek olyan cselekedetek, amiket nem is én követtem el, hanem mások. Ehhez az kell, hogy kreáljanak egy nem létező csoportot, amelyiknek a tagjai (már így, többes számban) tiszteletlenül beszélnek a személyzettel (ez én volnék), a Szabad Európa Rádiót hallgatják (volt egy fiú, aki élt-halt a Teenager Partyért), alsóneműben napoznak a kollégium tetőteraszán (néhány fiú és lány követte el ez utóbbit, és csak egyszer). Ezt a képzeletbeli csoportot ítélik el. Később tudom meg, hogy a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen „lelepleztek" egy ellenforradalmi szervezkedést. Az én Szabó Csaba barátomat is akkor börtönözik be. A Tanítóképző sem akar lemaradni az éberségi versenyben.

*

Ja. És az én szerető édesanyám hogyan reagál a megvádoltatásomra? Amint megtudja, hogy mi történt, azonnal vonatra ül, és beszél az igazgatóhelyettessel. Én is jelen vagyok, és ég az arcom, amikor azzal próbálja menteni a viselkedésemet, hogy dadogok, és ezért nem mindig azt a szót mondom ki, amire gondolok, hanem amit könnyebb kimondani. De az igazgatóhelyettes megnyugtatja: „Ne tessék aggódni! A Gabi nagyon okos fiú, jól fog viselkedni, mert tudja, hogy ha nem, akkor úgy rúgjuk ki, hogy a lába se éri a földet".

*

Később megtudjuk: a gazdasági igazgatónő tagja a Megyei Pártbizottságnak, így az ellene lezajlott állítólagos támadást az egész párt elleni provokációként értelmezi. A fotelok viszont továbbra is a Gazdasági Hivatalban maradnak. Már

annyira a szívükhöz nőttek!

*

Ugye ezek után már nem nehéz kitalálni, hogy a népköztársasági ösztöndíjra abban az évben csak a kitűnő bizonyítványomra való tekintettel, formálisan ajánlanak, de számítva arra, hogy úgysem kapom meg, levélben már a nyár közepén arról is értesítenek, hogy „helyhiány miatt" nem tudnak visszavenni a kollégiumba. (Elképzelem, ahogy az illetékesek összedugják a fejüket, hogy hogy büntessenek meg, és valamelyiküknek eszébe jut ez a viszonylag egyszerű megoldás. „Helyhiány miatt", és kész.)

Anyámnak azonban van egy ismerőse a minisztériumban, és amikor valamilyen oktatási anyagot visz fel nekik (korábban kidolgozott egy új módszert a pénzügyi ellenőrzés pontosabbá tételére), találkoznak, és az ismerős megkérdezi, hogy mi van velem. Mert mindenkinek feltűnt, hogy míg olyan nagy egyetemek is, mint a szegedi JATE, csak 6-8 diákot javasolnak népköztársasági ösztöndíjra, addig a mi főiskolánkról tizennyolcat: néhány jelest és sok jót is, a lista végén pedig én vagyok, az egyetlen kitűnő. A minisztérium ezek után nekem is megítéli az ösztöndíjat, bár csak a második fokozatot. Augusztus végén aztán megjön az értesítés Debrecenből: mégis csak találtak nekem helyet a koleszban. Hát, aki keres, az talál.

*

A Tanítóképzőben a hároméves képzés utolsó éve két részből áll, az egyik felét a terepen kell eltölteni, szakmai gyakorlaton. A legtöbben ezt hagyják a végére, és az első félévben maradnak bent, a másodikat töltik kint. De én úgy okoskodom, hogy előnyösebb, ha előbb megismerem a való életet, és

utána még jól fog esni egy kis lubickolás a főiskola védett környezetében.

Mivel Szolnok nagyjából félúton van Debrecen és Kecskemét között, úgy gondolom, hogy mindkét bázissal kapcsolatot tudok tartani, ezért a felajánlott gyakorlati helyek közül Szolnokot választom.

*

Szolnok azért is ügyes döntésnek látszik, mivel a második évben egy okos, de kissé rátarti lánynak udvarolok, Évának hívják, és a papája egy szolnoki nagyvállalat igazgatója. Abban reménykedem, hogy ha megkedvelnek, esetleg őket is a hátországomnak tudhatom.

*

Szolnokon először a Verseghy Ferenc Könyvtárba kerülök. A szállásomról még nem tudtak gondoskodni, így az első néhány éjszakát az igazgatói iroda kanapéján kell töltenem, de rövidesen sikerül találni egy helyet a Nagyalföldi Kőolaj- és Földgáztermelő Vállalat város széli munkásszállóján. Ott aztán nincs kanapé, és a szobatársam, egy öreg szaki sem nagyon szívélyes hozzám. Az ágyak belül vannak, a szekrények pedig az előtérben. Egyszer megkérdezi tőlem, hogy éjszaka mit vettem ki az ő szekrényéből. Megijedek, és kérdezem, hogy eltűnt-e valamije. Nem tűnt el semmi, mondja az öreg, de a szekrény nyikorgását meghallotta. Megpróbálom meggyőzni, hogy a saját szekrényembe nyúltam bele, és mindkét szekrény egyformán nyikorog, de csak annyit válaszol, hogy jól van, jól van, de ha legközelebb megint kell valami, kérjem inkább tőle.

*

Nem sokáig lakunk együtt, mert találok egy

viszonylag olcsó albérleti szobát, ráadásul száz méterre a könyvtártól, nem kell tovább a város széléről buszozni és gyalogolni, hogy időben beérjek.

És ez az albérlet nagy örömet okoz nekem. Életemben először fűthetek be, fával és szénnel, és a hamut is kivehetem reggel. Én, aki addig mindig radiátoros központi fűtéses helyeken laktam! Ez igazi kaland a számomra. Úgy érzem, hogy most értem férfivá.

*

A féléves gyakorlat során valamit produkálnom is kell, ami összefügg a könyvtár tevékenységével, és osztályozható teljesítmény. Könyvkiállítást rendezek, és Debrecenből jön le az egyik tanár, hogy értékelje. Hümmög, hogy még ezt is meg azt is kiállíthattam volna, ügyesebb feliratokkal, de azért a négyest megadja rá.

*

A megyei könyvtárban elkísérem a bevetéseire az úgynevezett művelődési autót, amely a tanyavilágot járja, a helybelieknek könyveket kölcsönöz, és filmeket is vetít. Hősies tevékenység ez, nemes küldetés, de a rossz műszaki feltételek miatt néha úgy érzem, mintha a vadnyugaton lennénk. Mindazonáltal ebből írom a főiskolai szakdolgozatomat. Még a helyi újságnak is elküldök egy rövid cikket, *Árkon-bokron kultúrát* címmel.

*

A könyvtár után egy művelődési házban folytatom a gyakorlatot. És az a nehezebb. Ott egy ismeretterjesztő előadást kell tartanom. Egy ipari tanuló kollégiumban kerül rá sor. A címe: „Gagarin, a világűr Kolumbusza”. Nagyon félek, hogy a dadogásom miatt majd kinevetnek, de szerencsére

megúszom. Képeket is vetítek, és ezeket követni tudják. A teljesítményemet a művelődési ház egyik vezetője értékeli, és nagyon megértő. (Megsúgom neki, hogy majd nem népművelő leszek, hanem könyvtáros. Élénken helyesel.)

A két megbízatás teljesítve, úgy-ahogy helyt álltam, mehetek vissza a főiskolára.

*

Évával eltávolodunk egymástól (közben kiderül, hogy neki már egy állatorvostudományi hallgató csapja a szelet). És ekkor találok rá Erzsire, aki Tatabányáról származik, de az édesanyja halála után egy ideig egy budapesti lánnyal is együtt lakott. Közös barátnőjüktől hallott először a debreceni tanítóképzőről, így ő is oda jelentkezett. (A barátnő is a Tanítóképzőbe jár, egy évvel alattunk.)

Erzsi az egész lánytársaságban az egyetlen, aki igazán vonz, elsősorban a szeretettel teli lényével. Kitűnik a többi lány közül, mert nem nagyképű, sokkal jobban illik hozzám, mint a vezérigazgató lánya. Ráadásul a pletykák szerint előttem is volt már egy szexuális partnere, ezért nem kell bajlódnom a szüzességgel sem, amitől mindig viszolyogtam. Egy dolog kipipálva.

*

És akkor Évának még van egy utolsó ajánlata: ha szakítok Erzsivel, akkor visszajönne hozzám. Természetesen elutasítom. És jól teszem. Erzsi és én egyre közelebb kerülünk egymáshoz, Éva pedig előbb-utóbb hozzámegy az állatorvosához, és azóta is boldogan élnek, ha a Covid-járvány el nem vitte őket.

*

Erzsi és én verseket olvasunk, beszélgetünk és

sétálgatunk. Édesanyám egy kicsit tart a frigyünktől. Meglátogat Debrecenben, és akkor Erzsit is bemutatom neki. Az a véleménye, hogy ez az erős, energikus parasztlány tönkre fog tenni. De nem hallgatok rá.

*

És eljön a tavaszi szünet, mindenki hazautazik, csak mi ketten nem. Magunk vagyunk az egész kollégiumban. És főznek is ránk, hiszen a személyzetnek nincs szünet. Így tulajdonképpen előbb zajlik le a nászutunk, mint a házasságkötésünk. Lobog a szerelem. És érthető, hogy miért leszek négyes tanuló az utolsó félévben.

*

Már jegyesek vagyunk, és Erzsi ilyen minőségben látogat meg Kecskeméten. Kibiciklizünk a város határába. Találunk egy tisztást, távol a házaktól, leterítjük a takarónkat, és ölelkezni kezdünk. Egyszer csak egy csikó tűnik fel a semmiből, és vidáman ugrándozva elszalad mellettünk. Mintha ezzel maga az Isten áldana meg bennünket.

*

Erzsivel közeledik a házasságkötés ideje. Még lenne egy esélyem, hogy kiugorjak a dologból. A két család annyi pénzt ad, hogy mindkét adomány külön is elég lenne az esküvői ruhára. De Erzsi úgy dönt, hogy a kétszer annyi pénzen kétszer olyan drága ruhát vesz. Amit aztán soha többé nem vesz fel. Én meg, mamlasz vőlegény, hagyom.

*

A főiskola elvégzése után újra a szolnoki Verseghy Könyvtárba kerülök. Ott már ismernek, elfogadnak, és szabad állás is van. Ekkor kezdődik a könyvtári karrierem. És megint szempont az, hogy Szolnok félúton van Kecskemét és Debrecen

között, így kapcsolatot tarthatok az anyámmal és a menyasszonyommal is.

*

Elsőre a feldolgozó osztályba helyeznek. Az olvasószolgálat lett volna az álmom, de oda mindig mások kerültek. Lehet, hogy a dadogásomtól félnek. Ha én is ilyen munkát végezhetek, az legtöbbször csak a vasárnapi ügyelet lehet, amiről a családos kolléganőim könnyen lemondanak. (Megjegyzem, Szolnokon vasárnap csak az olvasóterem van nyitva, ahol télen cserépkályhával fűtünk, és az ügyeletesnek kell hamuzni és begyújtani. Ez a munka is tetszik, ugyanúgy, mint a korábbi, vaskályhás albérletemben.)

*

Erzsi és én Kecskeméten házasodunk össze. Akkor találkozik össze a két család. Az apai ági rokonaim is Tatabányán laknak, ahonnan a menyasszonyom származik.

*

Sokat veszekszünk. Ezzel nem tudok mit tenni. Megpróbálok papucsférjként viselkedni, hátha így megenyhül a zord feleség, de ez nem segít. Arra pedig nem tudom elszánni magamat, hogy erővel szedjem ráncba. Az erőszaktól mindig idegenkedtem. Nem olyan a természetem.

*

A könyvtárban egy idő után rám bízzák a helyismereti munka végzését. Mivel magam nem Szolnok megyéből származom, elsősorban a sajtógyűjtemény szervezése köt le. Cédulakatalógust készítek a megyével kapcsolatos sajtókivágatokból, valamint a Szolnok megyei Néplap cikkeiből. Aztán feléled bennem a népművelői énem.

*

Igen. Mert egykori főiskolai faliújságfelelősként természetesen megújítom a két könyvajánló vitrint, eleven kommunikációs eszközzé teszem őket, könyvborítókkal, sőt, montázsokkal irányítom rá a figyelmet. És a két vitrin vihart kavar. Például 1968 nyarán, a „Prágai tavasz" kellős közepén, filmcímeket teszek ki, a különböző fővárosok politikai helyzetére utalva. Prágában azt a filmet vetítem, hogy „Fiúk a térről", utalva az ottani diáktüntetésekre. Ez nem tetszik a városi pártbizottság arra kószáló egyik munkatársának. (Ki gondolta volna, hogy az ilyen kószálók könyvtárba is járnak!)

*

De ennél is furább eset, amikor ősszel az amerikai elnökválasztás két riválisára utalva egy futó fényképét teszem ki, de két fejjel. A két fej a két elnökjelöltet (Nixont és Humphreyt) ábrázolja, oda van írva a nevük is. Az aláírás: „Ki fut be?" Nos, a kószáló ezt úgy adja tovább, hogy az amerikai és a szovjet vezető versenyez. (Ezt később tudom meg, amikor már a rendőrség kezdi vizsgálni a botrányos ügyeimet.)

*

Közben állandóan új ötleteken töröm a fejem. Lényegében Szolnokon alakul ki az a gyakorlat, hogy mindent feltalálok, kitalálok, megújítok, amihez csak hozzáférek. A folyosón lévő vitrinekkel kezdtem. Aztán házi folyóiratot hozok létre, amibe az olvasók is írhatnak (ez a *Könyvtári Magazin*). ebben új könyveinket ismertetem, külföldi folyóirat-cikkekből fordítok, sőt, rejtvényeket is közlök. Szó van róla, hogy több megyei könyvtár is csatlakozik hozzánk, és közös kiadványként

szerkesztjük, de ők nem elég lelkesek, és amikor Szolnokról eljövök, a Könyvtári Magazin is megszűnik. Pedig már a helyi újság is foglalkozott vele. 1969-ben ebben a kiadványunkban felteszem a kérdést, hogy még abban az évben eljut-e az ember a Holdra (akkor még a szovjetek is versenyben vannak). Amikor ez megtörtént, a Néplap azt írta, hogy „az Apollo-11 válaszolt a Könyvtári Magazin kérdésére".

Ebből nő ki a *Kaleidoszkóp*, a könyvtárba járó folyóiratok éves szemléje. Két évben is egy kivonatos kiadványt állítok össze (az amerikai Reader's Digest és a szovjet Szputnyik példájára). Az első kötetet elküldöm több újságnak és a kötetbe beválogatott szerzőknek is. Sokan megköszönik és méltányolják, válaszolnak az általunk feltett kérdésekre. Ír róla a Könyvtáros című szaklap, sőt, a Népszabadságban E. Fehér Pál is. Az ő jó véleményének köszönhető, hogy ennek nyomán néhány évvel később létrejön a *Látóhatár* című kulturális szemléző folyóirat. Sajnos azon a szinten már nem vesznek komolyan engem, irodalmárok válogatják a közlendő anyagokat, meg kell elégednem azzal, hogy két másik könyvtárossal együtt részt vehetek az egyes számokat kiegészítő cikkbibliográfia készítésében. (Így legalább a közreműködők között feltűnhet a nevem.)

*

Igen. Aztán megszervezem a Fiatal Értelmiségiek Klubját. Sok érdekes témáról tartunk nyilvános vitákat.

Később, amikor ez a lendület megtörik, a tudományos-fantasztikus regények kedvelőinek klubját is én szervezem meg. Ez azonban nem váltja be a hozzá fűzött reményeimet. Van olyan

rendezvény, amelyre egy neves magyar sci-fi szerzőt hívtam el. El is jön. De csak mi ketten vagyunk jelen. Aztán megvitatjuk a műfaj aktuális kérdéseit.

*

Igen. És a sok önszorgalmú tevékenység megköveteli, hogy vasárnap is bejárhassak a könyvtárba, dolgozni, anyagot gyűjteni. Az igazgatótól kapok egy saját kulcsot. Ez nagyon irritálja a gazdasági igazgatót, ő ezt mindenáron vissza akarja vetetni. És akkor valami váratlan dolog történik. Egy rossz szigetelés miatt az egyik vasárnap elkezd beázni a raktár. Éppen bent vagyok, észreveszem a szivárgást, azonnal telefonálok az igazgatónak, aki néhány dolgozót berendel, és késő délután már elkezdhetjük az elázott könyvek mentését. Ennek az esetnek köszönhetem, hogy továbbra is megtarthatom a könyvtári kulcsot.

*

A városban a kőolajmérnököknek működik egy amatőr színjátszó csoportja, a Kőtövis együttes, amely országszerte járja a munkásszállókat, és főleg kabarékkal szórakoztatja a szakma dolgozóit. Vezetőjük, Trömböczky Péter gyakran bejön a megyei könyvtárba, segítek neki jeleneteket találni. Felajánlja, hogy lépjek be az együttesbe, amit nagy örömmel meg is teszek. (Emlékezzünk: már az általános iskolai fesztiválra is írtam egy kabaréjelenetet.) Érdekes módon a dadogásom sem zavar, mert a szövegeimet annyira megtanulom, hogy szinte automatikusan rájár a szám. Meg hát vannak néma szerepeim is. Velük aztán én is „tájolok”, hol itt, hol ott lépünk fel. Nagyon kedvelem ezt a vidám, sokoldalú baráti társaságot.

*

Itt kell megemlítenem Bucz Hunort, aki Tiszaföldváron középiskolai tanár, és a saját amatőr színjátszó körével többek között feldolgozza Kovács András *Nehéz emberek* című dokumentumfilmjének egyik epizódját, megírja és előadatja a *Görgős eke oratóriumot*. Debrecenben, egy amatőr színjátszó fesztiválon nagy sikert aratnak. Én is elutazom velük, és a Szolnok megyei Néplapban lelkendező kritikát írok. (Aztán a Hunorral való barátságom később a rendőrségi ügyem kapcsán is előkerül, de arról majd a maga helyén.)

*

Egy szolnoki angoltanár, Lukácsy Huba gitárral tanítja a nyelvet. (Volt egy ilyen rádiósorozat is: „Gitárral angolul.") Egy kórust is szervez, amibe Erzsivel együtt én is belekerülök. Az amerikai családi kapcsolatom révén már van egy daloskönyvem, abból több spirituálét és népdalt is előadunk.)

*

A Kőtövis színjátszóinak egy egész estét betöltő kabarét is írok, helyi témákról („Szolnoki kabaré"), jelenetekkel és kuplékkal. Már elkezdjük próbálni, amikor a megyei pártbizottság letiltja. (Könnyen lehet, hogy egy sztriptíz-szám húzta ki a gyufát, amelyben a táncosnő úgy vetkőzik, hogy minden levetett ruhadarabon a pártállamnak az Új Gazdasági Mechanizmus bevezetése során megtagadott jelszavai olvashatók: „egyenlőség", „árstabilitás", „szocialista erkölcs" és hasonlók.)

*

Utána még tartunk egy felolvasó estet Parkinson és Gombó Pál szatirikus írásaiból a Verseghy Könyvtár klubtermében, de a legnagyobb álmom, Kafkától *A per* amatőr színjátszók számára történő

dramatizálása nem valósul meg. (Vannak egyéb ötleteim is. Például az egyik Vonnegut-regényben szerepel a mikulások szigete, azt úgy akarom színpadra állítani, hogy maguk a mikulások festik fel a falra a jelszót: „Éljenek a mikulások!”)

*

A könyvtárban mindent fel akarok találni. Nos, ez nem mindig sikerül. Amikor olvasok a lyukkártyákról (amelyeket egy keresés kódjai szerint tűkkel kell rögzíteni, és aztán addig rázogatni, amíg csak az adott kódokat tartalmazó kártyák maradnak a helyükön, a többiek pedig kihullanak), a fejembe veszem, hogy ezt egyetlen lyukkal is megcsinálom. A könyvtárakban ott van a sok kiselejtezett katalóguscédula, ezekkel kísérletezem. (Ha például 7 irányban be lehetne őket vágni, és mindegyik irányban 7 különböző távolságig juthat el a tű, akkor 7 a 7-iken, azaz több mint 800 ezer kategóriát lehetne elkülöníteni.) De bárhogy is forgatom és rázogatom a kártyákat, azok összetapadnak, nem jutok velük semmire. Végül feladom. De hát Edisonnak és Teslának sem sikerült minden.

*

A könyvtárban a feleségemnek is viszonylag könnyen találunk egy gyermekkönyvtárosi állást. Ekkor átmegy levelező tagozatra. A szakdolgozata a Valóság című folyóirat cikkeinek feltárása, egy repertórium formájában. Az egyik munkatársával, Encivel együtt segítünk az adatgyűjtésben, és végül az egész szöveget én gépelem le, a könyvtár írógépén, hajnalig tartó rohammunkában.

*

Első szolnoki albérletünk egy folyóvíz nélküli tabáni parasztházban van. (Bizony, én nem

Velencébe vittem a nejemet nászútra.) A disznóól a mi szobánk falához van hozzátapasztva, így nyomon követhetjük a koca minden rezdülését. Megint nekem kell a kútra menni vízért. És ahogy hozom-viszem a kannát, felvillan az a régi emlék, amikor a nagymama házába hordhattam a vizet a nyomós kútról. Mert már olyan nagy gyerek voltam. Most pedig egy rendes ifú férj. Az ember mindig vívja ki a megbecsülést! Legalább önmaga előtt.

*

Amikor Erzsi a záróvizsgájára készül, akkor megyünk először szabadságra. Ez a „hivatalos" nászutunk. Nem hagyományos nászút ez, hiszen Erzsi nappal tanul, éjszakára pedig már elfárad. De mégis csak Budapesten töltjük az időt, mégpedig egy üdülőhajón. Úgy hívják, hogy „Októberi Forradalom 50". (Mennyivel romantikusabb volt az a másik, a debreceni, a húsvéti szünetben!)

*

Több albérletben is megfordulunk, az egyikben, ahol a fürdőszobát is csak időnként használhatjuk, még egy debreceni osztálytársunkat is befogadjuk néhány hétre. Még sok víz folyik le a Tiszán, mire sikerül saját lakást szereznünk.

*

Igen. Nagy aktivitásomnak köszönhetem, hogy a városi KISZ-bizottság értékeli a kulturális munkámat. Az azonban még nagyobb súllyal esik latba, hogy a feleségem a könyvtárban összebarátkozik az illetékes KISZ-vezető nejével, és így az én munkámra hivatkozva egy lakást is kiutalnak nekünk.

*

Ja. De a beköltözéshez még arra is szükség van,

hogy ez a lakás az első szolnoki „felhőkarcolóban”, a Várkonyi téren épülő 18 emeletes házban legyen, amelyet több elénk sorolt család nem mer elfogadni, attól félve, hogy elromlik a lift, nem megy fel a víz olyan magasra, netalán az épület még össze is dől.

Szerencsére pénzünk is van, ugyanis a főiskolán kapott népköztársasági ösztöndíjam jelentős része megmaradt. Hogy is költöttem volna el? Anyámtól megtanultam a szigorú takarékoskodást.

A félretett pénzemből be tudjuk fizetni a szövetkezeti lakás kezdő részletét. (A lakás összértéke az akkori árakon valamivel több, mint 80 ezer forint, a beugró pedig 12 ezer.)

Ez egy egyszobás szövetkezeti lakás, amely konyhával és fürdőszobával együtt 30 négyzetméter alapterületű. Nagyszerű érzés a nyolcadik emeletről kinézni a Várkonyi István térre, a Zagyva-hídra. Felteszünk egy karácsonyi hanglemezt, átöleljük egymást, állunk az ablakban, és gyönyörködünk a látványban.

*

A lakást fokozatosan szereljük fel. Először veszünk két műbőr heverőt, amelyet csak L alakban tudunk összetolni, mert egy franciaágyhoz nincs elég hely. A falra gyékény falvédőt teszünk fel, amire gombostűkkel erősítünk különböző alkalmi képeket, újságkivágatokat. A Bizományi Áruházban találunk egy szépséghibás fekete-fehér tévét (ha jól emlékszem, 900 forintért), és azt nézzük évekig. Végül ezt odaadjuk anyámnak, és Pestre utazom egy színes tévéért. Annak a televíziós készüléknek a Szolnokra szállítása nehéz feladat. A raktárból Pestszentlőrincre viszik, én ott poggyászként adom fel, aztán Szolnokon külön kimegyek az állomásra,

hogy átvegyem. Taxival viszem a Várkonyi térre. Talán ez az első igazi próbatétel, amelyben férjként helyt állok. Családfőnek érzem magam. Vagy legalábbis a család egyik fejének.

HETVENES ÉVEK, amikor hősünk rendőri felügyelet alá kerül, apa lesz, majd Budapestre menekül

Isteni szerencse, hogy már van lakásunk, amikor egyszer csak reggel kopogtatnak az ajtónkon. Házkutatás!

Az ügy előzménye, hogy amikor elvégeztük a tanítóképzőt, az egyik osztálytársammal, Csanálosi Bélával elhatároztuk, hogy létrehozunk egy levelezési klubot, hogy a kinti környezetben segíteni tudjuk egymást a friss ötleteinkkel. Összeírjuk, kiket fogunk felkérni az együttműködésre. De az elején szükség van egy személyes találkozóra is, hogy a részleteket tisztázzuk. Bucz Hunor (akit korábban már említettem az iskolai színjátszással kapcsolatban) akkor épp egy budapesti művelődési otthonban dolgozik, és azt mondja, hogy tudna egy alkalmas helyiséget szerezni.

A találkozón jelen van Hunor néhány népművelő barátja is, akiket nem ismerek (az egyik már megkapta a kiváló népművelő címet). Felmerül az ötlet, hogy ha meg akarjuk reformálni a kulturális életet, akkor okos dolog kelet-európai, lehetőleg szovjet szakértőket meghívni, mert őket talán nem fogják kifogásolni a magyarországi konzervatív vezetők. Ennyi a találkozó támadható mozzanata,

no meg az, hogy az összejövetel nem volt bejelentve. Végül ebből az egész együttműködésből semmi sem lesz, mert a részvevők nem veszik a fáradságot, hogy a szakmai gondjaikat megosszák a többiekkel.

*

Kopogtatnak az ajtón. Erzsi persze fél, ő nincs elszánva, hogy az elvekért harcolni is kell.

A rendőrök végignézik a könyveimet, az íróasztalomat, elviszik a naplómat, és bevisznek a városi rendőrkapitányságra. Út közben még a könyvtárba is beugrunk, hogy értesítsék az igazgatót, miszerint „hivatalos ügyben" vagyok távol.

*

Odabent aztán órákig faggatnak, elsősorban erről az illegális budapesti találkozóról. Elmondom, amit tudok, de ők többet akarnak, terhelő adatokat. A vallomásomat magam gépelem le, hogy időt spóroljunk, én ugyanis sokkal gyorsabban gépelek, mint ők. (Debrecenben gépírást is tanultunk, nekem pedig már kisiskolás koromban kialakult a rutinom, amikor az édesanyám irodájában, az ő írógépén garázdálkodtam.) Leírom, nem tetszik nekik. Akkor leírom még egyszer. A hatodik vagy nyolcadik változat után azt mondják, hogy elég, ennek így semmi értelme.

Akkor elmennek ebédelni. De az egyikük azt mondja, hogy nekem nem hoznak semmit. Rendben. Ennél többet is elviseltek a munkásmozgalom mártírjai. De amikor visszatérnek, az egyik nyomozó mégis odalök nekem egy szendvicset. Mint később kiderült, rá volt kiosztva a „jó rendőr" szerepe. A „rossz rendőr" azzal dicsekszik, hogy ők már a Rákosi-rendszerben is rendőrök voltak, úgy

viseljem magamat, mert tudnak ők sokkal keményebbek is lenni. Amikor a nap végén hazaengednek, a „jó rendőr” elkísér egy darabon, és külön is felhívja a figyelmemet, hogy ha valami mégis eszembe jut, mondjam meg neki, ő majd segíteni fog. De nem jut eszembe semmi ilyesmi.

(Később megtudom, hogy velem egy időben Hunort is kikérdezték Budapesten, és időnként telefonon egyeztettek, hogy ki mit vallott be.)

A könyvtárigazgató tudomásul veszi a történteket, de később is ugyanúgy megbízik bennem, mint azelőtt. Ő közelről látja, hogy nem handabandázó lázadó vagyok, hanem egy lelkes fiatal, aki komolyan veszi a hivatását.

*

Ez után az eset után minden hónapban be kell mennem a megyei rendőrkapitányság ifjúsági osztályára, ahol elbeszélgetnek velem. Így leszek végül is „refes”, rendőri felügyelet alatt álló személy. És akkor, a kihallgatások közben értesülök arról, hogy állítólag milyen montázs szerepelt a könyvtári vitrinben az 1968-as amerikai elnökválasztással kapcsolatban. És azt is megkérdezik, hogy mit kerestem annak idején a kecskeméti városi levéltárban, miért akartam találkozni Szabó Csabával. De hát mit válaszolhatnék? Osztálytársam volt az általános iskolában és évfolyamtársam a gimnáziumban, a politikai tevékenységéről pedig nem tudok.

*

Egyszer rá akarnak venni, hogy jelentsem, ha valaki szocializmus-ellenes nézeteket hirdet. Visszakérdezek: „Azt akarják, hogy feljelentsem a barátaimat?” „Nem, nem, félreérti. Csak arról van szó, hogy ha olyan kijelentéseket hall, amelyeket

nem tud helyben kezelni, akkor hozzánk is fordulhat, majd mi segítünk."

A rendszerváltozás után, amikor meg lehetett kérdezni a Történeti Levéltártól, hogy milyen megfigyelési dokumentumok készültek rólunk, én is érdeklődöm. És semmit sem találnak. Ezen meglepődöm. Valamilyen feljegyzés biztosan készült a legelső kihallgatásomról (legalább a saját vallomásomnak meg kellett lennie), és ha havonta elbeszélgettek velem, arról is be kellett számolniuk. Ha másról nem is, akkor arról, hogy mivel töltötték az időt. Őszintén szólva azt vártam, hogy azt is leírják, hogy „megpróbáltuk beszervezni, de annyira hülye, hogy fel se fogta." Úgyhogy utólag arra gondolok, hogy az én dokumentumaimat véletlenül összefogták valamilyen fejes anyagaival, és azokkal együtt bedarálták.

*

Ebből a rendőrségi ügyből azt a tanulságot vonom le, hogy ha meg akarom reformálni a szocializmust, azt jobb a rendszeren belül csinálni. (A naplómban, amit lefényképeztek, szerepelt egy eszmefuttatás egy „aktivista mozgalomról", aminek a lényege az volt, hogy nem elég szavakban szocialistának lenni, élni is annak a szellemiségével kell, támogatni kell az elesetteket, fel kell ismerni a hibákat, és ki kell javítani azokat.)

Valamit tenni akarok az országért. Ezért nem kell csodálkozni azon, hogy néhány évvel később felvételemet kérem a pártba.

Két párttagnak kell támogatnia. Hajlandó is erre Klárika, a könyvtári pártszervezet vezetője, valamint az igazgatónk, aki a városi pártbizottságnak is a tagja. De így sem sikerül. Ráadásul az igazgatónk még pártfegyelmit is kap,

amiért nem volt eléggé éber!

*

A házasságunk zökkenőkkel halad előre. Erzsi egy reggel bejelenti, hogy nem érzi jól magát, inkább otthon marad. Megsimogatom, jobbulást kívánok neki, és egyedül indulok munkába. De dél felé eszembe jut az otthon betegen fekvő feleségem, segíteni akarok rajta. Szerzek valakitől egy ebédjegyet (a könyvtárosok abban az időben a városháza menzáján étkeztek), valaki mástól egy ételhordót, és hazaviszem az ebédet. Az ajtó zárva, a kulcs belül. Kopogtatok. Erzsi résnyire kinyitja az ajtót, és azt mondja: „Ne gyere be, van valaki nálam." Az ételhordót azért beadom, és visszamegyek dolgozni. Nem az esik rosszul, hogy amit tőlem nem tud megkapni, azt mástól fogadja el, hanem az, hogy reggel megtévesztett. De ezt még ennek a könyvnek a női olvasói közül sem csinálná senki másképpen. Mert a női viselkedéshez többnyire hozzátartozik, hogy néha hazudni kell. Tapintatból.

*

Erzsi vendégéről kiderül, hogy szélhámos, és egy órát el is lop (a bizományiban ismerünk rá, és amikor rendőrségi feljelentést teszünk, kiderül, hogy az illetőt már egy ideje számon tartják). Ez után az epizód után Erzsi arról kezd el beszélni, hogy gyereket akar szülni. Belemegyek, bár az orvosi vizsgálat kimutatja, hogy a spermám nincs nagyon jó formában. Szedek rá gyógyszert, és a gyerek végül megfogan.

*

Amikor már a gyerekünket várjuk, elkezdek felelős apaként viselkedni. Nincs telefonunk, de körbejárom a környék házait, hogy megtudjam, ha

majd eljön az idő, kinek a telefonjáról hívhatom a mentőket. Szerencsére enélkül is sikerül taxit szereznünk. És épp időben, mert a magzatvíz már elfolyt.

*

1971 januárja van. A szolnoki megyei kórházban járvány miatt látogatási tilalmat rendeltek el. Nem lehetek jelen a gyerekünk születésénél. Amikor hazaengedik, akkor látom először. Anyám még nincs itt (később ő is átjön Kecskemétről), az első napokban a felettünk lakó szomszédasszony segít megfürdetni a bébit.

*

Amikor még csak várjuk a babát, tudományosan megtervezem, hogy ha fiú lesz, mi legyen a neve. Azt javasolom, hogy legyen Péter, hiszen azt lehet Petinek is becézni, viszont amikor már bölcsebbé válik, akkor a Péter kölcsönözhet neki tekintélyt. Erzsi egyetért. De amikor jön a bába a kórházban, és kérdezi, hogy mi legyen a gyerek neve, azt mondja neki: „Attila”. Aztán hozzáteszi: „És Péter”.

*

Szolnokon a 18 emeletes házzal szemben van egy közért. Reggel leugrom oda tejért. Nem tudnak visszaadni a százasomból, de nagyon sietek, a kisbabának kell a tej. Most mi legyen? Felajánlom, hogy ott hagyom a százast, és majd később ideadják a visszajáró pénzt. Nem mennek bele, mert akkor nem tudnak elszámolni a pénztárban lévő többlettel. A huzavonát megunva fogom a tejet, és kirohanok. Ötven méterre van a házunk, de utolérnek, visszavisznek, jegyzőkönyvet vesznek fel. Közben telik az idő. Végül összejön a visszajáró pénz, és mehetek a dolgomra. Ezt elszúrtam.

*

Nem sokáig lakunk együtt, mert ahelyett, hogy az édesanyám költözne a mi egyszobás lakásunkba segíteni, a szülési szabadság alatt inkább Erzsi költözik Kecskemétre a babával. Én pedig elkezdem a vasárnapi apaságot. Minden hét végén vonatra ülök (időnként még autóstoppal is utazom), és meglátogatom őket.

*

Közben nekem is van egy rövid kalandom, de nincs különösebb jelentősége. Erzsivel viszont nem szűnnek meg a veszekedések, akkor sem, amikor a külön töltött egy év letelik.

*

A fiunk közben nő és okosodik. A rendhagyó filozófiai gondolkodásmódja már a kecskeméti évek alatt is kitűnik. Az állomáson jut eszébe ez a kérdés: „Ha a vonat állna, a sín meg menne, mi lenne?”

Attila meglepő kisgyerekkori mondásaiból egy egész kötetet állítunk össze. Nekem különösen az az eset tetszik, hogy amikor, talán két éves korában, a logikai képességét akarom megvizsgálni, és rajzolok két repülőgépet, egy nagyot meg egy kicsit, majd megkérdezem, hogy melyik repülőbe fér több ember, azt válaszolja: „A nagy repülőbe sok nagy ember fér, a kis repülőbe sok kis ember fér.”

*

Amikor először megyünk együtt nyaralni, egy családos üdülőbe kapunk beutalót. Ahogy megérkezünk, már aznap délután kiütések jelennek meg rajtam. Attól félek, hogy valamilyen gyerekbetegséget kaptam el, szaladok az üdülő orvosához. De kiderül, hogy allergiás vagyok a nyárfa termésére. Az orvos ad egy nagy adag kalcium-injekciót, és a kiütések másnap reggelre

úgy elmúlnak, hogy a helyük sem látszik. Azóta számos ismeretterjesztő cikkben olvastam, hogy a kalcium semmit sem használ az allergia ellen. De hát a szervezetem nem olvasta ezeket a felvilágosító írásokat.

*

A tanítóképző elvégzésének egy nagy hátránya van: még nem lehet azonnal továbbtanulni. A felsőoktatás ingyenessége mellett miért taníttatnák tovább azt, aki már megszerezte az első diplomáját? Néhány osztálytársam emiatt már az első év végén váltott, az egyetemen kezdte újra a tanulmányait (akkor még persze nulla-diplomásként), míg nekünk az első diplománk megszerzése után meg kell várnunk, amíg valamely külön rendelet lehetővé teszi a továbbképzésünket. Amikor már lehet, akkor én is megszerzem az egyetemi végzettséget, de csak könyvtár szakon és levelező tagozaton. És egész életemben érzem annak a hátrányát, hogy nem „normális”, kétszakos nappali egyetemista voltam.

*

Szolnoki éveim alatt megismerkedem az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) könyvtártudományi és módszertani központjában (KMK) dolgozó munkatársakkal, több projektükben részt veszek. Mikor Erzsi Kecskemétről visszaköltözik a szolnoki közös lakásunkba, én a sok veszekedés miatt Budapestre szeretnék menekülni. De egyelőre csak puhatolózom, nem tudom, hogyan boldogulnék.

Budapestre utazom, és Csoboth Attilától kérek tanácsot, aki korábban Jászberényben volt könyvtárigazgató, de most éppen a KMK-ban dolgozik. Megkérdezem, tud-e a fővárosban vagy Pest megyében valamilyen nekem való

munkahelyről. Legnagyobb meglepetésemre azt feleli, hogy tud, itt, helyben is van. Összehoz az Új Könyvek című könyvismertető folyóirat főszerkesztőjével, Iszlai Zoltánnal, aki másnap éppen Szolnokra utazik, és érdeklődik velem kapcsolatban. Meg lehet elégedve, mert gyorsan megkötjük a szerződést.

*

Amikor Budapestre kerülök, albérletről albérletbe költözöm. Sohasem én mondok fel, hanem a főbérlők (nekem a szolnoki első albérlet is megfelelt, vízcsap nélkül és a disznóól mellett, ennél rosszabb hely Budapesten sem lehet). Először a csepeli Bella néniék segítenek. Az első néhány héten náluk lakom. Közben találnak egy házat, ahol kiadó egy szoba. Kimegyek, megnézem. Elfogadhatónak tűnik, de amikor ki akarom nyitni az ablakot, rám ripakodik a háziúr, hogy talán büdösnek tartom a házukat. Megijedek, elmegyek. Aztán van egy házaspár valahol Kőbányán, azt a szobát is megnézem. Csak a férj van otthon, vele tárgyalok. Felhívja a figyelmemet arra, hogy a neje éjszaka dolgozik, de ha szemet vetek rá, akkor megnézhetem magam. Ettől nem igazán tartok, nem vagyok egy ösztönember. Vécére kell mennem, és látom, hogy belül az ajtóra fel van ragasztva a feleségének egy óriásira nagyított meztelen fotója. Itt sem maradhatok. Egy albérletet a Keleti Pályaudvarhoz közel úgy hirdetnek, hogy „gellérthegyi kilátással”. Persze, az erkélyről, jól kihajolva, tényleg látni lehet a hegyet. Ráadásul ott nem használhatnám a fürdőkádat, mert a férj nem akarja, hogy a nejének „összegecizett” kádban kelljen fürödnie.

*

Aztán van olyan albérlet, ahol a katonafiú szobáját kapom meg, de fél év múlva hazajön a gyerek a katonaságból, elküldenek. Ez Újpalotán történik, és a hosszú szalagháznak egy másik lépcsőházában is van éppen kiadó szoba. De ezt nagyon elszúrom. Valahogy a fejembe vettem, hogy milyen jó lenne olyan szobába hazatérni, ahol a függönyre kigombostűzött álompartnernőm vár. És amikor a néni éppen nyaral, úgy megyek el reggel munkába, hogy kint hagyok egy ilyen képet a függönyön. De kiderül, hogy a mama az elutazása előtt megkérte a lányát, hogy a távolléte alatt olykor nézzen rá a lakásra. Ránéz, benéz, és elmondja a mamának, hogy mit látott. Amikor a hölgy visszajön, természetesen örömmel fogadom. De néhány nap múlva szól, hogy kaptam egy ajánlott levelet. Bemegyek érte a postára, és ott tudom meg, hogy el kell hagynom a lakást.

*

Itt meg kell említenem, hogy nagyon kevés pénzem volt, és néha nem volt más vacsorám, mint egy cikksajt és egy falat kenyér, egy sercli (ha jól emlékszem, akkor 90 fillérbe került). Beleharapok, száraz, ki is törik az egyik fogam. Elmegyek a munkahelyemhez közeli fogászati klinikára, ott kihúznak még vagy hármat, és beültetnek egy faltól falig felső hidat. (Ennek évekkel később Amerikában is a csodájára járnak, több fogorvos is hitetlenkedve nézi, ők csak 2-3 fogat fognak össze egy-egy hídban. Hiába, a szocialista orvostudomány fölénye...)

*

A Múzeum utcai épületben van a könyvtár étkezdéje. A hétfő a kedvenc napom. Ilyenkor gyakran grízestészta van, amit a kolléganőim nem

kedvelnek. A kiszolgálónő megkérdezi, hogy mivel kérem. „Az első tányért sóval, a másodikat cukorral, aztán sóval, aztán megint cukorral.” Így aznap jóllakhatok.

*

Egy olyan albérleti szobában is lakom, amelyik gyalog negyedórányira van a munkahelyemtől, a Molnár utcában. Mária néni a Szabó Ervin Könyvtárból ment nyugdíjba, nagyon kedves, de a szobámban lévő cserépkályha szelel, nem lehet benne begyújtani. És akkor a drága édesanyám Kecskeméten talál egy asztalost, aki elkészít egy baldachinos ágyat, felhozatja, és az oldalai leszűkítik a melegítendő légterületet. Szerzek egy hősugárzót, így sísapkában és hálózsákban át tudom vészelni a telet. Egek! Egy baldachinos ágy!

*

A sok albérleti kaland közül még egyet említek meg. Óbudán, a Filatori gátnál is lakom egy ideig. A házaspárnak van egy nagy testű kutyája, az ő szobáját adják ki. Furcsa érzés keresztülmenni az előszobán úgy, hogy át kell lépnem a kutyán, miközben én is tudom és ő is tudja, hogy ez az ő lakása, nem az enyém. Néhány hónap múlva a főbérlők elküldenek. Inkább lemondanak a bérleti díjról, de hadd legyen újra a kutyáé a szoba.

*

Még az egyetemi kiegészítő tanfolyamra járok, amikor megírom az első könyvtártudományi cikkemet, amit a Könyvtáros című szaklap is közöl. (A témája: az olvasószolgálati kiadványokban egyszerűsített leírással is lehetne cikkeket ajánlani.) Senki sem veszi észre.

*

A Széchényi Könyvtárban is megpróbálok belépni a

pártba. Két évig nem tudnak felvenni, mert meg kell várni, míg a munkások közül is belépnek annyian, hogy ne legyen az MSZMP kispolgári párt. Amikor ez végül megtörténik, az egyik munkatársam elsüti a viccet: „No lám, a pártonkívüliek megtisztítják soraikat.” De nem törődök ezzel. Nekem küldetésem van. Meg kell reformálnom a szocializmust. Az idősebb párttagok figyelmeztetnek, nehogy illúziókba ringassam magam, az értelmes ügyek támogatása nem megy olyan könnyen. És igazuk van. Amikor a könyvtári pártszervezet tiltakozik egy megalapozatlan minisztériumi döntés ellen, válaszra sem méltatnak bennünket. (Néhány év múlva ki is lépek.)

*

Az Új Könyvek szerkesztőségében én ismertetem a társadalomtudományi és politikai szakirodalmat. Azaz hogy egy népes recenzorgárdával dolgozunk, ők írják az ismertetést, nekünk csak érvényesíteni kell a szakmai szempontokat (miről szól, kinek szól, mennyire jó, milyen típusú könyvtáraknak ajánlható a könyv beszerzése). Mivel sok gondunk van a könyvismertetések színvonalával (egyesek csak átlapozzák az ismertetendő könyvet, és fontos neveket, adatokat is összetévesztenek), javaslom, hogy csak egy űrlapot töltessünk ki a recenzorokkal, és magát a szöveget mi írjuk meg, egységes stílusban. De elvetik a javaslatomat.

*

Utána nekem kellene frissíteni az úgynevezett „mintakatalógust", amely azokat a könyveket sorolja fel, amelyeknek meg kell lennie egy adott típusú könyvtárban.. Azt javaslom, hogy ehelyett egy olyan indexet készítsünk, amely sokkal részletesebben adná meg a témaköröket, de elég,

ha a könyvtár nyilvántartja, hogy erről vagy arról a témáról hol (melyik könyvben, lexikonban, folyóiratban) lehet érdemben olvasni. Egy lexikon-szócikkben vagy egy folyóirat-tanulmányban több információ lehet, mint egy néhány lapos brosúrában. Ezt is elvetik.

*

A szerkesztőségben bibliográfiákat is összeállítunk (az én témám továbbra is a társadalomtudományi könyvtermés), és tanulmánykötéteket is készítünk. Ilyen az állományalakítási olvasókönyv, valamint a könyvek áremelkedéséről és az erre való könyvtári reagálásokról szóló tanulmányok gyűjteménye. Egy külön összeállítás foglalkozik a centralizált könyvtári rendszerekkel. Az utóbbival kapcsolatban két tanulmányúton is részt vehetek (a Szovjetunióban és Bulgáriában).

*

A szerkesztőség sok ellenzéki írót és kutatót is foglalkoztat. Többek között így ismerem meg Kenedi Jánost, aki később az ügynök-akták nyilvánossá tételének lesz az előmozdítója. Amikor egy vasárnapon a mikrofilmtárban vagyok ügyeletes, felbukkan, és megkér, hogy hadd gépeljen le egy fontos iratot. Mivel egyedül vagyok, tanú sincs, megengedem, csak óvatosságra intem. Húsz perccel később távozik, és azt mondja: „Ezt sohasem fogom neked elfelejteni.” Majd néhány lépés után visszafordul, és hozzáteszi: „Kivéve, ha vernek.”

*

Az osztályon egyre nő a feszültség körülöttem, és akkor hallom, hogy a Tudományos Akadémia pszichológiai intézetében keresnek egy könyvtárost. Pataki Ferenc igazgató beszél velem, és megállapítja, hogy én egy kalandor típus vagyok.

Ezt csak most kezdem érteni. Lehet, hogy valóban kalandor vagyok. Persze nem olyan, aki végigkardozza Európát, hogy megszerezze az aranyat, és azzal a nőt. Én az vagyok, aki csak éli az életét, de minden mozzanatát kalandként éli át. Nem sikeres, de élvezi.

*

A buzgólkodásommal annyit elérek, hogy a szerkesztőségből áthelyeznek egy olyan osztályra, ahol főállásban végezhetek kutatásokat. Nagy lelkesedéssel kezdek hozzá. A minisztériumnak kell előterjesztéseket benyújtanunk. Nos, míg a dörzsöltebb kollégáim egy üveg rum elszopogatása közben egyből lediktálják a jelentésüket, én veszem a fáradságot, járom az országot, beszélek a helyi szakemberekkel, és az ő véleményüket is beleírom a jelentésembe. Amikor például azokat a nyugati folyóiratokat kell megneveznem, amelyeket a kórházi könyvtárakban le lehetne mondani (a megspórolt valutából fénymásolókat akarnak vásárolni), a könyvtárakban tett látogatás és konzultáció után arra a következtetésre jutok, hogy így is nagyon kevés van belőlük. Ez az eredmény persze nem tetszik a minisztériumnak, így tovább sűrűsödnek a felhők fölöttem.

*

Még arra van lehetőségem, hogy Bartos Évával megvizsgáljam, hogy az olvasók milyen hétköznapi problémáikhoz milyen forrásból szereznek felhasználható ismereteket (például folyóiratok, vevőszolgálatok, reklám, könyvtári tájékoztató szolgálat, szaktanfolyamok és egyebek). Az erről szóló jelentésünk tanulságait egy kötetben, majd több szakfolyóiratban is közzétesszük.

*

Abban az időben kapja fel a könyvtári szakma a „szakrészleges közművelődési könyvtár” ötletét. Az igazgatónk, Papp István engem bíz meg azzal, hogy készítsek egy nemzetközi felmérést, és egy későbbi, Budapesten rendezendő nemzetközi konferencián terjesszem elő az eredményt. Én meg is teszek mindent, a felmérés során több tucat külföldi könyvtár tapasztalatait gyűjtöm össze. Sajnos a magyar könyvtári vezetők félreértik a dolgot, ódzkodnak az ötlet megvalósításától, és egy szakmai folyóirat (a Könyvtári Figyelő) vitájában a többség ellene foglal állást.

*

Amikor már ezen a nemzetközi felmérésemen dolgozom, Judy szülei meghívnak egy néhány hetes amerikai útra. (Réka és a férje is velem jön, de Amerikában elválnak az útjaink.) Anyám is segít némi pénzzel, így sikerül egy két hétre szóló Greyhound autóbuszbérletet szerezni. Amerikában is nagyrészt a szakrészleges közművelődési könyvtárakat tanulmányozom.

*

Mielőtt repülőre ülnék, eszembe jut egy halálos poén. Van az osztályunkon egy fiatal nő, Veronika, akinek az a szokása, hogy minden férfi munkatársától megkérdezi, nem akarja-e elvenni feleségül. Nos, amikor én a repülőutamra készülök, elhelyezek egy leragasztott borítékot az íróasztalom fiókjában, és ráírom, hogy csak a halálom esetén bontsák fel. Belül pedig az a szöveg szerepel, hogy „Veronikának üzenem, hogy a sajnálatos események miatt nem tudom elvenni feleségül”. Hogy ha tényleg leesik a gépünk, akkor legalább abban a tudatban haljak meg, hogy a munkatársaim a boríték kibontásakor majd egy jót

röhögnek.

*

Sajnos a könyvtári kutatásom erősen rányomja a bélyegét az amerikai utamra. Torontóban megpróbálom meglátogatni egy korábbi könyvtári ismerősömet, akinek a szülei ott vannak kiküldetésben. New Yorkba visszajövet esélyem lenne a Niagara vízesés megnézésére, de inkább egy olyan buszjáratot választok, amelyik másik útvonalon megy, de érinti Buffalo városát. Ott ugyanis van egy könyvtár, amelyik szerepel a felmérésemben, és a saját szememmel is látni akarom. (Csodálkozik a kedves Olvasó? A vízesést már tucatnyi amerikai filmben láttam, de a buffalói közkönyvtár egyik filmben sem szerepelt. Oda külön megy el az ember.)

*

Később Chicagóba is eljutok. Korábban a Széchényi Könyvtárban összebarátkoztam egy amerikai Erkel-kutatóval (Francine Fuhrerrel), őt és a férjét látogatom meg. Barátságosan fogadnak, még az egész Fuhrer-családdal is összeismertetnek. A Greyhound buszjárattal érkezem Chicagóba, felszállok a filmekből ismert magasvasútra, és nagy nehezen megtalálom az épületüket. A bejáratnál portás, útbaigazít. A háznak saját uszodája is van, az alagsorban. Gondolom, úszom egyet, de a vendéglátóim lebeszélnek. Ilyenkor ott nincs sok ember, akár meg is gyilkolhatnak.

*

A könyvtári kutatás ott is közbeszól. El akarnak vinni egy világhírű képtárba, a Guggenheim múzeumba, de ehelyett inkább még egy könyvtárat látogatok meg. Ettől kezdve kultúrbarbárnak tekintenek.

*

Amikor visszaindulok Chicagóból, kezemben a kétheti jeggyel, a busz ajtaját épp előttem csapják be. (Állóhely még lett volna, de ők nem a Volán, vigyázniuk kell az utasok testi épségére.) Pánikba esem. Most hogyan tovább? De megnyugtatnak: mindjárt beállítanak egy másik buszt, arra felszállhatok És vagy ötven mérföldön keresztül én vagyok az egyetlen utas. Akkor persze mások is felszállnak, és kiderül, hogy az egész vonalon annyian vagyunk, hogy két buszt is majdnem megtöltünk.

*

Amerikai utam során találkozom Jackkel is, Judy férjével. Nagyon barátságos és kulturált férfi benyomását kelti, senki sem sejtheti, hogy a lelkében milyen sötét erők munkálnak, amelyek később tragédiához vezetnek.

*

Néhány napot töltök az ő kisvárosi házukban is, és a két kisgyerekükkel elindulok egy túrára a közeli erdőben. És ekkor valami olyasmit teszek, amit azóta is szégyellek. Amikor Sarah, a kislány panaszkodik, hogy elfáradt, és már nem tud tovább jönni, akkor nem jut eszembe, hogy a nyakamba vegyem, hanem ott hagyom, és a bátyjával ketten megyünk tovább, csak azért, hogy megláthassam, fel lehet-e érni a domb tetejére. Az erdő sötét, a fák nagyok, mintha csak egy illusztrált Jancsi és Juliska mesében lennénk. Szegény kislány! Biztos nagyon rossz lehetett neki egyedül az erdő közepén. De ezen utólag már nem változtathatok.

*

Aztán vége az amerikai utazásnak, visszaérkezem Budapestre, a való világba, és folytatom a

munkámat. A kutatás eredményét angol nyelven is közreadjuk, és az említett nemzetközi konferencián is megvitatjuk.

*

Akkoriban szóba kerül, hogy aki tud, doktoráljon le, mivel a doktorok száma fontos mérőszám egy kutatóintézet presztizse szempontjából. Úgy gondolom, hogy erre a nemzetközi kutatásra alapozva én is írhatnék egy disszertációt, hátha sikerül megszereznem a doktori címet. A témát el is fogadják, egy apró változtatással: a közművelődési könyvtárakban lévő szakrészlegek mellett a szakkönyvtárakban működő szakrészlegek tapasztalatait is vizsgáljam meg. Sajnálatos módon a szakkönyvtárakban egyáltalán nincsenek szakrészlegek, ezért úgy döntök, hogy ha majd azok ítélik meg a disszertációm színvonalát, akik még ennyit sem tudnak a témáról, akkor nincs esélyem doktorrá válni.

*

A doktori tanulmányok helyett nyelveket tanulok. Amikor a minisztérium elindít egy programot a közgyűjtemények dolgozóinak nyelvi képzésére (ez a könyvtárosokon kívül a muzeológusokra is kiterjed), és akiket bevesznek a programba, azoknak nem is kell munkába járniuk, akkor magam is jelentkezem az angol tanfolyamra. De az igazgatónk – valószínűleg a statisztika javítása érdekében – az orosz intenzívre írat be.

Persze nekem az orosz nyelv is megfelel, de ekkor kezd kisiklani a tudományos karrierem. Ugyanis az új szavakat kidobásra ítélt katalóguscédulákra írom fel, és úgy gyakorlom, mintha kártyalapokat tartanék a kezemben. Sajnos a tanfolyam végén nem sikerül a felsőfok, csak a

középfok. Kifogok ugyanis egy bárisnyát, aki azt kérdezi a „társalgás” vizsgafeladat közben, hogy melyik a kedvenc évszakom, amire rávágom, hogy a tavasz, és ki is fejtem, hogy az a szerelem évszaka, amikor az egész természet is újjászületik. Beleszól: „Hogy mondaná azt, hogy fagyosszentek?” Ettől lefagyok. Ezt még magyarul sem tudom. Emiatt csak a középfokot kapom meg. Később eszembe jut, hogy azt is válaszolhattam volna ékes oroszsággal, hogy „az etimológiához ilyen szinten nem értek, de ha megnézhetem egy magyar nyelvű lexikonban, szívesen elmondom a lényeget oroszul.” De hát mindig csak utólag okos az ember.

*

Az igazgatónk, talán kárpótlásul, az orosz után az angol intenzívre is elküld. (Azt hiszem, én vagyok az egyetlen könyvtáros, aki két államilag fizetett intenzív nyelvtanfolyamra is járhatott.) Persze a cédulázás folytatódik, és a szakmai karrierem egyre távolabb kerül. Elsőre itt sem sikerül a felsőfok. De nem adom fel.

*

Utána megint az oroszt veszem elő. Ebben segít, hogy Csepelen lakom, egy albérletben (történetesen egy elköltözött orosz-magyar házaspár lakásában, amiről Bella néni értesít, mert egy munkahelyen dolgozik az orosz feleséggel). A szovjet hadseregnek van a közelben egy televíziós átjátszó állomása, az orosz egyes csatorna adását szobaantennával is tudom fogni. A tévében érdekes filmeket, interjúkat is látok. Sok olyan kifejezést is megtanulok ily módon, amit a hazai nyelvtanárok sem ismernek.

*

Bár még mindig nem tudom, hogy hogy lehetne megmagyarázni oroszul a fagyosszenteket, jóval

felkészültebben jelentkezem az újabb vizsgára. Szerencsére akkor nincs ott ugyanaz a bárisnya. De akkor is van egy buktató. Magyarra kell fordítani egy indiai pártkongresszusról szóló orosz nyelvű újsághírt. Ha nem tudok angolul, nem tudnám értelmezni a cikkben szereplő „parti" szót. De tudom, hogy ez valószínűleg az angol párt betűhív átírása, nem pedig egy nem létező orosz „party" szó birtokos esete. Mindazonáltal oroszból végre sikerül megszereznem a felsőfokú bizonyítványt.

*

Makacs vagyok. Azt gondolom magamban, hogy angolul sokkal jobban tudok, mint oroszul, ki van zárva, hogy abban ne szerezzem meg a felsőfokot. Megint nekiállok, a cédulázás folytatódik, de most már tucatjával olvasom az angol és amerikai regényeket. (Ráadásul a könyvtárosoknak is dolgozó matematikus, Sárdy Péter pornóregény-gyűjteményére is rájárok. A köteteket bent tartja az osztályunkon, egy szekrény legfelső polcán. Olyan kifejezéseket is megtanulok belőlük, amilyeneket majd egy amerikai autókereskedés szerelőitől hallok élőben.)

*

Az angol felsőfokot is megkapom. És annyira felbátorodom, hogy utána még a szakfordítói igazolványt is meg akarom szerezni. (Ott sem szerepelek hibátlanul. Ugyanis egy márciusi amerikai hetilapcikkben a „next October"-t idén októbernek fordítom, mert úgy olvastam valahol, hogy Amerikában minden jövőbeli esemény jövőnek számít, és márciusban az idei október is még jövő. A vizsgáztató ezt hibának veszi. A tanulság: sosem lehetsz okosabb a vizsgáztatódnál.)

*

Ez a két felsőfokú nyelvvizsga nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a fizetésem nagyobb legyen, ami majd még a nyugdíjazásomnál is szerepet fog játszani. Hála Papp István igazgatónak, aki az angol helyett először az orosz intenzívre küldött el. Ugyanakkor a nyelvek iránti élénk érdeklődésem miatt a könyvtártudományi tevékenységem tovább sorvad. Az ember nem lehet egyszerre két úr szolgája.

*

A nyelvtanulás nyomán elkezdem a műszaki fordítói munkát. Ebben nagy segítségemre van a 30 ezer tételesre duzzadt cédulagyűjteményem, amely mint egy élő szótár, a legfrissebb kifejezéseket is tartalmazza. A Zenta utcai műszaki fordítói irodában jelentkezem, és gyorsan dolgozom. Közben megírok magamnak egy számítógépes programot, amely egyszerre öt változóban is el tud raktározni típusszövegeket, és ezeket egy billentyűkombinációval be tudom illeszteni a fordításomba. (Lám, feltalálom a többdimenziós vágólapot, amire a Word még ma sem képes.)

*

Szóba kerül, hogy kijuthatnék Amerikába, egy magyar nyelvész, Gombocz Zoltán által alapított, és évente egy könyvtáros egyetemi oktatását szolgáló ösztöndíjjal. Mivel a könyvtártudományi kutatások vezető intézményében dolgozom, az igazgató biztat, hogy adjam be a jelentkezésemet. Az a szokás, hogy évente két személyt jelölnek, de csak az első megy. A második ugyanúgy tartalék, mint ahogy Magyari Béla volt az első magyar űrhajós tartaléka. Nos, az első évben én vagyok a tartalék, és az első helyen kiemelt személy utazhat. A következő évben már én vagyok az első számú jelölt, de akkor a második helyen kiemeltet küldik ki. Hogy miért? Talán mert

dadogok, vagy mert párttag vagyok (és mit szólnak ehhez az amerikaiak), de szerintem másról van szó. Addigra Papp Istvánt kezdik nem szeretni a minisztériumban, és így az ő „káderét” sem akarják Amerikába küldeni. Pedig mennyire másképp alakulna az életem!

*

Később jelentkezem a Marxista-Leninista Esti Egyetem szociológiai szakára (Szolnokon már jártam egy pártiskolai szociológiai tanfolyamra). A körzeti orvossal kell engedélyeztetni, de ő elküld a pszichológiai rendelőbe. (Talán a dadogásom miatt, de az is lehet, hogy nem tart normálisnak, ha ilyesmit akarok.) Mikor minden papír megvan, viszem a KMK igazgatójához (akkor már Szente Ferenc az), de ő nem írja alá. Azt mondja: “Nem kell ez neked.” Így hát nem lesz belőlem szociológus.

*

A könyvtártudományi szakkönyvtárban dolgozik Ilona, akivel gyorsan megbarátkozom. De nem emiatt ad fordítói munkát, hanem mert látja, hogy az angolságom jó. Egy ideig referátumokat fordítok az általa szerkesztett angol nyelvű szemléhez. De egyszer megharagszik rám, és azt mondja, ettől kezdve inkább mással fordíttat. Ez sérti a hiúságomat. Magam szerzek neki másik fordítót, aki jelentkezik nála, de valójában továbbra is én végzem a munkát, ő csak a saját nevében továbbítja. Ilona aztán elújságolja, hogy az új fordító még jobb is, mint amilyen én voltam. Ezt dicséretnek veszem. Ezek szerint javulok.

*

Én továbbra is ötletember maradtam, és nem lett több saját ötletem attól, hogy főállásban is a kutatás a feladatom. Ezért saját kérésemre a

könyvtártudományi szakkönyvtárba helyeznek át. Megbeszélem a könyvtár vezetőjével, hogy ha marad egy kis szabad időm, akkor a már elkezdett elméleti kutatásaimat folytathatom. Rábólint. De azt nem teszi hozzá, hogy ott annyi lesz a munkám, hogy még azt sem tudom rendesen elvégezni, nem hogy a korábbi kutatásaimmal foglalkozhatnék. Ráadásul a kezem alá dolgozó munkatárs megbetegszik, több mint egy évig betegszabadságon van, és az ő részét is nekem kell elvégeznem, amitől aztán idegileg összeroppanok.

Azon az osztályon immár én szerkesztem a magyar könyvtárügyi és informatikai szakirodalom angol és orosz nyelvű referáló folyóiratát, valamint a magyar könyvtári cikkbibliográfiát. Ez utóbbi sokkal nagyobb terhet jelent, és ebben segített volna a megbetegedett munkatárs.

*

Rám mindig is jellemző volt, hogy elvállalok olyan feladatokat, amelyek másoknak valamilyen oknál fogva terhesek. A szakkönyvtári osztályon bevezetik a vasárnapi ügyeletet, de mivel a sok háziasszony és családanya közül nem sokan érnek rá ilyenkor, én örömmel jelentkezem. Mindenki kap vasárnapi pótlékot, csak én nem. Az osztályvezető ezt azzal indokolja: én mindezt élvezetből csinálom.

*

A könyvtár módszertani központja időnként az országot járja. Egy ilyen alkalommal, talán Veszprémben, egy vadász-étteremben vacsorázunk. A kolléganőink nem nagyon éhesek, de én anyagi okokból nagyon ritkán eszem, ezért igent mondok, amikor Vajda Kornél, egy velem nagyjából egyidős kollégám, kihív egy evési versenyre. Nyúlmájat eszünk (nem emlékszem, honnan került elő annyi

nyúlmáj), és úgy esett, hogy mindketten 25 adagot faltunk be. De Kornél győz, mert ő nemcsak evett, hanem ivott is, ki tudja, hány pohár sört, és így az ő teljesítménye volt a nagyobb. Visszatekintve furcsállom, hogy ettől a mennyiségtől nem kaptam gyomorrontást. Igaz, hogy a gyomrom a startnál még szinte teljesen üres volt.

*

Végül a mikrofilmtárban kötök ki, teremfelügyelőként, ami szakmailag jelentős visszaesés (többen sajnálnak is, hogy ily módon derékba tört a szépen felfelé ívelő karrierem), nekem viszont felüdülést jelent. Nagyon kell a pénz, amit újra a szakfordításokkal tudok megkeresni. Ott csak akkor kell szolgálatkészen felugranom, ha olvasó jön, akinek kiadom a kért mikrofilmet, és segítek neki az olvasókészülék kezelésében. (A már említett karikatúra-rajzolói szenvedélyem ekkor is jelentkezik. Például az OSZK Híradó című belső kiadványban egy rajzomon valaki megkérdezi, hogy hol kell megnyomni a gépet, ha másolatot szeretne kinyomtatni a mikrofilm valamelyik képkockájáról. A könyvtáros válasza: „Bécsben”.)

*

Sok út vezet a nagyvilágba. Egyszer a Szent István Bazilika előtt kószálok, és észreveszem, hogy hány turistacsoport készít fényképeket az impozáns épületről. Én is odaállok a kapu elé. Sok száz fényképre rákerülök így, és ezek a fotók a világ minden tájára eljutnak. És rajtuk én is.

*

Budapesten lakom (hol itt, hol ott), és vasárnapi apukaként minden héten elutazom Szolnokra. A kétlaki gyereknevelés így megy még egy darabig.

Aztán lelkiismeret-furdalásom lesz, mivel Erzsi Szolnokon nem talál magának alkalmas partnert. Tisztességesek a szándékaim, az ő életének boldogabbá tétele érdekében javaslom, hogy a szolnoki szövetkezeti lakást cseréljük el egy budapestire, és egy időre költözzünk össze.

*

Igen ám, de abban az időben mindenki a fővárosba vágyik, és a túlnépesedés elkerülése érdekében olyan rendelet van érvényben, hogy csak az költözhet vidékről Budapestre, akinek magasabb szempontok miatt ott kell laknia. Mivel egy országos intézményben dolgozom, viszonylag könnyű megszereznem azt az igazolást, miszerint „állami érdek”, hogy a fővárosban lakhassak. De a piaci különbség miatt nem könnyű olyan partnert találni, aki helyettem vidékre költözik. Nézem az újsághirdetéseket, és találok egy potenciális cserepartnert. Egy cigány házaspárral tárgyalunk, és meg is állapodunk velük. De ez az egyezség nagyon előnytelen a számunkra. Utólag biztos vagyok benne, hogy tovább kellett volna várnunk, esetleg még évekig is, ameddig nem találunk előnyösebb partnert. Elvégre sem a feleségem férjhez adása, sem a Szolnokra való hetenkénti utazás nem akkora probléma, hogy nem várhatnánk tovább. (Amikor megismerkedünk a cserepartnereinkkel, és megkérdezem, hogy van-e másik szolnoki jelöltjük, a férj rávágja: „csak ebben az utcában négy”. Visszatekintve ezt hazugságnak gondolom, de akkor nincs annyi eszünk, hogy mérlegeljünk.)

*

A szövetkezeti lakásunkért egy kicsi és rossz állapotban lévő tanácsi lakást ajánlanak. A ház is le

van robbanva, a Mexikói út szegényebb oldalán van, a ceglédi vonat síneitől negyven méterre. Ráadásul amikor már megkötöttük a szerződést, és újra arra járok, akkor veszem észre, hogy egy közeli gyárból nagyon büdös levegőt hoz oda a szél. De már nincs mit tenni. Erzsi örül, hogy Pesten lakhat. Nekem a lakás elfogadható, bár ennél jobb albérletben is laktam már. Ami nagyon rossz, az az, hogy 100 ezer forintot még rá kell fizetnünk, havi részletekben. (Az a házaspár aligha találhatott nálunk nagyobb balekokat.) Ehhez pedig rendkívül sokat kell dolgoznom. A fordítói irodában kapok megbízásokat, és időm nagy részét szakfordítással töltöm. (Édesanyám is beszáll 20 ezer forinttal, így nekem már csak 80 ezret kell megkeresnem.) De még így sem jön össze minden hónapban a törlesztés.

*

A cserepartnerünk egy drabális rakodómunkás, váratlanul megjelenik, és részegen üvöltözik, nagy patáliát csap az udvarban. Ráadásul épp nem vagyok otthon. Erzsi csak nagy nehezen tudja lerázni. Kijönnek a ház lakói is. Ez az incidens megkeményít. Másnap már felfegyverkezve várom az újabb látogatását, késsel, villával, szúró szerszámokkal. Hogy ha folytatódik a zaklatás és a cserepartnerünk ránk töri az ajtót, élet-halál harcot vívhassak a családom megvédéséért. Ez az életem legválságosabb próbatétele. Vagy legalábbis az egyik. De a férfi nem jön többet. Ebben része lehet annak a levelemnek, amelyben javaslom, hogy ha sikerül elég pénzt összegyűjtenem, és elengedik a tartozás 20 %-át, akkor a többit hajlandó vagyok egy összegben megfizetni. Belemennek, és ezzel a dráma véget ér.

*

Attilát most már rendszeresen én viszem óvodába, és én megyek érte. A közértbe is együtt megyünk vásárolni. Már ott állok a pénztár előtt, amikor eszembe jut, hogy retket is kellene venni. Mondom Attilának, hogy hozzon két csomag retket. De csak egyet hoz. Mondom, hogy nem egyet, hanem kettőt kértem. Erre visszaviszi az egyet, és hoz kettőt. Tipikus matematikus észjárás.

*

A költészethez is van érzéke. Még óvodás, de már tud olvasni. A nadrágot húzom fel rá az óvoda öltöztető asztalán, amikor azt mondja: „Mezei Gyula mezei nyula". Nem értem, de amikor hátrafordulok, a falon látok egy plakátot, amelyen valamilyen szülőknek szóló információ olvasható, az aláírás pedig „Mezei Gyula", aki valamilyen művelődésügyi tisztséget tölt be a fővárosban.

A Műcsarnokba is elviszem, egy képzőművészeti biennáléra. Néhány nap múlva hívat az óvónő. „Mi történt Attilával? Miközben a többiek királylányokat meg vitézeket rajzolnak, addig ő mindenféle alaktalan figurákat firkál a papírra. És amikor megkérdezem tőle, hogy mi ez, Attila azt válaszolja: *kompozíció*." Igen. A modern művészethez modern gyerekek és modern óvónők is kellenek.

Amikor nem engedjük egyedül kimenni a játszótérre, valami olyasmit mond, hogy „a túlzott féltés hátrányosan befolyásolja a kisgyermek fejlődését". Megdöbbenünk. „Ezt honnan szeded?" – kérdezem. „Az Élet és Tudományban olvastam" – feleli.

*

De a féltésre szükség van. Egyszer elkövetem azt az ostobaságot, hogy egyedül ültetem fel a vonatra

Zuglóban, hogy meglátogassa a nagymamát. Annyit megteszek, hogy egy papírra leírom neki az összes állomást, hogy követni tudja, éppen hol van. Utána kiderül, hogy minden megállóhelyen leszállt, és ellenőrizte az állomás nevét. Könnyen le is maradhatott volna, vagy leesik, amikor vissza akar szállni. A nagymama pedig hiába várja a kecskeméti állomáson. Ha erre gondolok, most is kiver a hideg.

*

Attila sokáig nagyon szeretetreméltóan beszél és viselkedik. Egy Batthyány téri kirándulásunk után a mozgólépcsőről szól az esti mesém. A végén elkomorodik az arca: „Az az öreg mozgólépcső meg ott van Kecskeméten, egyedül."

*

Mivel a Budapestre költözés fő célja az, hogy Erzsi találjon magának másik férjet, a házastársi hűség már nem szerepel az elképzeléseimben. A költözés előtt Erzsivel megállapodom, hogy mindenki azzal folytathat viszonyt, akivel akar, a lényeg az együtt lakás és a családi (ezen belül az apai) kötelezettségek betartása. Ebbe Erzsi is belemegy. De később kiderül, hogy érzelmileg nem képes rá. Kellene neki az új társ, aki megbízható, és anyagilag is tehetős, de engem sem akar elveszíteni. Ebből a kettősségből aztán sok bonyodalom származik.

*

A közös életünk még két évig tart, aztán már annyit veszekedünk, hogy már fel sem írom, hogy mikor mi miatt, csak strigulákat húzok.

Amikor a napi strigulák száma eléri a húszat, úgy döntök, hogy a fiam lelki egészsége érdekében jobb lesz, ha elválunk. (Az akkori szabályok szerint

természetesen a feleség a felperes, és nála marad a lakás is.) Válás után is része maradok a fiam életének, rendszeres ügyeleteket vállalok, hetente több napon is én fürdetem, vacsoráztatom, és én mesélek neki, hogy az anyjának több ideje legyen pihenni, művelődni. (Akkoriban azt tervezte, hogy francia nyelvtanfolyamra fog járni.)

*

Erzsi arra gondol, hogy gyerekünknek a kiemelt tehetségek iskolájában a helye. Megkér, hogy vizsgáltassam meg a Festetics utcában működő gyermeklélektani intézetben, hátha ott tudnak adni egy javaslatot. El is viszem, meg is vizsgálják, de nem azt mondják, amit várunk. Attila szabad gondolkozását a pszichológus képtelen követni. A vizsgálat végén megnyugtat: a fiam ugyan nem teljesen normális, de remélhetőleg kinövi.

Ha a tehetségek iskolájába nem is tudjuk beíratni, Erzsinek sikerül elintéznie, hogy a közeli általános iskola helyett felvegyék a Május 1. (ma újra Hermina) úti matematika-zene tagozatos iskolába.

*

Attila már elsőben a fejébe veszi, hogy épít egy tengeralattjárót. Én próbálom egyszerűsíteni a feladatot: inkább két üres kukástartályból építsünk tutajt, kezdetnek az is jó lesz. De a tengeralattjáró ötletét sem felejti el. Egyszer látom az előjegyzési naptárában, hogy augusztusra az van beírva: „Csendes-óceán". És amikor találok a zsebében egy doboz gyufát, arra is azt mondja, hogy a tengeralattjárójához kell.

*

Az első osztály végén elkövetem azt a hibát, hogy amikor nyári táborba lehet jelentkezni, őt

Röjtökmuzsajra íratom be. Ugyanis én kisiskolásként már üdültem ott, és szép emlékeim vannak arról a táborról. Attila is nagy lelkesedéssel indul el. De amikor visszajön, kiderül, hogy a nagyfiúk megverték, éjszakára meztelenül kiállították a sátor elé, és hasonló rémségek. Ennyit romlott a nyaraltatás színvonala harminc év alatt.

Az is kiderül, hogy Attila az egyik ottani barátjával megbeszélte, hogy megszöknek. Már az országúton barangolnak, ott találja meg őket egy autós. Mikor elmesélik neki, hogy mire készülnek, sikerül lecsillapítania őket, és úgy viszi őket vissza a táborba, hogy az eltűnésüket észre sem veszik.

Sosem felejtem el Attila meggyötört arcát, kialvatlan szemeit, amikor kimentünk az állomásra, a vonat elé, amelyikkel visszaérkezett.

*

Attila becsvágyó a játékokban, mint sok más gyerek is, mindenképpen győzni akar, különben feldühödik. Okos apaként ekkor kitalálom a fordított sakkot. Ha valamelyik figurát le lehet ütni, akkor kötelező leütni. És az győz, aki veszít, azaz vagy minden figuráját elveszíti, vagy mattot kap. Ez annyira megzavarja, hogy nem tudja eldönteni: nyerve nyerjen, vagy veszítve nyerjen.

*

Amikor hangszert kell választani, Attila a csellót választja. Otthon gyakorol, és amikor az Első István Gimnázium Tücsökzenekarában játszik, akkor a próbákra én viszem a nehéz hangszert. A zenekarban fontos szerepet tölt be. Ő az első csellista, és némelyik hangversenyük végén a karmester, a legendás Kálmán bácsi (Záborszky Kálmán) nem csak az első hegedűssel fog kezet, hanem vele is.

*

Amikor aztán arról kell dönteni, hogy a zene vagy a matematika legyen-e a fő területe, én a matematikát ajánlom, azzal, hogy ha az ország ötvenedik legjobb matematikusa lesz, azzal még jól el tud helyezkedni, de az ország ötvenedik csellistájának nincs nagy jövője. Arra azonban nem számítok, hogy a matematikai tanulmányai miatt a zenélést annyira abbahagyja, hogy nemcsak a csellót adják el, de még az általános iskolában használt furulyáját is kidobja. (Néha a kerületi Szabó Ervin könyvtárfiókban fejhallgatóval zongorázik egy elektronikus hangszeren.)

*

Itt beszúrok egy régi emléket. Anyám hetedikes koromban egy lottónyereményből vett egy pianínót, és egy zongoratanárnőt is keresett, akihez járhatok. Fél év alatt eljutok a harmadik év anyagáig. Hát persze, hiszen a nevelőintézetben egy bárzongorista fiától, Kis Attilától már megtanultam az ősrokinak nevezett számot is. A tanárnő elvisz a munkaközösségi gyerekek hangversenyére. Igazán vicces, hogy amikor az ugyanabba az osztályba járó apró zsenik után langaléta hetedikesként én következem, nagyon le kell csavarni a zongoraszéket, hogy odaférjek. Utánam pedig ugyanígy visszacsavarni, a kicsik részére, akik így is alig érik fel a klaviatúrát.

*

Nos, ez a pianínó akkor is megvan, amikor már Attila használja Kecskeméten, vendégségben a nagymamánál. És egyik alkalommal mutatja nekem, hogy ha két egymás melletti billentyűt egyszerre nyom le, az nagyon rosszul hangzik, de ha egy vagy két billentyűt kihagy, az szép. Ha pedig

az első és a nyolcadik billentyűt nyomja le, az is szép, de egy kicsit unalmas. Önmagától felfedezte az összhangzattan alapelemeit.

*

Attila csellótanulási időszakából származik a legnagyobb rémületem. A 75-ös trolival megyünk haza (a Népstadion metróállomáshoz közel van a Mexikói úti lakás, a Tábornok utcán kell végigmenni, és át a vasúti töltés alatt). Attila néhány lépéssel előttem megy, és közvetlenül az épp induló troli előtt akar átmenni a Thököly úton, piros lámpánál. A troli vezetője nem láthatja őt, és már indít. Megfagy a vér az ereimben. Rákiáltok, vagy inkább üvöltök, de olyan hangon, hogy megtorpan, és hátranéz. A troli abban a pillanatban halad el az orra előtt.

*

Egyszer a fiam úgy belázasodik, hogy szinte megmerevednek a tagjai. Magas láza van, az arca falfehér, és nem reagál a szavainkra. A karomba veszem, és rohanok vele az ügyeletre. Nagyon messze van, valahol a Pétervárad utcában, de ott azonnal ellátják, és egy-másfél óra múlva már nyugodtan aludhat a saját ágyában. Akkor is megtapasztalom, hogy mekkora felelősség szülőnek lenni. Még szerencse, hogy a néhány szép, szívet melengető pillanat kárpótol a töménytelen aggodalomért.

NYOLCVANAS ÉVEK, amikor hősünk válik, nősül, válik, újra nősül, és megkezdi Amerika felfedezését

A válás után külön költözünk. Tovább is haza járok, a fiammal való ügyeletre. Erzsivel utoljára akkor ölelkezünk, amikor váratlanul beállítok. Ő éppen készül egy szolnoki udvarlójának a látogatására, ebből az alkalomból hajat mosott, felkészült a randevúra. A szolnoki ember nem jön, én meg ott vagyok.

*

Aztán Erzsi végre összejön Csabával, az okos és ügyes mérnökkel (akinek egy elfogadott újításából meglehetősen sok pénze is van). A cél elérve. Mindenki jól jár, kivéve engem. Mert a válással elveszítem a közös lakást. Folytatódik az albérletkeresés, kiköltözés, beköltözés, újra kiköltözés. Néhány év eltelik, sok-sok nővel randevúzom, de egyelőre nem találok feleségnek valót.

*

Ezután már elsősorban a városban találkozom a fiammal. Mivel a Kálvin tér közelében dolgozom, ő pedig a közeli gyakorló iskolába, a Trefortba jár, van olyan időszak, amikor minden nap egy menzán ebédelünk. Akkoriban Csepelen lakom, Bella néni volt munkatársnőjének lakásában, aki a férjével Moszkvába költözött, és a lakásukat kiadják. (Erről már volt szó az orosztanulással kapcsolatban.)

Bella néni révén személyesen is megismerkedem Kubinyiékkal, és Attilával együtt Moszkvában is meglátogatjuk őket. Nagy élmény ez mindkettőnknek. Kimegyünk az állatkertbe, ott többek között látunk amúri tigrist meg majmokat, megnézzük az össz-szövetségi népgazdasági kiállítást (VDNH), a panorámamozit is megcsodáljuk. Mivel egy korábbi moszkvai szakmai utazásom során megismerkedtem egy házaspárral

(a férj a szovjet rakétakonstruktőr, Koroljov családjához tartozik), meghívnak a lakásukba. Erősen törjük az oroszt, a kislányuk aztán néhány kedves levelet ír, de Attila még nincs olyan szinten, hogy levelezni tudna vele. Így ez a kapcsolat gyorsan elsorvad.

*

Gyakran kimegyek a Budakalász melletti Omszki tóhoz. Jövök hazafelé, előttem egy szép öreg néni és egy szép öreg bácsi, vizet visznek, egy-egy vödörben, és beszélgetnek. Milyen szép pár – gondolom. Aztán egyszer csak a néni fogja a vödröt, és a tartalmát ráönti a bácsi fejére. Hát, a legjobb házasságban is lehetnek válságos pillanatok.

*

Budakalászon történt az is, hogy a töltésen látok egy kis forgószelet, ahogy közeledik felém. Jé, mondom magamban, pont ilyenek a tornádók. Aztán odaér, és a port jól az arcomba csapja. Megint nem kapcsolt időben az agyam.

*

Elkezdem a párkeresést. És feltalálom ugyanazt az űrlap-módszert, ami most az internetes ismerkedő szolgálatoknak is az alapja. Az újsághirdetéseimre kereken kétszáz választ kapok. Azokra nem válaszolok, akik „fijatalúrnak” szólítanak, és erősködnek, hogy mindegy, milyen vagyok, csak vegyem el őket. A legígéretesebb ötvennek küldöm ki a kérdőívemet. Akinek ez a módszer nem tetszik, az eleve kiesik. A végén kiválasztom azt az öt hölgyet, akivel személyesen is meg akarok ismerkedni. Az egyikük Ica, egy miskolci kézilabdázó, akivel nagyon nagy az összhang. Az általam elkezdett mondatot folytatni tudja, és amit ő kezd el, azt én folytatom. Amikor egy meccsen

eltöri a kezét, egy hétre hozzám költözik. De kiderül, hogy valójában ő is veszekedős, mellette nem számíthatok nyugalmas házaséletre. Marcsi viszont, egy villanyszerelőből lett vállalati pénzügyes, végtelenül nyugodt, ráadásul ő az egyetlen, aki nem várja el, hogy kitaláljam a gondolatait, hanem kimondja, egyenesen. És a kislánya, Barbara is nagyon aranyos, épp az óvodából ballag, amikor először találkozom vele. Később megtudom, hogy az új papa keresésében elsősorban az a vágy hajtja, hogy legyen kistestvére. (Két fiú unokatestvére van, azokkal is jól elvan, de saját kistesót is akar.) Azt mondja az anyjának: „Nálunk van hely, hívd ide Gábort. Aztán végre lesz kistetvérem."

*

Nem döntök azonnal. Megkérdezem Marcsitól, hogy meg tudja-e várni, amíg az Icával kialakult, de nem nagyon életképes érzelmi kapcsolat lecseng. Igennel válaszol. Ezután már nem kérdés, hogy ő az én emberem, ő lesz a második feleség. Icával még néhány hétig tart a kapcsolat, de már szóba sem kerül a házasság. Utána jelentkezem Marcsinál, és azonnal elkezdődik az együttélésünk. Attól kezdve mindenhova hárman megyünk, ő, én és a kislánya.

*

Szerető apaként próbálok viselkedni Barbarával. Ő is örül nekem. Nagyon erős gyerek, imád birkózni. Hagyom győzni, de néha úgy érzem, ehhez nagyon erőlködnöm kell.

A házunk melletti játszótéren van két mászókötél, és ő pillanatok alatt fel tud mászni a tetejére, úgy, hogy a jobb kezével az egyiket fogja, a bal kezével pedig a másikat. Ilyet azelőtt még fiúban sem láttam.

Sokat kirándulunk együtt, még egy mezei futóversenyen is elindulok vele. Erről fotó is készül. Persze már az elején le kell fényképezni bennünket, mert az első kilométer után én már végzetesen lemaradok. Hiába, az általános iskolában 1500-on is kidőltem, és elájultam. Most legalább van annyi eszem, hogy lemaradjak.

*

Előfordul, hogy nekem kell elmennem a szülői értekezletre. A tanítónő nem bajlódik a nevemmel, Molnár Barbara neve után automatikusan Molnár apukának szólít. Amikor ezt nevetve elmesélem a fiamnak, rosszul esik neki. Később tudom meg, hogy úgy érezte: az apja már a nevét is megváltoztatta.

*

Eleinte nem merül fel a házasságkötés, csak élünk hárman, nagy boldogságban. Marcsi édesanyja nem emel kifogást, csak az édesapja kritizál, amikor látja, hogy én mosogatok. (Azt mondja: „Mosogatunk, Gabriella?") Ő más fából van faragva. A háború idején partizánként harcolt Szlovákiában. Az ilyen férfiatlan magatartással nem tud mit kezdeni. De engem ez a gúnyolódás egyáltalán nem sért. Kiveszem a részem minden otthoni munkából.

*

Aztán a nagypapa váratlanul meghal. Partizán múltjára és a pártnak tett szolgálataira tekintettel a helyi pártbizottság egyik munkatársa mondja a gyászbeszédet. Miután részletezte Molnár bácsi érdemeit, azzal zárja, hogy „sosem felejtünk el, Szabó elvtárs." (Engem nem fognak ilyen nagy cécóval temetni, de jó előre megírtam a saját búcsúztatómat. Biztos, ami biztos.)

*

Egy rokoni körben zajló esküvő közben születik meg bennem a gondolat, hogy vállalnom kell a Marcsival való házasságkötést. Ezzel tudnám demonstrálni, hogy a családhoz tartozom.

*

A mi lagzink nagyon szerény. Marcsi állófogadást szervez, az ételeket egy erre szakosodott cég készíti és szervírozza. Meg kell említenem, hogy én az első feleségem második férjét, Csabát kérem fel tanúnak, aki el is vállalja. Mindenki gratulál, Attila, Barbara, Erzsi, Marcsi testvére (Dezső), az ő felesége (Ági) és a két gyerekük. Marcsi munkatársai filmfelvételt is készítenek az eseményről, amit nászajándékként megkapunk. Az édesanyám is ott van, és azt mondja: „Aztán ez lögyön az utolsó házasságod!”

*

Marcsi ideális feleség, Erzsi tökéletes ellentéte. Nem veszekszik. Ha valamit akar, egyenesen kimondja. A közös életünk nyugalomban és szeretetben telik. Csak szenvedély nincs, de talán épp ezért olyan egyszerű minden.

*

Az ő jelleme sem hibátlan azonban. Az első találkozásunk alkalmából kifejtem neki, mennyire igazságtalannak tartom a gyerektartási díjat, amit akkor is elvesznek az elvált férjtől, ha az új férj sokkal többet keres. Marcsi egyetért, és kijelenti, hogy Barbara apjától ő sem kért gyerektartást. Nos, egy héttel az esküvőnk után találok egy postai szelvényt az asztalon. A tartásdíj. Bíróságilag letiltva.

*

Marcsi nem veszekszik, de egyszer ő is kifakad. „Hogyhogy mindig neked van igazad?” – kérdezi.

„Egyszer hadd legyen már igazam nekem is!” Nem tudok mit tenni. Csak izgulok, hogy néha neki is igaza legyen.

*

Marcsitól van mit tanulni. Az ingeket úgy teregeti ki, hogy a nyakánál csipeszeli fel őket, maga az ing aztán kilógja magát. (Ezt később Amerikában is bevezetném, de sikertelenül. Ott mindenki a szárítógépbe teszi a kimosott ruhát, utána pedig nagy nehezen kivasalja a gyűrődéseket.)

*

Akkor még nem tudjuk, de később kiderül, hogy Marcsinak a vállalatától sikerül kiutalást kapnia egy épülő szövetkezeti lakásra. Többször is kimegyünk Budatéténybe, hogy megnézzük, hol tart az építkezés. Marcsi kapja a lakást, nekem pedig pénzem van, így nemsokára beköltözhetünk a saját otthonunkba. Reggelente kézen foghatom Barbarát, hogy a helyi iskolába vigyem, és munka után érte mehetek. Újra átélhetem az apai szerep gyönyörűségét.

*

Attila is gyakran kijön Budatéténybe. A házunk földszintjén van egy sportolásra kijelölt terem, bordásfallal és pingpongasztallal. Mivel a terem szűk, és a rosszul megütött labda gyakran a falra pattan, Attilával feltaláljuk a nindzsa-pingpongot. Ennek lényege, hogy akárhonnan is pattan a labda az asztalra, azt is meg kell próbálni lekezelni és visszaütni. A labda pedig jön mindenhonnan: nemcsak a falról, hanem a plafonról és a padlóról is. Mi pedig teljes nyugalommal játszunk tovább.

*

Igyekszem összehozni a két családot, amennyire csak tudom. Egy nyáron mindannyian együtt

üdülünk a Balatonon. Két férj, két feleség, három gyerek. Ilyen az én többnejűségem.

*

Attilát külön is elviszem nyaralni, a Széchényi Könyvtár szakszervezetének jóvoltából. A Bakony-ban van egy műemlékkönyvtár, amiben egy lakosztályt a dolgozók üdültetésére is felhasz-nálnak. Onnan Veszprémbe utazunk, és az állatkertet is megnézzük. Amikor már sok mindent láttunk, Attila tudni szeretné, hogy vannak-e ott oroszlánok is. Éppen arra jön egy állatgondozó, és azt mondom Attilának, hogy ha érdekli a dolog, kérdezze meg. De szégyelli megkérdezni. Arra gondolok, hogy itt az alkalom, hogy a fiamat bátor férfivá neveljem, és nem vagyok hajlandó kisegíteni. Aztán este megosztja velem a terveit, miszerint gyerekforradalmat fog szervezni, hogy a felnőttek ne zsarnokoskodhassanak rajtuk. Eddig nem tört ki a gyerekforradalom, de ha egyszer bekövetkezik, az az én hibám lesz.

*

Attilával részt veszünk a könyvtári dolgozók és gyerekeik csoportos kirándulásain is. Egyszer az Ördögoromnál néhányan felkapaszkodnak a sziklafal oldalára. Én is kedvet kapok hozzá, lendületből jó magasra felszaladok. Aztán nézek lefelé, és megpróbálok óvatosan visszaereszkedni, úgy, hogy ne zúzzam halálra magam, és le se guruljak, mert a szikla alatti ösvény keskeny, nem biztos, hogy megállítana. A többiek is izgulnak, utasításokat adnak, hogy merre próbálkozzak, nehogy a semmire lépjek. Attila is ott van, nézi, hogy hogy kínlódom. Rossz példa vagyok neki.

*

Amikor megszületik a kistestvére, Marcsival egy

időre odavesszük magunkhoz Attilát, hogy a gyereksírás ne zavarja a tanulásban. Ott is túl érzékeny. Egyszer vacsora után vállalom, hogy most mi ketten fogunk mosogatni. Attila nem érti, hogy Barbarának miért nem kell, és nem hajlandó segíteni. Azzal érvelek, hogy „mi, Mándyak, mindig kivesszük a részünket a munkából". Ez nem hatja meg. Nem gondolkodunk egyformán. Gyerekforradalom igen, mosogatás nem.

*

A következő történet markánsan mutatja meg apa és fia gondolkodási különbségét. Erzsi és a második férje telefont kapnak. Amikor meg kell jegyeznem a számot, egy komplikált mnemotechnikai algoritmust alkotok meg. 85-ben igényelték, ezért az első két számjegy „85". De mivel Magyarországon semmit sem lehet azonnal elintézni, ezt ismételjük meg! És azt is vegyük figyelembe, hogy Erzsi születésnapja ugyanarra a napra esik, mint Leniné, aki az 1917-es forradalom atyja volt, ezt az évet is oda kell tenni. Tehát a telefonszám: „85-85-17". Erre a fiam csak annyit mond: „Apa, az nem jutott eszedbe, hogy 8,5 meg 8,5 az 17?"

*

Attila évről évre megnyeri a gimnáziumi matematikaversenyeket, és a Középiskolai Matematikai Lapok feladványainak helyes megfejtése okán a korosztályában országos hírnévre tesz szert (legalábbis a matematikatanárok körében). Megjegyzem, a nevelőapja, Csaba is sokat segít. Többször előfordul, hogy a megoldásokat vasárnap éjfél előtt, az ő autós segítségének köszönhetően tudják csak eljuttatni a postára. És arra is emlékszem, hogy amikor Attila egy fontos

verseny előtt eltöri a bokáját, Csaba és én visszük be a verseny színhelyére. („Gólya viszi a fiát” a lépcsőn. Két gólya. a közös fiókáját.)

*

És Attila nemcsak okos, hanem rendkívül szorgalmas is. (Talán azt is mondhatnám, hogy betegesen szorgalmas, megszállottja a matematikának.) Egy balatoni nyaralásunk alkalmával úgy napozunk a stégen, hogy délelőtt angolul olvas matematikai szakkönyvet, délután pedig oroszul egy másik matematikai szakkönyvet. Én ezt rosszallom, de hiába hívom a vízbe, ő csak olvas tovább. Küldetése van. Célul tűzi ki, hogy egyszer majd megszerzi a matematikusok Nobel-díjának számító Abel-díjat.

*

Attila felvételi nélkül kerül be az egyetemre is, a kutató matematikus szakra. Ott azonban megtorpan a lendület. Lassan elfogy a Fazekas Gimnáziumban kapott muníció, az egyetemen el kellene kezdeni komolyan tanulni. (Furcsa ellentét ez velem. Nekem a középiskola volt unalmas, és a főiskolán kaptam szárnyra, mivel ott már csak azt kellett tanulnom, ami tényleg érdekelt.)

*

Élhetnénk boldogan sokáig, ha Marcsi nem akarna még egy gyereket. És végül ez vezet a házasságunk felbomlásához. Mert hiába turbózzák fel a spermámat, a közös gyerek ugyan megfogan, de Marcsi négy hónap múlva mégis csak elveszíti. Meglepő-e, hogy ezek után nem akarok tovább kísérletezni az élettel?

Marcsi mindenáron szülni akar, én pedig azt mondom neki, hogy lehet másik gyereke, de nem tőlem. Ahogy Barbarának sem én vagyok az apja,

mégis szeretem, ugyanúgy fogom szeretni azt a gyerekét is, aki majd valaki mástól lesz. Ezt Marcsi nem tartja tisztességes dolognak, és inkább válni akar. (Az igazság kedvéért meg kell említenem, hogy a második gyerekének felnevelésével kapcsolatban az volt a feltételem, hogy válás esetén az után a gyerek után már ne kelljen újra tartásdíjat fizetnem. Azt hiszem, a bíróságilag levont tartásdíj esete után ez az óvatosság már érthető.)

*

Miután Marcsi édesanyja egyedül maradt a háromszobás tanácsi lakásban, felmerül, hogy mi lesz, ha ő is itt hagy bennünket. (Ez szerencsére még sokáig nem következik be.) Abban az időben ugyanis nem örökölhetett tanácsi lakást az, akinek saját tulajdonú lakása is van. Javaslom, hogy Marcsi adja nekem a közös lakást, költözzön vissza a háromszobásba, én pedig kivásárolom az ő részét. Ebbe belemegy, és én megint rákapcsolok a szakfordításra. (Erre jó a nyugis mikrofilmtári munkakör.)

*

Abban az időben csatlakozik Magyarország a NATO-hoz, és az amerikai honvédelmi minisztérium több ezer dokumentumát kell sebesen magyarra fordítani. Ebben nagy segítségemre van Steve, Judy bátyja, aki a Pentagonban dolgozik. Több, a szakszótárakban sem szereplő kifejezést ő magyaráz meg.

Nagy nehezen, egy évnyi kemény munkával összejön a pénz. És Marcsi sem jár rosszul: talál magának egy vidékről felköltöző iparost, egy ezermestert, aki nemcsak biztos támasz az életben, hanem egy fiúval is megajándékozza. És én megint örülhetek a feleségem szerencséjének.

*

Erre az időre esik az is, hogy a könyvtárban megismerkedem egy kelet-német házaspárral. Már igencsak töröm a németet, de megbeszéljük, hogy nemsokára meglátogathatom őket. Sikerül is kiutaznom Drezdába, és ott aztán gyakorolhatom a nyelvet. Nehéz terep (ott ejtik a cvájt cvónak), de boldogulok. Bemegyek a Landesbibliothekba is, ahol megtudom, hogy a háború óta még mindig nem volt idejük arra, hogy a katalógusukból kivegyék annak a sok tízezer könyvnek a kartotékját, amelyek elégtek a város bombázásakor. Ha olyan könyvet kérnek, ami elpusztult, csak akkor törlik a katalógusból.

Megismerkedem egy könyvtárosnővel is, aki szeretne Magyarországra költözni, hogy szabadabban találkozhasson az írországi kedvesével. Engem is érdekelne ez a csere. Hazatérve levelet írok a minisztériumnak, és javaslom ezt a könyvtároscserét. De ők nem tartják időszerűnek. Kár. Ez egy nagyszerű alkalom lett volna egy magamfajta kalandornak.

*

Drezdából átmegyek Lipcsébe, és beülök az egyetemi könyvtárba. Délben egyszer csak megszólalnak a szirénák. Mi van? Kitört a harmadik világháború? Körbenézek, de mindenki nyugodtan dolgozik tovább. Otthon elmesélem, mi történt. Mosolyognak. Hát persze. Szerda van. Minden szerda délben az egész országban megszólalnak a szirénák. Próbariadó. „Miért?” Azért, hogy ha támadnak az amerikaiak, készen álljunk a honvédelemre. „De mi van, ha éppen szerda délben támadnak, de ti nem veszitek komolyan?” Hát, akkor baj van – mondják. (Ez a

kétezres években is eszembe jut, amikor nálunk is bevezetik a havi egyszeri próbariadót.)

*

A nyolcvanas években a Széchényi Könyvtárban légoltalmi tájékoztatást tartanak. Megtudjuk, hogy egy következő háborúban mire számíthatunk, és mi a teendő. Jelentkezem, és megkérdezem az előadótól, hogy ha most, ebben a percben bemondanák a rádióban, hogy atomcsapás fenyegeti Budapestet, mit csinálhatnánk. A könyvtárunkhoz közel van az Astoria aluljáró, oda kellene sietnünk? Az előadó hümmög, igazából nem tudja, hogy mit feleljen. Az oktatás végén az egyik kollégám odajön hozzám, és azt mondja: „De naiv vagy te, Mándy. Gondolod, hogy bemondanák?”

*

Ekkortájt történik, hogy felébred bennem a jótékonykodás ösztöne. Elmegyek a kerületi tanácshoz, és megkérdezem tőlük, hogy van-e a környéken olyan idős ember, akinek segíthetnék. Van, kettő is. Az egyik egy 75 éves férfi, a városközpontban, a másik pedig egy 80 éves hölgy, aki két utcányira lakik, nehezen jár, és rosszul lát. Az utóbbit választom. Etelka néni nagyon örül nekem, és valóban jól működünk együtt. Lekísérem a lépcsőn, együtt megyünk sétálni, leülünk egy padra, és tanulságos történetekkel szórakoztat. Sárospatakról költöztették ide a már elhunyt bátyjának gyerekei, de nagyon ritkán látogatják. Ott virágüzlete volt, mindenről értesült, de itt nem tud mit kezdeni magával. Nos, én nagy figyelemmel hallgatom.

Gyorsan kialakul az együttműködésünk. Én bevásárolok és takarítok, ő pedig főz és mesél. Közben együtt nézzük a tévét, és beszélgetünk. (A

tévéhez nagyon közel kell ülnie, mert a látása nagyon homályos, de így is élvezi.) A főzésnél vannak problémák. Egyszer mákos süteményt akar készíteni, én is segítek. És megdöbbenve látom, hogy némelyik mákszem mozog. Valahogy belekeveredtek a hangyák is. De egyébként nagyon kényes a tisztaságra. Amikor kenyeret hozok a közértből, mindig lemossa, és utána megszárítja.

*

Mire a közös gyerekkel kapcsolatos nézeteltérésünk miatt Marcsi és én elváltunk, addigra meghal Jack. Így nemcsak én maradok egyedül, hanem Judy is. És akkor az amerikai család újra Magyarországra érkezik, egy több országot magában foglaló európai utazás keretében, hogy megvigasztalják a férjét sirató Judyt. Velük van a két gyerek is, Todd és Sarah.

*

Találkozunk, mégpedig a visszautazásuk előtti éjszaka. (Ámor nagyon kicsi esélyt ad arra, hogy felidézzük a múltbeli érzelmeket.) Sétálunk egy nagyot a Duna-parton, és közben kiderül, hogy az akkori szerelem egyikünkben sem múlt el teljesen, a parázs csak azt várja, hogy újra fellobbanhasson a láng. A szíveink újra találkoznak, de egy régi (és félig elfelejtett) kapcsolatot nem lehet csak úgy feleleveníteni.

*

Nagy levelezésbe kezdünk, és egy levélben olyan választási lehetőségeket vázolok fel Judy előtt, amelyek legegyszerűbb változata az, hogy minden évben találkozzunk egyetlen napra, semleges területen (mondjuk, Izlandon). Egy másik ötletem: hosszabb időre hívjon meg magához, de én egy külön épületben laknék, például egy garázsban,

csak hogy a közelében lehessek, és segíthessek a két gyereknek is, mint egy jó szívű rokon. A többi lehetőségre már nem emlékszem, de az biztos, hogy a házasságkötés csak az ötödik eshetőség volt. (Két válás után már nem nagyon bízom benne, hogy akár az életem legnagyobb szerelmével is harmóniában tudnék élni.) Judy egyből azt választja, és ez végzetes döntésnek bizonyul. A serdülő fia és a még serdületlenebb kislánya ugyanis megdöbbennek, amikor az anyjuk bejelenti, hogy az Óhazából választ nekik új apukát. Micsoda? A Vasfüggöny mögül? Aki még az amerikai pop-kultúrát, az amerikai sportsztárokat sem ismeri? Hát nem lenne sokkal egyszerűbb egy amerikai apuka?

*

Judy kezét magyar módra, az apjától kérem meg. A szülei is örülnek (sokáig féltem, hogy majd meg fognak botránkozni a dolgon). De ők is jól emlékeznek az 1962-es románcunkra, és hogy a lányuknak is milyen fájdalmas volt az akkori szakítás. És engem is kedvelnek, okos fiatalembernek tartanak (hogy joggal-e, azt hagyjuk), akire rábízhatják a lányukat.

*

A házasságunkat Budapesten, Budafokon kötjük meg. Judy egy nappal előtte érkezik. Aznap délután elmegyünk jegygyűrűt vásárolni, de út közben még benézünk a házasságkötő terembe is. És kiderül, hogy nem is vagyunk beírva. De a tervezett időpont szerencsére még szabad. Megígértetjük az anyakönyvvezetővel, hogy másnap is bent lesz, mert a menyasszonynak 8000 kilométert kellett megtennie azért, hogy a feleségem legyen.

*

Másnap időben odaérünk az anyakönyvi hivatalhoz. És kik a tanúk? Egyértelmű: az első feleségem és az ő második férje. Ők a saját családomhoz tartoznak immár.

*

Az anyakönyvvezető magyarul beszél, és nehéz suttogva lefordítanom a szavait Judynak. Azt pedig, amikor a hölgy arra hív fel bennünket, hogy a gyerekeinket majd a szocialista haza szeretetére neveljük, egyszerűen átugrom. Minek megzavarni egy kapitalizmusban felnőtt ártatlan nő fejét?

*

A családdal majd csak másnap tartjuk meg a lakodalmat, Sárika unokatestvérem kecskeméti lakásában. Mi Budafokon megelégszünk egy négyszemélyes asztalkával. De gondoskodtam arról, hogy az asztalkán legyen egy magyar és egy amerikai zászlócska. Elvégre az ilyen kapcsolatok fontos részét képezik a nemzetközi békés együtt-működésnek.

*

Az autóvezetési vizsgát Amerikában teszem le. Amerikában sokkal egyszerűbb minden. Az ottani KRESZ egy vékony füzet, azt gyorsan bemagolom, simán átmegyek az elméleti vizsgán, és onnan már egy teljes évig vezethetek végleges jogosítvány nélkül, amennyiben egy jogsival rendelkező felnőtt ül mellettem, és tartózkodom az éjszakai vezetéstől. Ettől kezdve én leszek a család sofőrje, mindenhova én vezetem az autónkat, a gyakorlati vizsgáig több ezer mérföld van már mögöttem.

*

Megjegyzem, a vezetési vizsga nem sikerül elsőre. Ugyanis nem közúton, hanem egy gyakorlópályán vizsgázom, minden tökéletes, de amikor megdicsér

a vizsgáztató, azt hiszem, hogy vége van. Elkezdek anekdotázni, és toronyiránt megyek a kezdési helyre. És akkor azt mondja, hogy sajnálja, de itt most keresztülmentem egy STOP táblán, és akármennyire jó is voltam eddig, a vizsga egészen addig tart, ameddig nem szállunk ki. Megijedek, mert egy hét múlva már megint haza kell repülnöm Budapestre. Mikor lehet újra vizsgázni? – kérdezem. – Holnap – válaszolja. Így hát csak egy napot veszítettem ezzel a félreértéssel.

*

Az első években Judy egy kisvárosban lakik, a házat a férjével, Jackkel együtt vették meg. Az egy elővárosi épület, nagy kerttel és kutyával. A kutyát Kathynek hívják. Nehezen barátkozik meg velem. Judy egy gyermekvédelmi intézmény közönség-kapcsolatokért felelős munkatársa, akkor is bejár dolgozni, amikor meglátogatom. De a kutya gyanakszik. Az első nap délelőtt nézem a tévét. Amikor fel akarok menni az emeletre, ahol a hálószobák vannak, Kathy nem enged fel, morogni kezd. Visszaülök a tévé elé. Kathy abbahagyja a morgást, de nem mozdul a lépcsőről.

Amikor visszaérkeztem Magyarországra, Judy megírja, hogy furcsa dolgokat tapasztalt Kathynél, és emiatt elvitte a kutyapszichológushoz (Amerikában természetesen olyan is van), aki megkérdezte, hogy az utóbbi időben nem történt-e valamilyen drámai változás a családban. De történt. Én.

*

Szegény Kathy. Talán ez az általam okozott felfordulás is közrejátszott abban, hogy nemsokára elpusztul. Kell egy másik házőrző. Judyval és Sarahval elmegyünk a kutyamenhelyre, hogy

onnan válasszuk ki. Minden kutya vadul ugat, kivéve egyet. Azt választjuk. Tibeti terrier. Szomorúan néz maga elé. Elintézzük a formaságokat, hazavisszük. Ott az első dolga megszökni. Judy autóba ül, utána ered. Egy járókelő segítségével sikerül elfogni. Sarah a kutyust Iggynek nevezi el (talán az Iggy Pop együttesre gondolva). És ahogy Iggy megszokik, már nem kell félni, hogy megszökik. Viszont megjön a hangja. Amikor már Bethlehemben lakunk, egy másik kertes házban, Halloween alkalmából becsöngetnek a gyerekek, hogy édességet kérjenek, és az egyik fiú azt mondja a másiknak: „Itt lakik az ugatós kutya."

*

Az állandó ugatás engem is idegesít. A nappaliban van egy kanapé, Iggy arra ugrik fel, ha valaki elmegy az ablakunk alatt. Az emeleten dolgozom, a számítógéppel. Megjelenek a lépcső tetején, és rákiáltok a kutyára: „No barking!" (Ugatni tilos!) Ha nem hagyja azonnal abba, akkor lejövök, odamegyek a kanapéhoz, és a kutyust ledobom a padlóra. Ezt megjegyzi. De csak annyit érek el vele, hogy ezentúl ha ugatni akar, előbb felnéz a lépcső tetejére, hogy látom-e.

*

Tényleg intelligens és találékony. Amikor először akart kimenni a hátsó ajtón az udvarra, a szájában volt egy plüss állatka, azzal akart volna játszani. De mi nem akartuk, hogy összekoszolja, ezért azt mondtuk neki: „No baby." Megértette, leejtette a játékot, de amikor kinyitottuk neki az ajtót, még hátrakapott, hátha most már kiviheti. Megint „no baby", és akkor már kimehetett az udvarra. Ezt a szertartást annyira megtanulta, hogy újít rajta, és

amikor ki akar menni, már eleve ott van a „baby” a szájában, amit kiejthet, mielőtt kiengedjük. És többször megtörténik, hogy nem vesszük észre, amint kifelé igyekszik, nem hangzik el a „no baby”. Más kutyák erre ugatni kezdenének, de Iggy csak visszafordul, és látványosan újrakezdi a produkciót, szájában a plüss állatkával.

*

Most vissza kell ugranom. Kathynek is volt egy bámulatos saját találmánya. Amikor az udvarról be akart jönni a házba, a hátsó lábaira állt, és a mancsát rányomta a kapucsengőre. Mint egy látogató. Ki tudja, mi mindent találnának fel a háziállataink, ha hagynánk nekik?

*

Iggy okos, de vannak korlátai. Egy nap az emeleten dolgozom a számítógéppel, Iggy pedig lent sütkérezik a kertben. Egyszer csak hallom, hogy kétségbeesetten nyüszít. Ugyan mi lelte? Lemegyek, kinézek a kertbe, nincs ott. A ház mellett van egy kertkapu, az nyitva van. Kimegyek. Hát Iggy ott kuporog a bejárati ajtó küszöbén. Biztosan valaki kiengedte, ő kiszaladt a kertkapun, csavargott egyet, de amikor vissza akart jönni, összezavarodott. Hiszen a sétáltatásból a bejárati ajtón szoktunk bejönni. A nyitott kertkaput addigra elfelejtette. Lám, nemcsak az emberek a szokás rabjai, hanem az állatok is.

*

Iggy számon tartja, hogy hányan vagyunk. Mivel a család ritkán teljes, mindig akad valaki, aki hosszú távollét után éppen hazatért. Ilyenkor Iggyvel nem lehet bírni, örömében ráugrál, és egy ideig csak a hazatérővel foglalkozik.

Gyanítom, hogy számolni is tud. Miután este

kihordott öt piskótát, és éjszaka mindegyiket a harmat áztatta, a tudta nélkül elcsenek egyet. Reggel Iggy kijön, és izgatottan keresi a hiányzó piskótáját. A 4 kevesebb, mint 5, tiszta sor.

*

Iggy olyan, mint egy gyerek. Elsétálok vele Bethlehem főterére, ahol az egyik épület falának alsó része tükröz. Amikor először meglátja magát, ugat a másik kutyára. Másnap ugyanoda viszem. Most nem ugat, de látszik rajta, hogy idegesíti a látvány. A harmadik nap tüntetően elfordítja a fejét. Hogy ne is lássa ezt a boszorkányságot.

*

Judyval a szerelem kivirul, és a három házasság közül ez a leghosszabb, 16 évig tart. De már a kezdetektől bebizonyosodik, hogy ő és én két világ vagyunk. Ő minden okossága ellenére egy hagyományos amerikai nő, ékszerekkel, sminkekkel, alkalomhoz illő ruhákkal, Kiskegyedszerű női magazinokkal (ezek közül a *Redbook* a legszínvonalasabb). És ha vendég jön, előveszi a porcelántányérokat és az ezüst étkészletet. A számomra ez egy idegen világ. Bemutat a barátainak, és néha úgy érzem, hogy bennük nagyobb az elfogadás, mint benne.

*

A baráti társaság minden évben, karácsony tájékán rendez egy „mobil vacsorát” (progressive dinner), amikor is az előételt az egyiküknél esszük meg, majd autóval átmegyünk a második helyre, ahol felszolgálják a főételt, aztán tovább vándorolunk, és egy harmadik háznál fogyasztjuk el a desszertet. Ezekbe már engem is befogadnak, holott egyikükkel-másikukkal egyáltalán nem vagyok közös nevezőn. Van köztük például egy nagyon

gazdag orvos, óriási házi uszodával, privát repülőgéppel, aki meglehetősen ellenséges véleményeket hangoztatott Kelet-Európával kapcsolatban. Egyszer büszkén mutatja, hogy legutóbb magyar gyártmányú zakót vásárolt, a VOR cégtől. És meglepődik, amikor megmondom neki, hogy a VOR teljes neve „Vörös Október Ruhagyár", és ez az 1917-es bolsevik forradalomra utal.

*

Emlékszem egy Halloween-partira. Judy Szabadságszobornak öltözik, én pedig dúsgazdag arab sejk vagyok. Amikor így kiöltözve autózunk a vendégségbe, a közlekedési lámpáknál jól megnéznek bennünket. Én sejkként nagy méltósággal integetek a járókelőknek.

*

A Halloween a gyerekeknek is nagy eseménye. Ugyanúgy járják az utcát, mint a magyar gyerekek húsvétkor, csak ők jelmezben. A legemlékezetesebb az a néger kisfiú, aki dalmát kiskutyának öltözik (a 101 kiskutya című film nyomán), de neki a bőre a fekete és rajta a pöttyök fehérek.

*

Attilától az Amerikába költözés előtt megkérdeztem, hogy rendben van-e ez így. Azt feleli, hogy igen. De kiderül, hogy a szívében úgy érzi, hogy elhagytam. Igyekszem tartani vele a kapcsolatot. Hosszú ideig minden csütörtökön felhívom, hogy hallhassuk egymás hangját. (Judy ennek nem örül. Ő fizeti a telefonbeszélgetéseink számláját.) De ez sem működik. Van olyan alkalom, amikor Attila inkább elmegy sétálni, nem akar beszélni velem. Én gyakran írok neki levelet is, de ő csak nagyon ritkán válaszol. És az első levele úgy kezdődik, hogy „ez nem egy levél".

*

Közben Attila átmegy a tanárképző főiskolára, matematika-angol szakra, ahol több a lány. Sajnos ott kifog egy problémás angoltanárnőt, aki Amerikából jött Magyarországra oktatni. Egyszer azt adja fel házi feladatként, hogy mindegy, miről írnak, csak az angolsága helyes legyen. És akkor Attila elveszíti a valóságérzékét. Korrekt angolsággal megírja a dolgozatát, de annak az a mondanivalója, hogy hülyeség ilyen feladatot feladni. A tanárnő megsértődik, és megsúgja neki, hogy angol nyelvből mindig el fogják buktatni.

*

Attila továbbra is bejár a főiskolára, múlnak az évek, már valóságos követő tábora is kialakult, és végül a matematika tanszék elhatározza, hogy az intézmény fennállása óta először a szokásos kétszakos helyett egyszakos diplomát adnak ki, kifejezetten az ő számára. És akkor kiderül, hogy matematikából minden jegye jeles volt, így hát jár neki a vörös diploma. Miután többször volt elégtelenje angolból. Persze megérdemli a vörös diplomát, az átlagnál sokkal jobb teljesítményt nyújtott. Elhív a diplomavédésére. Míg az osztálytársai olyan témákból írtak szakdolgozatot, mint a háromszög elforgatása ilyen vagy olyan osztályban, ő megírta a szemléletes topológia főiskolai tankönyvét. (Ez nem jelent meg, minden rábeszélésem ellenére sem volt hajlandó kiadható állapotba hozni.)

*

A házasságunk nem működik simán. Mivel túl sok a súrlódás, Judy párterapeutához is elvisz (akkoriban ez a házassági problémák kezelésének elfogadott amerikai módja). Persze a terapeuta

semmit sem ér el, de nekem mégis jól jön. Ugyanis a terápia alatt Judy nem veszekszik velem.

*

A veszekedéseinket nincs helyem felsorolni. De újra alkalmazom az Erzsinél kipróbált módszert: felírom a dátumokat és a veszekedések témáit. Sőt, mindezt számítógépen. Így ha kíváncsi vagyok, hol tartunk, a programomba beírom, hogy „veszekedések", és a program kinyomtatja az összes témakört, dátum szerint rendezve. És a lista mind hosszabb és hosszabb.

*

Egyszer egy be nem látható útkereszteződésnél akkor vált zöldre a lámpa, amikor már közel vagyunk. Elővigyázatosságból egy kicsit lassítok. Judy rám rivall, hogy miért fékeztem, hátulról majd valaki belénk fog rohanni. Mire abbahagyja a méltatlankodást, jobbról keresztbe robog előttünk egy másik autó. Ha nem lassítok, nekünk jön. És Judy biztosan meghal, hiszen ő ült az anyósülésen.

*

Én nem vagyok egy veszekedős fajta, sok veszekedésünket igazából csak nézeteltérésként, vitaként fogom fel. Például amikor Judy feminista kurzusra jár az egyetemen, és azon vitatkozunk, hogy Marx és Engels nőgyűlölők voltak-e. Szerinte igen, de én olvastam Engels művét a család, a magántulajdon és az állam eredetéről, amiben leszögezi: a társadalmak fejlettségét azon lehet lemérni, hogy milyen a nők helyzete. Judy erről nem tud, ő azzal érvel, hogy a kommunista országokban minden házimunka a nőkre hárul. Ezt én azzal magyarázom, hogy a párt irányelveket dolgozott ki a nők megbecsülésére, de maga a posztfeudális társadalom még nem érett a helyes

elvek gyakorlati alkalmazására. És Kádárnak is fontosabb, hogy ne törjön ki újabb felkelés, mint hogy a férfiakat lenevelje az otthoni basáskodásról.

*

Judy a feminista egyetemi kurzus alatt egyre jobban eltávolodik Istentől, akit már ő is hímsoviniszta disznónak kezd tekinteni. Addig együtt jártunk templomba, mostantól már csak én, a marxista és ateista. Hogy én miért? A szellemes prédikációk és a barátaink miatt. Aztán már én is abbahagyom, és csak a Bibliát tanulmányozom.

*

Egyszer Judytól azt is megkapom, hogy macsó vagyok. Mert egy reggel az újsággal falhoz kentem egy legyet. Judy szerint a házban egyáltalán nincsenek legyek, ezért felesleges kicserélni a téli, üveges ablakot a nyári, szúnyoghálósra. Mi mást tehetnék, hogy meggyőzzem a tévedéséről?

*

Judynak vannak komikus ötletei is. Szeretem a zsíros kenyeret (a disznózsírért el kell menni egy másik városban működő német boltba, mert az amerikaiak akkor már leszoktak erről). És egyszer, amikor Magyarországról visszatérve kinyitom a hűtőszekrényt, egy cikk-kivágatot találok a zsíros doboz tetején. A helyi lap közölt egy olyan hírt, hogy Magyarországon a legnagyobb a koleszterin-túltengésben elhalálozott emberek aránya.

*

Amikor egy nyakműtétre kell mennem, Judy nem engedi, hogy a családi autót használjam. Sarah is itthon van, Judy aznap akarja elvinni egy shopping centerbe, vásárolni. Hiába ajánlom fel, hogy elviszem őket, és a műtét után értük megyek, Judy

hajthatatlan. Ezért gyalog kell mennem a néhány mérföldre lévő klinikára. Utána hazatelefonálok, de nincsenek otthon. Kiderül, hogy a vásárlás után vendéglőbe mentek, és utána még egy filmet is megnéztek. Én gyalogolhattam vissza, a kötéssel a nyakamon.

Az érzéketlenségére példa az az eset is, amikor úgy ment el az egyetemre délelőtt, hogy én lázasan feküdtem otthon, az emeleti ágyunkban, prizniccel a derekamon. Amikor hazaér, nyugodtan megvacsorázik, és még a tévéhíradót is végignézi, mielőtt feljön a hálószobába.

*

Amikor egyszer a repülőgépem nagyon sokat késett, New Yorkból felhívom a feleségemet, hogy elment az utolsó busz is, próbáljon már eljönni értem. (Körülbelül másfél órányi távolságban lakunk.) Judy azt mondja, már fáradt, keressek magamnak szállást valahol. Persze se pénzem nincs, sem információm arról, hogy hova mehetnék, ezért elhatározom, hogy a központi buszpályaudvaron töltöm az éjszakát. Hát, ilyen éjszakát senkinek sem kívánok. Először vécére kell mennem, de a férfi mosdó le van zárva. Utána a női mosdóba akarok bekérezkedni, de a fülkékben már alszanak. Nagy nehezen sikerül rábeszélnem az egyik hölgyet, hogy öt percre engedjen be. Ez hát sikerült. Visszamegyek a központi terembe, ahol már tucatjával alszanak a hajléktalanok. Nem merek elaludni, mert a táskámban ott van egy hordozható számítógép. Időnként felbukkannak a rendőrök, és bele-belerúgnak valamelyik fekvőbe, hogy él-e még. Veszekedés nincs, mindenki tudomásul veszi, hogy itt ez a szokás. Ez életem legnehezebb éjszakája. Aztán a legelső reggeli

járattal elindulok a kisváros felé, ahol lakunk. Judy üdvözöl, de nem nagyon érdeklik a kalandjaim. Biztos úgy van vele, hogy ha nem tetszik, miért jöttem Amerikába.

*

És ennyi sérelem után mégis szeretem. Mert vannak szívet melengető gesztusai is. Érzem rajta, hogy szeret, csak a maga módján. És a feminista kurzuson teletömik a fejét olyan elvárásokkal, amelyeket kevés férfi hajlandó teljesíteni. Én hajlandó lennék, de nem mondja meg, mit vár tőlem. Így nehéz.

*

Egyszer én is nagyon buta voltam. Budapestről utaztam vissza, és a jegyfüzeten indulási időként 10 óra 30 volt feltüntetve. Jó korán kimegyek, de mert van időm, előveszek egy könyvet, és olvasok. Egyszer azt hallom, hogy az én járatomra befejeződött a beszállás. Odarohanok a kapuhoz, de már késő. Kiderült, hogy a jegyfoglalásnál kapott időhöz képest egy órával előbbre hozták az indulást, ez van a jegyemen is, de azt már meg se néztem. Megpróbálok mindent, de hiába. A kedvezményesen, elővételben váltott jegyem elveszett, újat kell vásárolnom, teljes áron. Még jó, hogy két óra múlva megy egy Lufthansa is, azzal még el tudok utazni. Amikor Judy megtudja, hogy hogy szórtam a pénzt (az ő pénzét), nagyon mérges lesz, és joggal. Egy éven keresztül, részletekben fizetem neki vissza a második jegy árát. És azóta mindent többször is ellenőrzök.

*

Amikor Anya és Attila nálunk vendégeskednek, igyekszünk őket sok érdekes helyre elvinni. Elmegyünk egy megyei fesztiválra is (közben

megmutatjuk, hol lakott Judy és Jack korábban).

Attilát elviszem New Yorkba, majd Baltimoreba is elmegyünk, az Aquariumba, majd belebújunk egy második világháborús amerikai tengeralattjáróba. (Ilyet aligha tudtunk volna építeni.) Judy egy főiskolára is elviszi, Attila beül egy matematikaórára, s utána a professzorral kettesben is beszélgethet. A professzor szerint náluk is helye lenne. Ez nekünk is nagyon jó volna, hiszen akkor könnyebben és többször találkozhatnánk vele. De neki nem tetszik Amerika.

Amikor egyedül jön, a visszaútra szóló jegy időpontját előre kell hozni, mert már nem bírja elviselni az országot.

Még az érettségi előtt áll, és talán tiltakozásképpen nem is angolból, hanem oroszból érettségizik le. Így hiába tud kiválóan angolul (később részt vesz a Cambridge Enciklopédia szócikkeinek magyarra fordításában is), az angol nyelvtudásáról semmilyen papírja sincs.

*

Jackről szólva említettem, hogy a lelkében sötét erők munkáltak. Ez úgy derül ki, hogy Sarahnak anorexiája lesz, éhezteti magát. Pszichiáterhez visszük, és a kezelések során kiderül, hogy az apja folyamatosan zaklatta. Az abúzus együtt járt azzal is, hogy ezt senkinek sem szabad elmondani, és egyébként is minden a kislány hibája. Ez a kezelés több évig eltart. Én nem tudom, mit tegyek. A legszívesebben vigasztalnám és gyengéd lennék hozzá, de félek, hogy Sarah engem is olyan férfinak tartana, aki visszaél a szülői jogokkal.

*

Amerikában mindent megteszek, hogy helyt álljak. A házunk még a XVIII. században épült, a járdát

nagyon felpúposítják a régi fák gyökerei. Mivel mi leszünk a felelősek, ha valaki télen, a jeges járdán kitöri a lábát, magamra vállalom, hogy megküzdök a fával. Ez nagy feltűnést kelt az egész utcában, többen is odajönnek megnézni, ahogy egy csákánnyal nekiesem a rossz helyen növekedő gyökereknek. Úgy érzem magam, mint a vadnyugati pionírok – azzal a különbséggel, hogy már nem kell félni a skalpoló indiánoktól.

KILENCVENES ÉVEK, amikor hősünknek nem sikerül amerikaivá válnia, de már itthon sem olyan egyszerű

Kezdetben csak 3 hónapos turistavízumot kapok. Elizabeth Barnett, a budapesti amerikai konzul nagyon kedves, de aztán visszarendelik Washingtonba. Az utódja már kevésbé megértő, de azért ő is próbál segíteni. Amikor megint vízumot kérek, behív, és azt mondja, hogy én tulajdonképpen kijátszom a turistavízum rendelkezéseit, és ahelyett, hogy bejárnám az ország szép helyeit, házaséletet élek a feleségemmel. Ez neki lelkiismeret-furdalást okoz. Ezúttal ad egy utolsó, egy évre szóló vízumot, de ez alatt az egy év alatt próbáljuk elérni, hogy változtassák meg a bevándorlási törvényeket.

*

Judy és barátai leveleket írnak Don Ritternek, a helyi képviselőnek, hogy támogassa a bevándorlásomat. Végül ígéretet kapunk, hogy

valamit majd tesznek az ügyemben. És ami történik, azt magyar olvasó aligha hiszi el. Még abban az évben Pennsylvania képviselője, egy kollégájával együtt, benyújt egy törvényjavaslatot, ami szerint a volt szocialista államoknak az állampártba belépett tagjai is letelepedhessenek az Egyesült Államokba, ha megfizetik az illetéket. Ha belegondolok, ez az életem legnagyobb politikai sikere.

Megkezdődik a kongresszusi ülésszak, amit egy közhasznú tévéállomás, a C-SPAN élőben közvetít. Ott ülök előtte, és izgulok, hogy mi lesz. A költségvetést első olvasatban nem fogadják el, visszadobják a szakbizottságnak, és közben más törvényjavaslatokat vesznek elő. Az engem érintő javaslat talán a huszadik vagy huszonötödik a sorban. Újra behozzák a költségvetést, de másodszor sem fogadják el. Folytatódik a többi javaslat vitája. Végül nagy nehezen sorra kerül a pennsylvaniai előterjesztés is. És csodák csodája, a honatyák és honanyák rábólintanak. Utána harmadszor is megtárgyalják a költségvetési tervezetet, és akkor már nem találnak benne kifogásolnivalót. Hát, ezen múlik, hogy megkaphatom a letelepedéshez és a munkavállaláshoz szükséges úgynevezett zöldkártyát. Isten segített. Kiderült, hogy a jó lelkű kommunistákat is megsegíti.

*

Az én amerikai tartózkodásom persze nem egy kéjutazás. Judy és én hiába szerettünk egymásba a hatvanas években, a két rendszer kétféleképpen nevelt bennünket. Őt amerikaivá nevelte, aki természetesnek tartja, hogy a munkások azért szegények és műveletlenek, mert nem iratkoztak be

a főiskolára, nekem pedig az a nehezen elfogadható, hogy a sok száz tévécsatorna mindegyike tele van reklámmal, a boltokban csak olyan árut lehet kapni, ami szerepelt a tévéreklámokban. Mindez sok vitát generál közöttünk.

*

Amerika mindazonáltal sok pozitív élménnyel is megajándékoz. Például a szomszédok nagyon kedvesek. Amikor Bethlehembe költözünk, tortával fogadnak bennünket. (Képzeljük el ezt nálunk!)

*

Könyvtáros vagyok, könyvtárban szeretnék dolgozni, de a korlátlan lehetőségek hazájában erős korlátokba ütközöm. Ott ugyanis csak az számít könyvtárosnak, aki az Amerikai Könyvtáros Egyesület által akkreditált intézmények egyikében szerezte meg a diplomáját. (Valószínű, hogy Oxford vagy a Sorbonne sem bocsáthat ki ennek a feltételnek megfelelő könyvtárosokat, az ELTÉ-ről nem is beszélve.)

Az én magyar egyetemi diplomámat tehát nem fogadják el, de mindenáron munkát kell szereznem. Minden reggel átolvasom a helyi újság álláshirdetéseit, felhívok mindenkit, aki csak egy kicsit is alkalmasnak látszó munkát ajánl. Jelentkezem programozónak a számítógépes játékok kifejlesztéséhez, de nem is válaszolnak. Amikor a Harvey Davidson-motorkerékpárok üzletébe keresnek eladót, én vagyok az első jelentkező, de csak rám néznek, és közlik, hogy az állást már betöltötték. Mivel elég jól rajzolok, még egy divatlap hirdetésére is elküldöm a rajzaimat, hátha hasznomat vehetik. Senkinek nem kellek.

*

Philadelphiában, a Drexel Egyetemen megpróbálom

kiegészíteni a szakképzettségemet. Amerikában a felsőoktatás általában egy négyéves főiskolából (college) és egy kétéves egyetemi kurzusból (university) áll. Nekem hosszas rábeszélésre elengednék a college szintet, és megfelelek a nyelvi teszten is. Azért nem tudom igénybe venni, mert az egyetlen autót Judy használja (hogy megspóroljon egy egymérföldes sétát az ő egyetemére), ha pedig busszal utaznék Philadelphiába Bethlehemből, akkor csak az első órám kezdete után fél órával érnék oda, de az utolsó óra vége előtt 20 perccel már el kellene jönnöm. Bérelhetnék ott egy szobát is, de nincs rá pénzünk. Judy megpróbál segélyt kérni, de mivel a feleség és a két gyerek is kap már állami támogatást, a hatóság megkérdezi: „Tulajdonképpen ki dolgozik a családban?”

*

Végül találunk egy 2 éves segédkönyvtáros-tanfolyamot, egy community college-ban. Elég jól tanulok, és az első év végén már ösztöndíjat is kapok. A főiskolán sok a külföldi diák, akik egy „zászló-ünnepen” (flag day) mutatkoznak be. Ez olyan alkalom, amikor egész Magyarországot képviselhetem (bár erről az országom nem tud).

*

Judy egyszer tapintatosan megkérdezi, hogy nem okoz-e rossz érzést nekem, hogy gyakorlatilag ő tart el. Ez önmagában nem okoz rossz érzést, hiszen nem kerülök sokba. Az általam fogyasztott ételeket megszolgálom azzal, hogy én végzem a heti bevásárlást, én takarítok, és főznék is, ha az általam készített rusztikus ételeket meg tudná enni. (Ennek ellenére, amikor Sarah hazajön a főiskoláról, és azt kéri a mamitól, hogy a kedvéért

süssön valami finomat, azt is én készítem el, süteményporból, a dobozon található recept szerint. A mami ugyanis nem ér rá.)

*

A következő élményt sok magyar átéli. Vendégségben vagyunk. Az amerikaiak a jobb kezükben fogják a villát, és amikor felvágják a húst, átteszik a villát a bal kézbe, a kést a jobba, levágnak egy darabot, aztán a kést leteszik, a villa visszakerül a jobb kézbe, és azzal teszik a szájukba az ételt. Én magyarként a villát a bal kezemben tartom, a kést a jobb kezemben, és végig így eszem. Az amerikaiak csodálkozva nézik. Judy bocsánatkérőleg magyarázza: „Európai."

*

Sokáig nem tudok kiigazodni az éttermi ételek között. Judyt kérem meg, hogy válasszon helyettem. Nem hajlandó, mondván, önállóbbnak kellene lennem. Amikor jön a pincérlány, megkérdezem tőle, hogy neki mi a kedvenc étele. Megmondja. És én is ugyanazt kérem. Akkor Judy megfogadja, hogy többet nem hoz ilyen helyre.

*

Judy egyszer elvisz egy tengeri étterembe (marinara), és rendel egy válogatást, sokféle halból, rákból, csigából. Megeszem. Utána kérdezi, hogy melyik ízlett a legjobban. „Minden nagyon finom volt, de azért a zsíros kenyér valamivel jobb." Akkor megharagszik: ahhoz képest egy kicsit drága.

*

A főiskola könyvtárának vezetője felajánl egy diákok által betölthető állást, és a munkámmal meg van elégedve. Hálából írok nekik egy számítógépes programot, amivel az egy napi katalógusrekordjaink forrás-adatait le lehet tölteni

éjszaka az országos rendszerből. Ő ajánl be az első igazi munkahelyemre is, az Easton városában működő Lafayette College könyvtárába.

*

Ott többek között az a dolgom, hogy a könyvtárközi kölcsönzés kimeneti oldalát intézzem. Minden egyes kérésnél el kell dönteni, hogy a kérő könyvtár a három együttműködési kategória közül melyikbe illik bele, ettől függ a visszaadási határidő és a térítés. Ezt előttem kézzel csinálták, de nekem megindul az agyam, és megírok egy olyan adminisztrációs programot, amelyikbe csak be kell írni a könyvtár kódját, és mindent a program számít ki, a költséget és a visszaadási határidőt is. (Az már csak „bónusz", hogy a nap végén egy gombnyomásra az összes aznapi 8-jegyű kódot dallamként is le tudja játszani. Mert ha már programozok, akkor élvezzem is.)

*

Egy nap az új folyóiratokat vezetem be a nyilvántartásba (hogy melyik száma jött meg), amikor cseng a telefon. Valaki a városból kérdezi, hogy vannak-e kémiai tárgyú folyóirataink. Épp egy kémiai folyóirat van a kezemben, hát azt mondom, hogy igen, vannak. Meglátja ezt a csoportvezető 30 méter távolságból, és jól leszid, amiért olyan munkát végeztem, amire nem voltam felhatalmazva. Ez egy tájékoztatási feladat, amire a tájékoztató szolgálat munkatársai vannak betanítva. A főnököm szerint az lett volna a helyes reagálás, ha azt mondom, hívja fel a tájékoztató szolgálat számát, majd ők megadják a precíz információt. (Közben a tájékoztató pultnál nincs senki. Lehet, hogy a központ is ezért kapcsolta hozzám.)

*

Ebből a könyvtárból a Kutztowni Egyetem könyvtárába megyek át, mert ott évente sokkal több a fizetés. (A hirdetést Sarah vette észre, és én megköszönöm. A családon belüli pozícióm nem engedi meg, hogy lemondjak egy ilyen lehetőségről.) Jelentkezem, tetszik nekik a bemutatkozásom, sőt, még az orosztudásomat is értékelik, mivel van egy orosz nyelvű könyvgyűjteményük is. De ott kifogok egy rossz főnököt, aki le akarja vagdosni a szárnyaimat.

*

A tanszéki adminisztrátorok minden hónapban a kiadói reklámok alapján rendelik meg az oktatáshoz szükséges anyagokat, de ott a számítógépes rendszer még nem frissül naponta, csak félévente. Emiatt mindent annyiszor rendelnek meg, ahányszor csak találkoznak vele, hiszen nem tudják, hogy mi történt a korábbi rendeléseikkel. Nosza írok egy olyan programot, amivel ellenőrizni tudnák, hogy mit rendeltek már meg, és annak a feldolgozása hogyan áll. A főnököm ezért rúgat ki. Mert túlléptem a hatáskörömet. Hiszen nem az a dolgom, hogy fejlesszek, hanem hogy dolgozzak. És hiába bizonygatom, hogy a programot munkaidőn kívül, otthon írtam, a próbaidő letelte előtt néhány nappal kipenderítenek.

*

Az ottani dolgozókkal nincs rossz viszonyom. Az egyik munkatársnőm a *kroatan* indiánok eredetét kutatja, és szerinte jó nyomon jár, amikor egy hajótörésben eltűnt horvát tengerésznek tulajdonítja az egész törzs megalapítását. Vele még évekig levelezek.

Van egy másik kolléganőm is, akivel naponta együtt utazom, mert útba esik. (Akkor két autónk van.) Elmegyek a lakásához, aztán vagy ott hagyom a saját autómat és ő visz tovább, vagy ő ül be az én autómba. A születésnapján külön megyek, egy órával előbb, és az otthon elkészített köszöntő programocskát becsempészem a számítógépére. Amikor bekapcsolja a gépét, egy rajz tűnik fel, megszólal a „Happy birthday to you", megjelenik a köszöntés, sőt, egy óra azonnal elkezdi számolni, hogy ebben a pillanatban hány éves, hány napos, órás, perces és másodperces. De nem hatja meg a kedvességem. Nekem esik, hogy hogy merészeltem belenyúlni a számítógépébe. (Megjegyzem, egyikünk gépe sincs levédve jelszóval.)

*

Részt vehetek egy továbbképzésen. Arról beszél az előadó, hogy nagy verseny folyik a kultúrában is, és nem mindegy, hogy a könyvtár vagy a community center csábítja-e magához a gyanútlan lakosokat. Hozzászólok, és amellett érvelek, hogy mindenkinek az a jobb, ha amihez ért, azt a feladatot minél jobban ellátja, és skandináv, valamint brit példákat idézek, ahol a művelődési intézmények egymást segítve, egymással kooperálva működnek. Megfagy a levegő. Hogy én, a kis mitugrász könyvtáros-asszisztens ebbe bele merek szólni. De hát nem tehetek mást. Itthon Bartos Évával együtt már vagy tíz éve megvizsgáltuk, hogy az olvasók milyen problémára hol találtak megoldást.

*

Igen. És képzelje el a kedves Olvasó, hogy a Kutztowni Egyetemen könyvtártudományi tanszék is van, és én felajánlom, hogy egy ebédszünetben

beszélek nekik arról, hogy hogy működnek a könyvtárak Magyarországon és általában Közép-Európában. (Ez a fajta összejövetel elterjedt Amerikában, „brown bag meeting”-nek hívják, az uzsonnát magában foglaló barna papírzacskóra utalva). Erre a tanszékvezető professzor azt feleli, hogy „ez talán érdekelheti a philadelphiai egyetemen dolgozó kollégákat, de bennünket nem érdekel”. (Csak lábjegyzet, hogy utána kíváncsiságból megnézem, a könyvtári tanszéken dolgozó professzorok és tanársegédek közül kinek van könyve a washingtoni Kongresszusi Könyvtárban. Senkinek sincs semmi. Csak nekem. Öt. Plusz a hatodikban egy tanulmányom.)

*

Én az amerikai könyvtári folyóiratokat is jobban ismerem a legtöbb kollégámnál, hiszen Budapesten a Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom számára magam is szemléztem az amerikai szaksajtót. Ezt a munkát Amerikából is folytatom, elküldik a cikkek másolatait, én pedig interneten küldöm nekik a tartalmi összefoglalást. Ehhez azt a szövegszerkesztő programomat használom, amellyel a magyarországi levelezésemet is végzem, hiszen képes a magyar betűk kezelésére az amerikai klaviatúrán. A magyar ékezetes betűket a funkcióbillentyűkhöz társítom: F1=á, F2=é, F3=ó, és így tovább. De hát azért vagyok amatőr programozó, hogy ezzel is meg tudjak birkózni.

*

A Kuztowni Egyetem könyvtárából úgy rúgnak ki, hogy azt sem engedik meg, hogy a munkaszobám hűtőszekrényében tárolt ebédemet kivegyem. A személyzetis még megteszi azt a szívességet, hogy ideadja az üggyel kapcsolatos anyagokat. És abból

kiderül, hogy a csoportvezetőm már az első hónap végén ki akart rúgatni. (De ez nem zavarta abban, hogy amikor az új könyvtárépület tervei készültek, velem is be ne jelöltesse, hogy majd hol akarok ülni. Én belementem a tréfába, és még oda is rajzoltam magamat a vázlatba.)

Évekkel később megtudom, hogy amikor az akkori igazgatónő eltávozott, ez a korlátozott szellemi képességekkel rendelkező csoportvezető lett az új igazgató. Már akkor gyanakodhattam volna, hogy valami nincs rendben nála, amikor a belépésemkor olyan munkaköri leírást adott, amiben az szerepelt, hogy a könyvtárban létrát egyáltalán nem kell használnom, a mellette lévő rubrikába viszont azt jelölte be, hogy „heti háromszor”.

*

Utolsó lépésként még elküldök egy memorandumot a technikai szolgáltatások egyetemi bizottságának (amelynek elvileg még tagja vagyok), amiben több fontos javaslatom van, így például a tanszéki rendelések automatizálására, az OCLC-rendszerből és a Books In Printből származó rekordok átvételére és helyi hasznosítására, az automatikus hibajavításra, a diák-munkatársak munkájának megkönnyítésére, az adatbázison kívül elvégzett műveleteknek a benti rendszerrel való automatikus egyesítésére, továbbá az adatbázisban talált leírásoknak külső dokumentumokba való automatikus átemelésére. Mindehhez megvannak már az otthon megírt számítógépes programjaim.

Mivel az egyetemi címemen még van néhány magánlevél, megkérem a rendszergazdát, hogy adjon néhány napot, hogy ezeket otthonról letölthessem. Amikor másnap megnézem, mi a

helyzet, már nem tudok belépni a saját fiókomba. És mondanom sem kell, hogy a fenti javaslataimat és a hozzájuk tartozó programokat sem használják. Minden úgy folytatódik, mint régen.

*

Igen. Így megy ez Amerikában. Miután Kutztownból kirúgtak, a helyi újságban észreveszek egy álláshirdetést. Az én korábbi állásom üresedett meg, a Lafayette College könyvtárában. Írok nekik, mondván, hogy tudom, mit vállalok, korábban már beváltam, szívesen visszamennék. De nem válaszolnak. Nyilván már nem bíznak bennem.

*

Akkor jelentkezem a munkaügyi központban. Ott elvégeztetnek velünk egy munkaalkalmassági tesztet. A számolási példánál megakadok. Folytatni kellene egy elkezdett szorzást, de Amerikában egészen másképpen írják fel a számokat. Egy kicsit a mi osztásunkra emlékeztet, de nem tudok kiigazodni rajta. Segítséget kérek a felügyelőtől, mondván, bevándorló vagyok, és nálunk nem így szoroznak. De azt mondja, nem segíthet, tiltja a szabályzat. Aztán van olyan teszt is, amelyben apró tűket kell gyorsan átrakni az egyik tűtartó dobozból a másikba. Végül néhány angol nyelvű irodalmi idézet szerzőjét kell megnevezni. Nos, én elég sok angol nyelvű irodalmat olvastam, Shakespearetől Vonnegutig, de egyikre sem ismerek rá. (Később kiderül, hogy ezeket az amerikai tananyagból vették. Mintha egy Magyarországba bevándorlótól várnák el, hogy felismerje a Toldi egy strófáját vagy hogy melyik regényben szerepel Jumurdzsák.)

A teszt értékelője megállapítja, hogy nem vagyok okos, ezért vezető állásba nem javasolnak. A manuális készségeim is gyengék, tehát gyári

munkákban sem nagyon válnék be. Ezért olyan egyszerű munkákat javasolnak, mint útjavító vagy pék. (Egy pékségnél jelentkezem is, de nem engem vesznek fel.)

*

Akkor porszívóügynöknek állok. Az ingyenes tanfolyamon elég gyorsan megtanulom a szerelést, a prezentálást és a szakértők által profi módon megírt szöveget is sikerül bemagolnom. Házi feladatként be kell csöngetnem néhány házba, és beszélgetnem kell a lakókkal. Porszívóm momentán nincs, de ha lenne, érdekelné-e őket. Három házaspár is megszán annyira, hogy aláírják a lapot: ott voltam, előadtam a műsort, és az eléggé meggyőző is volt. Boldogan viszem a papírokat a következő összejövetelre. Kiderül, hogy nekem sikerült összegyűjtenem a legtöbb ilyen igazolást. Már aznap meg is kötnénk a szerződést, de két dolog visszariaszt. Egy, hogy meg kellene vennem azt a méregdrága Kirby porszívót, amivel járhatok majd házról házra. Kettő, hogy a szerződésben kötelezik magukat, hogy nem fizetnek havi 300 dollárnál többet. Ez annyira megdöbbent, hogy kimásolom a szövegnek ezt a részét, és otthon megmutatom a feleségemnek. Ő mégis amerikai, ráadásul tanár, nézze már meg, hogy tényleg ez van-e oda írva, vagy valamit félreértettem. Elolvassa, és gratulál hozzá, hogy ilyen éber voltam. Valóban csak a 300 dolláros fizetési plafont garantálták.

*

És akkor egy világító hirdetőtáblákkal foglalkozó cég termékeit próbálom eladni. Itt nincs tanfolyam, csak azt nézik meg, hogy tudok-e rajzolni. Mert a potenciális vevőnek fel kell rajzolnunk a

kifejezetten az ő szempontjainak és ízlésének megfelelő tábla tervét. Mivel otthon már több karikatúrám megjelent különböző lapokban, ezzel nincs gond. Kipróbálnak, és megkapom a szettet. Nekivágok Pennsylvania útjainak mint utazó ügynök.

Vezetem az autót, és azt figyelem, hol van olyan üzlet, amelyik jól járna a mi hirdetőtáblánkkal. Úgy vezetek, mint egy taxis, aki azonnal odakanyarodik, ha van integető utas, mindegy, milyen a forgalom. Ha látok egy alkalmas helyet, leparkolok, benyitok, és megkérdezem, érdekelné-e őket egy olyan hirdetőtábla, amely fellendítené a forgalmukat. De több üzlet kirakatában eleve az a felirat fogad, hogy „MINDEN HARMADIK ÜGYNÖKÖT LELÖVÖK. MA MÁR VOLT KETTŐ.” Szóval nem egy könnyű meló ez egy Kelet-Európából jött könyvtárosnak. Senkinek semmit nem tudok eladni. De a főnököm türelmes, bízik bennem.

Hogy ösztönözzenek bennünket, meghirdetnek egy eladási versenyt. Aki attól a perctől számítva először ad el egy hirdetőtáblát, az jutalmul kap egy brosstűt. És akkor megszán a szerencse. Egy kínai vendéglős hajlandó aláírni a szerződést, ha az első részletet megelőlegezem neki. Nem kukacoskodom, odaadom a pénzt, ő aláírja a szerződést, csekken ideadja az előleget, amit aztán hazafelé kiváltok a bankból. Ez az ügynök részesedése, ezzel fizetnek ki bennünket. Tehát voltaképpen ingyen dolgoztam. De enyém a brosstű. Mert aznap senki sem adott el táblát. „Látod, megy ez!” – biztat a főnököm, és néhány napig én is úgy érzem, hogy megtört a jég.

Egy hét múlva az egész állam területére

kirajzunk. Nagy a felhajtás, szállodai szobát foglaltunk egy szomszédos kisvárosban, de még kipakolás előtt indulunk is dolgozni. A főnök azt mondja, hogy menjek vele, majd megmutatja, hogy hogy kell eladni a táblákat.

Igen ám, de az első helyen nem járunk sikerrel. A második helyen azt kéri tőlem, hogy ne szólaljak meg, csak figyeljek. Ott sem ad el semmit. A harmadik üzletbe már egyedül megy be, nekem meg kell várnom kint, az autóban. (Nyilván a feltételezett negatív kisugárzásomtól tart.) Akkor sem ad el semmit. Amikor beszáll az autóba, azt mondja: „Gabór, Gabór, nem neked való ez a munka."

Visszamegyünk a szállodába. Ott le kell adnom a szettet, és még a brosstűt is visszakéri tőlem. Így ér véget az ügynöki karrierem Amerikában.

*

Végül egy Ford autószalonban leszek mindenes. Én veszem át az új gépkocsikat. Mivel minden egyes karcolásról jegyzőkönyvet kell felvennem, nagy a felelősség. Még most is összerándul a gyomrom, amikor feltűnik az utcán egy emeletes gépkocsi-szállító teherautó. Abban az időben pangott az eladás, a szerződésünk miatt azonban csak jöttek az új, eladásra váró autók. Az én feladatom az, hogy az udvaron újra és újra arrébb tegyek minden autót, hogy az új érkezőknek is legyen helyük. És mivel az autószalon egyben javítóműhelyként is funkcionál, nekem kell hazavinni azokat az ügyfeleket, akik javításra ott hagyták a kocsijukat, és nem jött velük egy barátjuk, aki hazavihetné őket. Ez még nem probléma, mert az ügyfél mutatja, hogy hol merre kell fordulni, csak a visszaút nehéz, visszatalálni az

autókereskedéshez. De azokat az ügyfeleket is nekem kell behoznom, akik át akarják venni az elkészült autót. Akkor bizony sokáig silabizálnom kell a térképet, hogy megtaláljam és felszedjem őket.

Ez az oda-vissza szállítás nem egy borravalós munka. De egyszer egy ázsiai bevándorlót viszek haza, és ad tíz dollárt. Nem akarom elfogadni, de rám tukmálja. Talán megsajnált, amikor a kocsiban egy-két dolgot elmeséltem neki az amerikai kálváriámról. Mi, bevándorlók, tartsunk össze!

*

A Fordnál minden dolgozónak a kezeslábasán vagy köpenyén rajta van a neve. Mivel minden név egyszótagos, és a főnököm, Walter is Waltnak jelölte magát, nem akarok kilógni a sorból, és Gabor helyett Gabe-et íratok a munkaruhámra.

Érdekes hallgatni, ahogy a szerelők a behozott autókról beszélnek. Így képzelem el az orvosok társalgását is a betegekről. „Láttad azt a 75-ös Buickot? A ventilátora leszakadt, és a kipufogócső sem sokáig tartja már magát. Aligha éri meg a következő évet." És így tovább, és így tovább.

*

Az idő múlik, és nekem tovább jár az agyam. Fejembe veszem, hogy lefülelem az országúti gyorshajtókat, és ebből fogok meggazdagodni. Az ötlet onnan származik, hogy én sosem lépem túl a megengedett legnagyobb sebességet, de a többiek csak úgy zúgnak el mellettem. Amikor egyszer Boston felé megyünk, legalább 400 ilyen gyorshajtásnak vagyok tanúja. Arra gondolok, hogy ha felszerelnék az autó belsejébe egy videokamerát, amelyik egyszerre látja a sebességmérőmet, a

másik autó rendszámtábláját, és azt is, hogy milyen gyorsan halad el mellettem, az elmozdulás gyorsaságából ki lehetne mutatni a másik autó sebességét. Ha csak napi ötven gyorshajtót kapok el, 50 dolláros fejpénzért, az évi 900 ezer dollár, így gyorsan összejön a millió. Az én első millióm. Ajánlkozom az amerikai országúti rendészetnél, de nem tartanak rám igényt. Hát, ezért nem lettem milliomos.

*

Egyszer bent járok az egyetemen, ahol Judy is tanul. A folyosón hirdetmények vannak kifüggesztve különféle nyári munkákra. Az egyik arról szól, hogy Alaszka környékén halászhajón lehet szolgálni, 1000 dolláros fizetésért. Nagyot dobban a szívem. Ezzel végre egyenértékűnek tudhatnám magamat a feleségemmel, megszűnne a lesajnálás! Elújságolom otthon, de Judy lelohasztja a lelkesedésemet: „Bolond vagy. Nem is szereted a halat. És mit gondolsz, mit esznek egy halászhajón?”

*

Barbara időközben remek úszó lett, egy versenyszámot megnyert a serdülők Budapest-bajnokságán, aztán pedig triatlonozni kezdett (úszás, kerékpározás, futás). Most szeretne meglátogatni bennünket Amerikában. Előtte megkér, hogy találjak egy triatlonos partnert, akivel együtt edzhetne. Ez nekem nem sikerül. Ő azonban Budapestről talál két fiatal nőt, nem is messze a városunktól. Azokkal felveszem a kapcsolatot, és amikor Barbara kijön hozzánk, reggelente elviszem hozzájuk, este pedig visszahozom.

*

Barbara látni szeretné a Washingtonban nem

sokkal azelőtt megnyílt Holokauszt Emlékmúzeumot, és ekkor az okosságáról is meggyőződhetek. Judy felhívja az ismerőseit, és megkérdezi tőlük, hogy hogyan lehet oda autóval eljutni. Mindenkinek van valamilyen ötlete, hogy milyen felismerhető tereptárgyak és épületek mellett kell elmenni, hol kell jobbra vagy balra fordulni. Akkor Barbara ránéz a térképre, és megmutatja nekem, hogy melyik jelű útról melyik jelű másik útra kell térni. „Csak az utak számozására figyelj!" – mondja. (Persze ezt megkönnyíti, hogy Amerikában sokkal észszerűbbek az úttáblák, mint Európában. Csak a szám van rajtuk és a négy égtáj valamelyike. És mindegy, hogy az adott kereszteződésnél az út konkrétan melyik égtáj felé fordul, a fő irány számít.) Barbara megállapítja, hogy Bethlehemből a következő képlettel lehet eljutni Washingtonba: I-476 S (South=Dél), I-95 S és I-83 S. Ennyi. Büszke vagyok a lányomra, és a módszerét azonnal átveszem.

*

Judy féltékeny azokra, akiket szintén szeretek. Egyszer megkérdezi, hogy hányadik ő a szeretteim sorában. Elgondolkozom. „Első az anyám, hiszen mindent neki köszönhetek, és én vagyok az egyetlen gyereke. A második a fiam, akiért felelős vagyok. A harmadik… hát a harmadik Etelka néni." Ezt már nem tudja elviselni. De megmagyarázom. Etelka néninek is én vagyok az egyetlen támasza. Amióta Amerikában lakom, azóta is tartom vele a kapcsolatot. Igaz, hogy olvasni már alig tud, de elutazásom előtt vettem neki egy kis kazettás magnetofont, és levél helyett a kazettára mondom rá az üzeneteimet, azt küldöm el neki.

Etelka néni meghallgatja, és a válaszát ő is a kazettára mondja. Fizet a postásnak, hogy adja fel. Így levelezünk, ugyanazon az egy magnókazettán. Bizonyos mértékig felelős vagyok érte. Én vagyok felelős. Ezzel szemben ha én meghalok vagy Judy elválik tőlem, ő még nagyon könnyen talál másik partnert, vele szemben a legkisebb a felelősségem. Ezt sehogy sem érti meg. De érthető, nem?

*

Néhány évvel később Etelka néni öngyilkos lesz. Nem bírta elviselni egyszerre a testi és lelki fájdalmat, a gyötrő lábfájást és a gyerekek szívtelen viselkedését. A nevelt fia ír egy levelet, hogy a magnót visszakaphatom. De nem tartok rá igényt. Az csak eszköz volt, hogy tartsam a lelket Etelka néniben, nélküle mit sem ér.

*

Még Amerikában lakunk, amikor levelet kapok Irénke unokatestvéremtől: meghalt Mándy Bertalan, és Irénke engem is felvetetett az örökösök közé. Meghat ez a kedvesség. De kiderül, hogy örökség egyáltalán nincs, csak adósság. Mert Berci bácsi szegényen élt, egy albérletben, és át kell vennünk a holmijait, addig nem adhatják ki másnak a szobát. Hónapról hónapra növekszik a tartozás, és ez az, amit örököltünk tőle. Amikor hazautazom, fogom az értesítést, elmegyek a kerületi önkormányzathoz, és ünnepélyesen lemondok az örökségemről a város javára. Sikerül.

Egy magyarországi látogatásom során történik az az eset, hogy amikor egy mozielőadásról hazaérek, nem találom a tárcámat. Benne volt vagy száz dollár, sőt, az amerikai dokumentumaim is: zöldkártya, jogosítvány, egészségügyi papírok,

minden. Mivel otthon még nincs telefon, lemegyek a ház előtt álló telefonfülkéhez, nagy izgalomban kikeresem a mozi telefonszámát, és felhívom. Azt mondja az ügyeletes, hogy nem mehet be a vetítés alatt, de amikor vége a filmnek, megnézi az ülésemet, csak mondjam meg, hol ültem. Nagyjából tudom csak megmondani. Szerencsére a film művészfilm, nincsenek sokan. A vetítés után az emberem bevilágít az ülések alá, és megtalálja a tárcát. Másnap délelőtt megyek be érte. És minden megvan, a pénz is. Adok neki ötven dollárt. Jóval többet is megszolgált.

*

Sárika unokatestvérem megírja, hogy az édesanyámon a demencia tünetei jelentkeznek, haza kell költözöm, hogy neki segíthessek. (Judy nem tud velem jönni, mert a PhD-jén dolgozik. Ez még egy évig tart.)

De nem olyan könnyű visszatérni a munkahelyemre. Én végig az Országos Széchényi Könyvtár dolgozója maradtam, nem léptem ki, csak fizetés nélküli szabadságon vagyok, „családi okokból", amit évről évre meghosszabbítanak.

Amikor végleg hazatérek, a helyemen már két nyugdíjas dolgozik, akiket nem akarnak elküldeni. A főnököm azt mondja, hogy egy hónapra megkapom a fizetésemet, bejárnom nem is kell, csak keressek magamnak másik állást.

*

Először a Széchényi Könyvtárban a számítógépes fejlesztő részlegre gondolok, hiszen ha nem is végeztem egyetemi programozói szakot, azért a saját erőmből sok mindent megtanultam, és a többit is szívesen elsajátítanám. Még az amerikai kaland előtt én képviseltem az osztályunkat a

számítógépesítési koordinációs bizottságban, és amikor Amerikából vissza-visszatértem, az osztályvezetőm egy alkalommal megbízott egy számítógépes nyilvántartási rendszer elkészítésével, és akkor is a fejlesztő részleg munkatársaival dolgoztam együtt. Most azonban az osztályvezető elutasít. Szerinte az osztályán minden munkatársával összevesztem, ezért nem akar odavenni. Semmi ilyesmi nem történt, egyenként megkérdezem, hogy kinek volt baja velem, de senkinek sem volt. Az osztályvezetőnek nem voltam szimpatikus. És miatta kell eljönnöm az OSZK-ból, ahol 1972 óta folyamatosan állományban voltam. Ja, hogy ki volt az az osztályvezető? A nevére már nem emlékszem.

*

Felmerül még a minisztérium, ahol angolul tudó embert keresnek. A bemutatkozásom ott is sikerül, alig dadogok, így ezt nem veszik hátránynak. De mivel ez állami munka, le kellene tennem egy különleges vizsgát, később pedig ki lennék téve a politikai kurzusváltásoknak. (Nemsokára azt a hölgyet is leváltják, aki felvett volna, és azt nevezik ki helyette, aki a Széchényi Könyvtárban a munkatársam volt, és akkor sem kedvelt igazán.)

*

Akkor elmegyek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) központjába. Korábbi jótevőm, Papp István az igazgatóhelyettes, Bartos Éva, egy kutatásom társszerzője pedig a személyzetis. Két állás is van, amit betölthetnék. Szívesebben dolgoznék a számítógépesekkel, de nem tudnának két nyelvpótlékot fizetni (az angol rendben lenne, de az orosz felsőfokúval nem tudnak mit kezdeni). Így a feldolgozó osztályra kerülök, és azon belül a

tartalmi feltárók csoportjába.

*

1995-ben a Szabó Ervin Könyvtártól kér a moszkvai magyar kulturális intézet két könyvtárost, egy műfordító magyar vonatkozású műveinek katalogizálásához. Karácsony előtti hét, a nők nem vállalják, két férfi utazik ki, én vagyok az egyik. Egy szigorúan őrzött lakáskomplexumban van a vendéglakás, a kapunál géppisztolyos őrök. Egyszer távolról barátságosan integetek nekik. Barátságosan visszaintegetnek. Fura. Még sose láttak, és lehetne nálam bomba is.

*

Moszkvából ajándékot akarok hozni a kollégáknak. Sehol orosz áru, még csokoládéból is csak nyugati márkák. Végül a vasútállomáson találok egy Moszkva feliratú csokit. Az lesz a szuvenír.

*

Egy korábbi moszkvai szakmai utamról kvászt hoztam, egy hagyományos orosz frissítő italt, az íze mint a barna söré. Most is azt keresem. Járom az utcákat, és az egyik téren látok egy kioszkot, rajta fényes neonfelirat: KVÁSZ. De amikor közelebb érek, látom, hogy mobiltelefonokat árulnak. Mondom nekik, hogy ha még mindig használják a korábbi neont, akkor talán meg tudják mondani, hogy hol lehet kvászt kapni. Fogalmuk sincs.

*

Akkoriban (Jelcin alatt) nagy infláció volt. Akkor láttam, hogy minden háztartási eszköz árát T-ben adták meg. T, azaz tüszicsa (ezer). Mint nálunk a háború után a milpengő.

*

Amikor korábban jártam Moszkvában turistaként, Kubinyiék lakásában szállok meg. Valami baj van

a gyomrommal, ki kell hívni az ügyeletet. Nem esem kétségbe, akkor is a nyelvet gyakorolom. Sóhajtson = düsítye. Most tartsa bent = nye düsítye. Logikus. Szinte sajnálom, hogy nem tapasztalhatom meg belülről egy orosz kórház életét.

*

Budapesten egyik nap a könyvtárból hazafelé tartok, amikor észreveszem, hogy nincs nálam a lakáskulcs. Pánik fog el. Rohanok kideríteni, mi történt. Hát, az történt, hogy reggel találtam valamit a postaládámban, kivettem, megnéztem, aztán mentem munkába, a kulcs pedig benne maradt a postaláda zárjában. Kérdezem a szomszédokat, látta-e valaki. És a földszinti szomszédom megnyugtat: semmi baj, ő megtalálta a postaládában felejtett kulcsot, bevitte magához, és most visszaadja. Nagy kő esik le a szívemről, de egyben meg is ijedek. Ha ilyesmi egyszer előfordult, akkor előfordulhat többször is. Lehet, hogy nemcsak az édesanyám alzheimeres, hanem én is?

*

Ide be kell szúrnom egy sokkal későbbi esetet. Cipruson, Larnakában töltök egy hetet, ki akarom deríteni, hogy oda tudnék-e költözni, hogy kívül legyek Magyarországon, de még benne az Európai Unióban. Amikor kijelentkezem a szállodából, a repülőtérig gyalog teszem meg az utat, hogy spóroljak. (A szállodát nem számítva az egész nyaralás alatt összesen 5 eurót költöttem.) És a repülőtéren döbbenek rá, hogy nincs nálam az autós táskám, benne az útlevél, a repülőjegy, a pénztárcám és minden. Rettenetes helyzet, hiszen nemsokára be kell csekkolnom, és a repülőtéri taxisok közül senki sem akar hitelben elvinni a

hotelba. Végül egy idősebb taxis vállalja. A szálloda előtt megáll, én kiugrom, és még meg sem tudom kérdezni a recepcióst, amikor már nyúl a táskámért. Valaki leadta, ő megőrizte. A taxis visszavisz a reptérre. Húsz euró. A butaságom ára.

*

Már a Szabó Ervin Könyvtárban dolgozom, de szívesen visszakerülnék az Amerikában megszokott egyetemi környezetbe is. Először az Open Society Archives (OSA) álláshirdetésére figyelek fel: olyan munkatársat keresnek, aki ismeri az amerikai osztályozási rendszereket, és az angol nyelv mellett oroszul is tud. Ezt mintha rám szabták volna. Jelentkezem, felveszem az amerikai öltönyömet, és ragyogó mosollyal beállítok. Arra számítok, hogy egy orosz dokumentumot kell majd osztályoznom az amerikai rendszerben. De nem. Közlik velem, hogy megváltozott az elképzelésük, most egy kedves, udvarias és fiatal hölgy kellene nekik.

Aztán a Közép-európai Egyetem (CEU) könyvtárába keresnek munkatársat. Erre is jelentkezem. De kiderül, hogy féléves próbaidőt kellene leszolgálnom. Mivel már a Szabó Ervin Könyvtárban dolgozom, nyugdíjas állásban, ezt nem vállalhatom. Megkérdezem, hogy ha egy hónap után meg lesznek velem elégedve, akkor nem lehetne-e lerövidíteni ezt a próbaidőt (addig ugyanis fizetés nélküli szabadságot is ki tudnék venni a Szabó Ervinből). Azt mondják, nem, ez előírás.

Amikor már nyugdíjba mentem, az OSA archívumban vállalok önkéntes munkát (II. világháborús amerikai titkos jelentések mikrofilmjeit kell digitalizálnom), és onnan kérdezem meg a CEU könyvtárát, hogy ingyen segíthetnék-e nekik. Azt felelik, nem, mert sok a

munka, és kevés a dolgozójuk, így nincs idejük betanítani. (Vajon mennyi betanítás kellene nekem, aki Amerikában két felsőoktatási könyvtárban is dolgoztam?)

Hát ennyi. Az amerikai tapasztalataimat nem tudom használni. Illetve egyszer mégis. A Szabó Ervin Könyvtárban az, aki a folyóiratokat rendeli, egy amerikai laphoz tartozó nyomtatványon nem találja a megfelelő rubrikát. És akkor kisegítem: megfordítom a papírlapot. A rubrika ott van a hátoldalon. (Ezt onnan tudom, hogy ilyen rendeléseket én is végeztem Kutztownban, az egyetemi könyvtárban.)

*

A Szabó Ervin Könyvtárban is hű maradok magamhoz, újabb és újabb ötletekkel jelentkezem. Amikor a munkatársaimmal megállapodunk, hogy egy új témakört (például az Európai Uniót mint földrajzi egységet) milyen számkóddal fejezünk ki, a megállapodásunkról értesítem a tájékoztató könyvtárosokat is. Ez egy általam adaptált „intranet” révén történik, ami hasonló az Internethez, de csak intézményen belül működik. Erre a fórumra aztán rá lehet tenni a közös események híreit, a televízióból filmeket ajánlhatok, a könyvtárba látogató vendégek számára pedig létrehozok egy három nyelvű (magyar, angol, orosz) tájékoztató oldalt, hogy amíg nem találnak a számukra megfelelő kísérőt, addig is ismerkedhessenek a könyvtárral.

Amerikában az ilyen újításokért kirúgtak, és a Szabó Ervin Könyvtárban is azért nem kapok soha jutalmat, mert "csak azt a munkát végzem el, ami kötelező". (Istenem, miért nem maradtam Szolnokon? Ott még értékelték az újításaimat.)

*

Egy olyan katalogizáló rendszert használunk, amit gyakran frissítenek, és közben a saját személyes beállításunk törlődik. Ez sok bosszúságot okoz, mert elölről kell beállítanunk a betűnagyságot, a színt, a sorszélességet és hasonlókat. Rájöttem, hogy ezeket melyik alkönyvtárban őrzi a rendszer. Onnan kimásolom, és a frissítés után egyszerűen visszamásolom a helyére. Ettől kezdve nem frusztrál a frissítés. Ezt ajánlom a kollégáimnak is, de csak páran merik vállalni, hogy nekik is megcsináljam. A többiek továbbra is panaszkodnak. Az, hogy nem bíznak bennem, természetesen nem zavar, de sajnálom őket a fafejűségükért.

*

Amerikából át szeretném venni azt a gyakorlatot, hogy minden dolgozónak a születésnapját beleveszik egy listába, és azt az új belépők is megkapják. (Ott a névnapokat nem tartják számon, ezért ez marad az egymás felköszöntésének egyetlen lehetősége.) Körbejárom az osztályt, és megkérdezek mindenkit, hogy akarja-e, hogy ily módon a munkatársak felköszönthessék. A legtöbben egyetértenek, de van, aki elzárkózik. Egyetlen olyan munkatársunk van, akinek nincs önálló véleménye. Ő azt mondja: kérdezzük meg erről az osztályvezetőt is. Nos, amikor az osztályvezető nyugdíjba megy, ez az önállótlan munkatárs lesz az utódja.

*

Az osztályon belül van egy csoportvezetőnk is. Ő is rám szól, hogy ne piszmogjak annyit, hanem dolgozzak többet. Róla is van egy jellemző emlékem. Egyszer kiment az áram. Mindenki

abbahagyja a munkáját, feláll, uzsonnázik, vagy átlapozza a frissen érkezett sajtótermékeket. A csoportvezetőnk nem ezt teszi. Ő tovább is a helyén ül, és a monitort bámulja: mikor lehet már újra folytatni a munkát.

Ez a határtalan munkavágy aztán vissza is üt. Változik az osztályozási rendszer, minden könyv jelzetét meg kell vizsgálni, és hozzáigazítani az új szabványhoz. (A Szabó Ervin Könyvtárnak még a névadó igazgatója vezette be a Tizedes Osztályozást, az maradt érvényben egészen a számítógépesítésig. Mivel az Interneten most már egy az egyben át tudjuk venni az Országos Széchényi Könyvtárban készített leírásokat, a mi jelzeteinket hozzá kell igazítanunk az ott használt Egyetemes Tizedes Osztályozás jelzeteihez.) Nos, a csoportvezetőnk minden egyes jelzetnél át akarta változtatni a Budapestet addig reprezentáló „Bp.”-t a pont nélküli „Bp”-re. Már több ezer tételt kijavított, amikor kiderült, hogy ennek az egy pontnak a törlése miatt a leírás összes többi jelzete is eltűnt. Mindent elölről kell kezdeni.

*

De neki is köszönhetek valamit. Beteg lett, és nem tud tovább tanítani egy segédkönyvtáros tanfolyamon. Amikor megkérdezik, hogy ki vállalná, hogy beugorjon helyette, természetesen jelentkezem. (Nem én vagyok erre a legalkalmasabb, hanem a velem szemben ülő kolléganőm, Judit, aki amikor talál egy hibát a rendszerben, mindent automatikusan kijavít. De ő nem ér rá.) Ez a tanfolyami szereplés az, amiben a könyvtáros diplomám mellett végre a felnőttoktatási ismereteimet is kamatoztatni tudom. Egy hétvége alatt felépítem a tantervet,

megírom a legfontosabb előadásaim vázát (később a teljes szövegét is), feladatokat állítok össze, és amikor elkezdődik a szereplésem, már minden működik. A kurzus után a hallgatók megköszönik az igyekezetemet. Olyan ez, amit egy pedagógus is érezhet, amikor ajándékot kap az érettségiző osztályától. (Évtizedekkel később a baptista szeretetszolgálat adománygyűjtésénél önkénteskedek, és egy hölgy arca nagyon ismerősnek tűnik. Megkérdezem: „Nem találkoztunk mi valahol?" Azt válaszolja: „De igen. A tanár úr tanította az osztályozást."

*

Azon a tanfolyamon az Egyetemes Tizedes Osztályozást (ETO) kell tanítanom, évente néhány napon keresztül, gyakorlással, vizsgafeladatokkal. Belevetem magam, és a még meglévő beszédhibám dacára meglehetősen jó hatásfokkal dolgozom. És lelkesen. Még az is felvetődik bennem, hogy megírok egy tanfolyami jegyzetet, de ettől elállok, ugyanis nincs időm saját kutatásokra, azt pedig nem tartom helyesnek, hogy oldalakat, fejezeteket vegyek át más tankönyvekből, akkor sem, ha azok már nem hozzáférhetők. Így csak egy weboldalt hozok létre, és az általam kidolgozott előadások szövegét oda is felteszem. (Ezeket az anyagokat más tanfolyamoknak is ajánlom, de nem tartanak rá igényt.)

Akkoriban már elfogadták az ETO reformját, sok-sok változtatással, a számokat és a szerkezetet illetően is. Akkor megírom a két rendszert összehasonlító cikkemet („Régi ETO, új ETO"), majd valamivel később elkezdem a PHP-programozást tanulni, és olyan programokat írok, amelyekkel egy programláncolat révén egy az

egyben fel lehet tárni a régi összetett szakjelzetek tartalmát, és így automatikusan el lehet érni ugyanazt az eredményt, mintha újraosztályoznánk az egész anyagot. Ez a saját hozzájárulásom a könyvtártudomány fejlődéséhez. Kár, hogy mire ezzel megvagyok, az új táblázatok ellenére az osztályozás teljesen lekerül a napirendről, és ma már mindenki tárgyszavakban és deszkriptorokban gondolkodik, a korábbi jelzeteknek pedig csak a régi kiadásoknál van jelentőségük. De ahogy a tanulásról is írtam, engem soha nem a gyakorlati haszon érdekelt, hanem a rejtvények megoldása. A jelzetek automatikus feloldása akkor is jó munka volt, ha már nincs gyakorlati jelentősége.

*

A városban is vannak kihívások. Két megálló között megáll a villamos. Áramszünet. Aktivizálódom, odamegyek a vezetőhöz, és megkérem, hogy nyissa ki az ajtókat, hogy akinek sürgős, az leszállhasson. Majd én megállítom a forgalmat. A villamosvezető erre nem hajlandó, mondván, tiltja a szabályzat. Egy darabig vitatkozunk. Akkor odajön egy erőszakos férfi, és azt mondja a vezetőnek: “Nyisd ki az ajtókat, mert akkora pofont kapsz, hogy lerepül a fejed!” Ez az érvelés hat. Kinyílnak az ajtók, én leugrom, és a kezemmel megállítom az autókat. Akinek sürgős, leszáll, és biztonságban kimegy a járdára. Vannak helyzetek, amikor az észre és az erőre egyszerre van szükség.

*

Egyik kolléganőmmel karácsony előtt találkozom az utcán. Kezében egy nagy doboz kuglóf, amit egy szembe jövő olasz turistától kapott. Nekem adja tovább. Éppen Kecskemétre tartok, örömmel elfogadom. Anyám akkor Sárikánál lakik, aki

gyanakvással fogadja a kuglófot. Mert hátha bomba van a dobozában. Ki kell vinnem az utcára. Kiviszem, ráteszem a szemetes tartályra. Másnap reggel megnézem. A kuglóf eltűnt, és nem látok robbanásnyomokat.

*

A Szabó Ervin Könyvtárban hallom, hogy egy fiatal kolléganőm, Julcsi, egyedül neveli a kislányát, emiatt házhoz van kötve. Feléled bennem a segítségnyújtási ösztön. Én már Amerikában is szívesen lettem volna babysitter, de ott erre semmi esélyem sem volt, hiszen erre a szerepre általában középiskolás lányokat alkalmaznak, egy szakállas öreg férfira senki sem bízná rá a gyerekét. Most kapok az alkalmon. Felajánlom Julcsinak, hogy vigyázok a gyerekére. Ez neki azért is nagyon jól jön, mert van egy különmunkája, és ha én ügyelek a kislányára, akkor tovább maradhat a munkahelyén, és több pénzt kereshet. De akkor még egyikünk sem tudja, hogy ez hova vezet.

*

Julcsinak megígérem, hogy este meglátogatom, de nagyon fáradt vagyok. Lemondanám a látogatást, de nem tudok neki telefonálni. Egyikünk lakásában sincs telefon, az utcai fülkéből csak hívni tudunk, de a hívásra válaszolni nem. Így a látogatás mellett döntök. Későn érek oda, és beszélgetés közben egyszer csak éles mellkasi fájdalmat érzek. Megkérem Julcsit, hogy hívja ki a mentőket, mert nem lehetetlen, hogy szívrohamom van. Le is megy, de csak az orvosi ügyeletet hívja. Ők nem veszik fel. Vagy tíz percig próbálkozik, és akkor, jobb híján, mégis hívja a mentőket. Ők ki is jönnek, kiderítik, hogy a szívemmel van baj, és Nitromint cseppel stabilizálják a helyzetet. Utána elvisznek a

mentőkórházba, megfigyelésre, ott töltöm az éjszakát is. Később Julcsi azzal mentegetőzik, hogy az anyja is eljátszotta már ezt a rosszullétet, és egyszerűen nem hitte el, hogy a bajom komoly. (A Nitromint azóta is ott van a táskámban, mert kiszámíthatatlan, hogy mikor jön rám a roham.)

*

Egy időre odaköltözöm Julcsihoz. Reggel megint vihetek egy kisgyereket iskolába, délután pedig elmehetek érte. Otthon együtt tanulok a kislánnyal. elvégezzük a házi munkát, elkészítjük a vacsorát (Enikő ebbe egy kicsit nehezen megy bele, ahhoz szokott hozzá, hogy mindent az anyja csinál), és együtt várjuk haza a mamát.

*

Mivel mindketten egyedül vagyunk, spontán módon belesodródunk egy szerelmi viszonyba, de azzal a megállapodással, hogy amikor megérkezik Judy Amerikából, akkor a kettőnk kapcsolata automatikusan abbamarad, és én visszamegyek a feleségemhez. Ez jó ötletnek tűnik, de amikor egy iskolai szünetében az amerikai feleség meglátogat, és rákérdez, elárulom neki, hogy mi történt. Miért is ne árulnám el? Világéletemben sohasem hazudtam, és most sincs semmi takargatnivalóm.

Ha ez alatt Judynak lett volna viszonya egy amerikai férfival, azt ugyanúgy elfogadtam volna. Ő azonban annyira megharagszik rám, hogy amikor majd elválik tőlem – hét évvel később! –, ez a félrelépésem lesz az ürügy, amit az ismerőseinknek is elmond. Csak azt nem teszi hozzá, hogy mikor történt.

*

Enikővel kapcsolatban van egy félelmetes emlékem. Egyik vasárnap végre sikerül meggyőznöm, hogy ne

a mesefilmet nézze a tévében, hanem menjünk hárman kirándulni. Végre hajlik rá. Nos, korábban már sokszor leereszkedtem a János-hegyről egy bizonyos piros jelzésen, de amikor hárman kirándulunk, eltévedek. Megyünk lefelé, egyre lejtősebb terepen, és egyszer csak rájövök, hogy a meredek Tündér sziklára tévedtünk. Ha Enikő megcsúszik, akár halálos sérülést is szenvedhet, amiért én leszek a felelős. Mondom neki, hogy a botját dobja le előre, és inkább két kézzel kapaszkodjon meg a talajban és a sziklákban. Így is tesz, és amikor már biztonságos helyre érünk, elfelejtkezik a botról. Hazafelé aztán eszébe jut, és engem vádol a bot elvesztéséért. Gondolom, annyi baj legyen. Később többször szóba kerül ez a túra, és Enikő azt mondja, hogy ez volt élete legérdekesebb kalandja.

*

Amikor elérkezik Judy Magyarországra költözése, Julcsival abbamarad az eddigi viszony. Judy később vele is megismerkedik. Amikor Anya kecskeméti lakását eladtuk, és Judynál költöztünk össze, Julcsinak épp akkor kell kiköltöznie az édesanyja lakásából. (Az édesanyja egy barátjával élt Hódmezővásárhelyen, és most úgy döntött, hogy külön költözik, de abban a városban marad.) Julcsinak nincs hova mennie. Az a lakás, amit Anyának vettünk a kecskeméti lakás árából, üres. Ott adunk szállást Julcsinak és a kislányának, és a bérleti díjat is a Judy által kezelt közös kasszába fizetik be.

*

Mielőtt Judy utánam jött, sikerül elcserélnem a budatétényi lakásomat egy kispestire. Az új lakás nagyobb (van benne nappali, háló és egy

gyerekszoba is), könnyebben megközelíthető (közel van a hármas metróhoz), és ráadásul a rossz állapota miatt még 1 millió forintot fel is tudok szabadítani. És Judy nyelvtanítási tervei szempontjából az sem mindegy, hogy a budatétényi *Névtelen* utca helyett egyből a kispesti *Fő* utcába kerül. A magántanítványok szemében ez is számít.

*

Kimegyek Judyért Amerikába, hogy segíthessek a költözködésben. Hozzuk a kutyát is, egy erre a célra vásárolt ketrecben, amit poggyászként lehet feladni. Előtte lenyugtatózzuk, hogy kibírja a hosszú repülőutat, és ne haljon meg az ijedtségtől. Ferihegyen felvesszük, taxival megyünk a kispesti lakásomba. Ott kiderül, hogy Iggy ugyan jól tájékozott amerikai kutya, de életében ekkor lát először liftet. Bemegy, de a másik oldalon azonnal ki is akarna menni. Fellélegzek, amikor látom, hogy a repülőút borzalmai után is elfogadja otthonának a ketrecet. Elvégre neki is kell egy biztos pont az életben. Mint mindannyiunknak.

*

Barbara a rabbiképzőbe jár, és diploma előtt Izraelben is el kell töltenie fél évet, egy kibucban. (Ezt megduplázza, azzal, hogy fél napra átmegy Jordániába, és újra kér egy féléves vízumot.) Utazása előtt megkérdezi, hogy hozzá tudnék-e járulni az úthoz. Adok neki tízezer forintot, ami nevetségesen kicsi összeg, de Judy és Anya féltékenyen figyelnek. Anyám szerint nekem csak Attila a gyerekem, és minden pénzemet rá kellene költenem.)

Barbara a rabbiképzőt a judaisztika tanáraként fejezi be. És a többiek is komolyan veszik az ő vállalt zsidó identitását. Annyira, hogy a két

hallgató közül, akik az évfolyam nevében elbúcsúznak a tanáraiktól, Barbara az egyik. Bár a biológiai apja csak félzsidó volt, így ő semmiképp sem számíthat zsidónak, kivívja ezt az elismerést. Nem kis dolog ez.

*

A karrierje szépen ível felfelé. Nemsokára már a Budapest TV egy zsidó ifjúsági kulturális műsorának vezetője. Büszke vagyok rá. A kislányomra, aki nagy karriert csinált. Mert utána lesz ő szóvívő is, majd a kormányváltás után egy kulturális ajánló folyóirat főszerkesztője.

*

Egy pszichiáter azt állapítja meg, hogy mániás depressziós vagyok, aki mindig a mániás szakaszban van. Ezt én úgy mondanám, hogy lelkes vagyok, a problémákat észreveszem, és megpróbálom megoldani őket. Ez a mániám.

*

Amikor kiderül, hogy hatvanévesen előnyugdíjat kaphatok, és ennek fejében négyórás műszakba kérhetem át magamat, amikor pedig elérem az akkor érvényes, 62 éves korhatárt, attól kezdve teljes értékű nyugdíjam lesz, rögtön jelentkezem rá. De a munkaügyi osztályon elrontják a dolgot. Egy nappal a határidő után továbbítják az előnyugdíjazási kérelmemet, így csak „előre hozott, csökkentett összegű nyugdíjra" leszek jogosult, ami aztán életem végéig csökkentett összegű marad. De nekem ez is megfelel, számomra a nyugdíjazás már élet-halál kérdése lett. Ha akkor nem hagyom abba, lehet, hogy sosem érem el a korhatárt. (Azt is meg kell említenem, hogy a két felsőfokú nyelvvizsga jóvoltából a nyelvpótlékaim kárpótolnak a csökkentett összegű nyugdíjért. Ha

nem is lettem könyvtártudós, legalább valami hasznom van az erőltetett nyelvtanulásból.)

*

Búcsúztatás nincs, de én úgy búcsúzom a kolléganőimtől, hogy mindegyiknek írok egy személyre szóló versikét, és adok mellé egy jelképes ajándékot, az együtt töltött időnk emlékére. Akinek személyesen tudom átadni, az megköszöni, de akinek csak az asztalára teszem, az nem reagál rá. Mindegy. Engem sohasem az érdekelt, hogy velem hogyan bánnak mások, hanem az, hogy én ki tudom-e mutatni az irántuk érzett szeretetemet.

KÉTEZRES ÉVEK, amikor minden jó szándék ellenére egyszerre ér véget a könyv, a szerző és a világ

Emlékszem, hetedikes koromban számoltam ki, hogy kétezerben ötvenöt éves leszek. Ha megérem. Mert akkor ez nagyon távolinak tűnt. És lám, sikerült.

Édesanyám is megéri a 2000. évet. Mivel ő 1914-ben született, ekkor 86 éves. És akkor egy praktikus ötletem támad. Mivel az új év már akkor is új, amikor a tőlünk legkeletebbre eső területeken, például a Karácsony-szigeteken elmúlik éjfél, semmi akadálya, hogy mi is már délben koccintsunk. Az idősebbek hamarabb abbahagyhatják. Boldog új évet!

*

Édesanyám állapota lassan, de érezhetően romlik. Mi mindent megpróbálunk. Amikor csak tudom,

elviszem sétálni. Kivizsgálják, gyógyszereket szed. Egyszer azon kapom, hogy salátának nézi az asztalon lévő cserepes virágot. Nagy a lakás, sok alkalom van a bolyongásra is. Judy otthon dolgozik, és zavarja a mászkálás. Anyám nem tudja megérteni, hogy Judy nem társalgó partner, munka közben nem szabad zavarni.

*

Anya egyre kevesebbet ért meg. Próbálom szinten tartani az agyműködését. Minden nap hazaviszem az ingyenes Metro újságot, és kérdéseket írok az oldalak tetejére. Anyának meg kell keresnie a választ a kérdésekre. Örülünk, ha ez sikerül, de az eredmények lassan tovább romlanak.

*

Egyszer az InterCityvel jövünk vissza Kecskemétről. El kell mennem a vécére. Amikor visszajövök, Anya nem enged leülni. Azt mondja: „Ez a hely foglalt. A fiam ül itt, mindjárt visszajön." Megpróbálom megértetni vele, hogy én vagyok a fia, most jöttem vissza. Néhány perc telik el, amíg elhiszi, és enged leülni. Otthon már mosolyogva meséli el Judynak, hogy „nem ismertem meg a saját fiamat." Hát, addig jó, amíg humorral győzzük.

*

Anyámnak a tévénézés maradt az egyetlen szórakozása. Írok egy számítógépes programot, amelyik egy adott időben elindul, és a szavaimat is egy megadott rendben játssza le. Például először elhangzik az a hangfájl, hogy „Anya!" Aztán „Öt perc múlva kezdődik". Aztán „a Gazdagok és szépek". Ezeket még reggel be tudom állítani, és olyan, mintha én mondanám mindegyik műsor előtt a megfelelő mondatot.

*

Aztán valamelyik ismerősünk ajánl egy ápolónőt, aki az ilyen betegekre vigyáz. Így könnyebben mehetünk el dolgozni. Én már előtte beszereztem egy programozós telefont, most mindegyik gombjára az én munkahelyi telefonszámomat teszem rá. Az ember mindent kipróbál, aztán reméli, hogy hátha lesz belőle valami.

*

Akkor meghal Bella néni, a csepeli barátnő. Édesanyám megkérdezi tőlem, hogy Bella néninek is az volt-e a betegsége, mint neki. Azt válaszolom: „Igen, de ő nem szedte azt a gyógyszert, amit te szedsz. Te sokkal tovább fogod bírni." Akkor rám néz, és halkan azt mondja: „Köszönöm, hogy megmondtad."

Az alzheimeres betegekkel az az egyik fő probléma, hogy félnek, gyanakodnak, senkinek sem hisznek. A hozzátartozó csak úgy tesz, mintha hozzátartozó lenne, valójában egy tolvaj, aki csak a javaikat akarja elvenni, a gyógyszer valójában méreg, és így tovább. Mivel én tudom, milyen ez a betegség, és egyébként is elfogadóbb vagyok az átlagnál, abban reménykedem, hogy majd el tudom kerülni a pánikot. Lehet, hogy a Bella néni betegségével kapcsolatos információ is segített Anyának elviselni az egyre erősödő káoszt.

*

Ahogy közeledik a vég, anyám néhány családi titkot megoszt velem, amiről addig nem beszélt. Például akkor tudom meg, hogy a háború alatt a már hatvankét éves nagymamámat megerőszakolták a szovjet katonák. Úgy látszik, engem addig nem tartott megbízhatónak, hogy másnak el ne áruljam a szörnyű titkot.

*

Szóba kerül a csodálatos hájas sütemények kérdése is. Puci néni készítette ezeket, és bárki kérdezte, hogy mi a titkuk, csak vállat vont: „Érzés dolga.” Aztán amikor már a halálán volt, elárulta anyámnak, hogy egy bizonyos fűszert tett bele, attól lett olyan finom. Nem akarta, hogy vele együtt felejtődjön el. Anyám tovább adja nekem a titkos receptet, amikor már ő is készül a halálra. Sajnos itt a kör bezárul, mert a titkos összetevőt elfelejtettem. Minden lánc olyan erős, mint a leggyengébb láncszeme.

*

Judy egyik orvos ismerőse, aki az ő főiskoláján is vezetői szerepet tölt be, segít bejuttatni anyámat a Szövetség utcai elfekvőbe. Ott is meglátogatjuk, körbemegyek vele a folyosón, hogy megmozgassuk a tagjait. De az általunk bevitt gyógyszereket nem adják be neki. Úgy érzem, csak abban érdekeltek, hogy minél gyorsabban felszabaduljon az ágya. Halálgyár. Amikor meghal, nincs senki, aki felkötné az állát. Megkeresem az orvost. Vállat von: ez nem az orvos dolga. Egy ideig fontolgatom, hogy pert indítok a kórház ellen, de aztán lemondok róla. Ez egy jövedelmező üzlet, a benne részt vevő orvosok és jogi szakértők nyilván összejátszanak.

*

Amikor édesanyám meghalt, órák telnek el, míg be tudok menni a boncterembe. A szája tátva. A boncoló orvos nem tehet semmit, már régen beállt a hullamerevség, és ezt nem lehet feloldani. Kecskeméten temetjük el, a családi sírba. (A temetéssel kapcsolatos kecskeméti intéznivalókban Réka unokatestvérem sokat segít.) De a temetés napján órákkal előbb kimegyek a temetőbe, és megkérem a sírásókat, hogy legalább szögezzék le a

koporsót. Nem akarom, hogy ez a látvány legyen a gyászolók utolsó emléke az édesanyámról.

*

Anyám halálát túléli az az elem, amelyik a zseblámpájában volt. Most, amikor ezeket a sorokat írom, húsz évvel anyám halála után, az elem még mindig működik. De hiába gyullad fel a zseblámpa, ha aki használta, annak a fénye örökre kihunyt.

*

Még a Szabó Ervin Könyvtárban dolgozom, amikor meghal a másik tatabányai unokatestvérem, Irénke öccse, „kis Géza". Nem tudok elutazni Tatabányára, a temetésére, de annyit megteszek, hogy a szertartás időpontjában kiülök a könyvtár egyik hátsó lépcsőjére, és az ő emlékére gyertyát gyújtok.

*

Ott hagytam abba, hogy Judy még egy évig maradt, a PhD-jén dolgozott, csak az után jött Magyarországra. Az én országomba. De nem fordulnak meg a szerepek. Ő itt is az ünnepelt amerikai, aki egy amerikai college itteni kihelyezett tagozatánál bőven tudja kamatoztatni az amerikai tudását és a doktori rangját. (Végül a Közép-Európai Egyetemről megy nyugdíjba.)

*

A veszekedések folytatódnak. Akkor Magyarországon is párterapeutához fordulunk. Egy pszichiáter és egy pszichológus vizsgál meg bennünket. De nem tudnak segíteni. Azt mondják, hogy itt két erős egyéniség harcáról van szó, intézzük el egymás között, és majd értesítsük őket, ki győzte le a másikat. (Ilyen az, amikor egy terapeuta nem kap külön pénzt a kezelésért.

Amerikában ebből eléldegéltek volna legalább egy évig.)

*

Judynak sincs könnyű dolga. A college-ban van egy magyar főnöke, aki ugyanúgy gyötri, mint engem a korábbi amerikai főnököm. A baj az, hogy a frusztrációját hazahozza, és rajtam vezeti le. A veszekedések tehát zavartalanul folytatódnak. (Én is frusztrált vagyok, mert az én magyar főnökeim is sokat gyötörnek, de én némán szenvedek, illetve a programozásba, versírásba, zeneszerzésbe menekülök.)

*

Kérdezhetné valaki, hogy ha ennyire rossz a házasságom, miért nem akarok elválni. Azért, mert bár ide inkább csak a nézeteltéréseinket tudom beírni, a mélyben azért folyamatosan folytatódik a szerelem. Judy azt még az első férjével szokta meg, hogy ha feszült a viszony, azt mondták egymásnak, hogy „mondj egy számot!" Nullától tízig tart a skála. És a tizenhat év alatt egyszer sem süllyedtek az iránta való érzéseim öt alá. (Legtöbbször elérték a nyolcat, vagy legalább a hatot.) Az érzelmi mérleg még a legnagyobb veszekedések alatt is pozitív maradt. Aki volt már nagyon szerelmes, az megérti. (Ez érvényes az első feleségemre is. A rossz élményeket ellensúlyozta az a sok szeretet és öröm, amit kaptam tőle.)

*

Budapesten működik egy angol nyelvű irodalmi klub, a Bardroom. Érdekel, de Judy nem javasolja: „te nem tudsz annyira angolul". Mégis elmegyek. És kiderül, hogy néhány hónap múlva már én leszek az egyik sztár. A közönség ugyanis főleg magyarokból áll, a virtigli angol szövegeknek csak

egy részét értik. Az én szókincsem viszont rendkívül szűk, amit én olvasok fel, azt végre megértik. És a humorom is tetszik nekik. Vannak rögtönző versenyek, és gyakran azokat is én nyerem meg. Sajnos az angol és amerikai részvevők lassan elköltöznek, és ezzel a Bardroom is megszűnik.

*

Édesanyám halálával felszabadul a szobája, és én nem tehetek mást, mint hogy beköltözöm a helyére. De ott sincs nyugtom a dühös feleségtől, nem hagy aludni. Akkor azt javaslom, hogy hét közben költözzünk külön, és csak péntek estétől hétfő reggelig legyünk együtt. (Emlékeztem, milyen nagy volt a szerelem, amikor a gyakori magyarországi utazásaim után visszaérkeztem hozzá.) De Judy azt mondja: „ha elmész, többet nem jöhetsz vissza". Mit tehetek? Az élet mégis csak fontosabb, mint a házas élet.

*

Judy ragaszkodik a váláshoz. Beleegyezem. Mit is tehetnék? Előtte szerződést akar a vagyon megosztásáról, amit én nem helyeslek, hiszen nincs olyan közös vagyontárgy, amiről meg kellene állapodni. De ő attól fél, hogy amikor hazaugrik Amerikába, leesik a repülőgép, és én majd megfosztom a gyerekeit a jogos örökségüktől. 300 ezer forintba kerül ez a megállapodás, amit a válóper keretében ingyen is megtehetnénk. Judy azt akarja, hogy adjam oda a felét, de ezt butaságnak tartom, és erre nincs is pénzem. Különben is, a szívemben sohasem válok el tőle, a szerelmem tovább is él, a külön költözés csak egy technikai ügylet. Korábban is éltünk már külön, hosszú hónapokig, hát ez most kitolódik az életünk

végéig. Nekem így is megfelel, hiszen az emlékeimet mindig is megtartottam.

*

Azt sajnálom, hogy Judyval az amerikai gyerekeimet és a már akkor megszületett első amerikai unokámat is elveszítem (az unokát, Darát még ringathattam, egy dalocskát is komponáltam neki), de hát erre sincs ráhatásom. Todd és Sarah megpróbálták elevenné tenni a nagyszüleiktől örökölt magyarságukat, még a Debreceni Nyári Egyetemet is kijárták, Todd pedig egy teljes évet lehúzott a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen (a taxis blokádról ő értesített bennünket telefonon). De mivel az anyjuk azt mondta nekik, hogy az én hűtlenségem miatt váltunk el, egyszeriben megszakították velem a kapcsolatot. Ezt is tudomásul veszem, de a szívemben nekik is van egy hely. Nem is tudnám másképpen csinálni.

*

Mivel Judy lakásában lakva is fenntartottam a sajátomat, oda tudnék visszaköltözni. De a lakóim még három hétig nem tudnak elmenni, és velem sem akarnak közösködni. És Judy nem engedi meg, hogy ezt a három hetet még nála töltsem. Eszembe jut, hogy talán ha a küszöbre feküdnék, a ház eltűrne, legfeljebb őt hoznám vele kényelmetlen helyzetbe. Még talán rendőrt is hívna zaklatásért. Inkább felteszek egy kérést az internetes listákra: Ki fogadna be három hétre, amíg a saját lakásom felszabadul?

*

Nem fogadnak be sem a barátok, sem a közvetlen munkatársaim. Szerencsére van egy hölgy, aki még a Széchényi Könyvtárból ismer (én nem ismertem

őt, de hát sok volt a nő és kevés a férfi), és ő fogad be irgalomból arra a három hétre. Van egy ablaktalan tárolóhelyisége, és abban egy heverő, azon ellehetek egy ideig.

De ez is szerencse dolga. Az ő lakása is olyan, mint Judyé, a vécébe két irányból is be lehet menni. Ő az előszobából ment be, én pedig a fürdőszobából nyitok rá véletlenül. Természetesen nem látok semmit, de őt ez az incidens annyira felkavarja, hogy azt mondja, még ma menjek el. Nagy szerencsém van, hogy mikor újra kopogtatok a saját lakásom ajtaján, már nincsenek ott a lakóim. Egy vagy két napon múlik, hogy nem kell a pályaudvaron aludnom.

*

És mit ad Isten? Judy eladja a korábbi lakását, vesz egy másikat, elkezdik a felújítását, de nincs még készen, mire visszajön Amerikából. És akkor megkérdezi, hogy három hétre beköltözhetne-e hozzám. Én természetesen befogadom. Mert ez egy emberi kötelesség, segíteni a másikon.

*

A saját lakásomban magam mellé veszek egy bérelszámolót. Maya a férje elől menekül, és előttem egy panzióban lakott, de a tulajdonos kiköltözteti a lakóit, hogy a nyugati turistákra koncentrálhasson. Maya a legjobb lakótárs. Igaz, hogy cigarettázik, de csak nyitott ablaknál, én ebből semmit sem érzek meg. Judy gyanakszik, hogy van köztünk valami, de ez alatt a három hét alatt rájöhet, hogy csak lakótársi viszony. Maya fizeti a lakás teljes rezsijét, így ingyen lakhatok a saját lakásomban. Ez hat évig tart, utána szanálják a korábbi lakását, és megkérdezik, hogy milyen színű legyen a tapéta. Ettől a kérdéstől annyira

izgalomba jön, hogy visszaköltözik a férjéhez, aki elől menekült.

*

Nem minden lakóm ilyen jó. Julcsi öccsét, Lacit is befogadom, de kiderül, hogy iszik, és nem tud fizetni. Egyszer azzal állít haza, hogy ha el akarnám adni a lakásomat, jó pénzért átvenné az a roma társaság, akikkel a kocsmában ismerkedett meg. Ez megszólaltatja bennem a vészcsengőt, és amíg ő távol van, összepakolom a holmijait, taxival elviszem egy csepeli raktár-komplexumba, a kulcsot beviszem a könyvtárba, Julcsinak, és megüzenem Lacinak, hogy már ne is jöjjön haza. A biztonság kedvéért egy átmeneti szállást is lefoglalok neki. De bízom benne, hogy a nővére visszafogadja, hiszen korábban együtt laktak. Nem fogadta vissza. A testvéri szeretetnek is vannak korlátai.

*

A későbbi lakóim közül még megemlítem Erzsikét, az önkéntes segítőt, akivel a szíriai menekültek kapcsán ismerkedem meg. Fura teremtés. A fejébe veszi, hogy leselkedem rá, fogdosni akarom, pedig csak segítek neki. Fizetni nem tud, de két év múlva sikerül kivándorolnia Kanadába mint az ENSZ segélyszervezetének megváltoztatott nevű ügynöke. Azóta nem hallottam róla.

*

Mária erotikus masszőz, vele is sok bajom van. Elrontotta az életét, de ragaszkodik ahhoz, hogy a világ tartozik neki. Néhány hónap itt tartózkodás után Németországba költözik, és ő is eltűnik.

*

Dórit a társkeresőn ismerem meg. Szimpatikus, de a fia kényszeríti, hogy minden vagyonát ráírassa,

és amikor ezt ellenzem, a fiú megfenyeget. Félek, Dórinak szerzek egy átmeneti szállást, és az ő holmijait is elviszem, ahogy korábban Laciét.

*

Amikor ezt a memoárt próbálom megírni, már Ildi a barátnőm. De neki van egy másik barátja is. (Most éppen Egyiptomban nyaralnak.) Szimpatikus és megbízható, sokat segít nekem, de az életstílusunk nagyon különbözik. Nézi a tévésorozatokat, és hallgatja a reklámokat. Féltékenykedik. A hisztik és a kibékülések követik egymást. Megpróbálom javítani a tűrőképességemet, és nála is csak a jóra, a pozitív dolgokra koncentrálni.

*

Attila sorsa is bonyolódik az évek során. Először Erzsi szerez neki egy kisegítő tanári állást (abban a gimnáziumban, ahol éppen iskolai könyvtáros). Attila nem bír a gyerekekkel. Akkor a matematika-szakkört bízzák rá, de amikor megfázik, nem hajlandó orvoshoz menni (mert milyen alapon akarják megvizsgálni a testét), így ebből igazolatlan hiányzás és elbocsátás lesz. Akkor én próbálok neki segíteni, a Szabó Ervin Könyvtárban szerzek neki raktárosi állást. Egy hónap múlva kilép, azzal, hogy „olyan hülye könyveket kértek az olvasók”. Reménytelen.

*

Az érettségi után arra kért, hogy írjak neki egy Kölcseyéhez hasonló Parainesist, kalauzt az életre. Sokáig nem tudtam belekezdeni. Nem éreztem magamat annyira bölcsnek, hogy átadhassam neki a helyes életvezetéshez szükséges ismereteket. Végül a kétezres években ebből születik meg a *Boldogságtechnika* című esszé, azaz a módszer, hogy akármi is történik körülöttünk, mi magunk is

megteremthetjük a saját boldogságunkat. De akkor már késő, Attila addigra letért arról az útról, amely engem ha nem is sikeressé, de boldoggá tett. És nem találok rá módot, hogy visszavezessem.

*

A tanárképző főiskola beköltözik az egyetemre, Attila attól kezdve oda jár. Ott fogadja a magántanítványait, lényegében ebből él, minimális anyagi szinten. A két család összefogásából vásárolt lakását azonnal eladja, és a pénzt feléli, később pedig, anyám halála után, mivel az ő javára lemondok az örökségemről, azt a lakást is eladja. Mind rosszabbakba költözik, nem tartja rendben a lakhelyét, úgy él, mint aki a saját hajlékában is hajléktalan.

Mivel ez a memoár nem róla szól, tovább nem részletezem az életét, csak azt említem meg, hogy nagy baráti összefogással és sok év alatt sikerül az egyetemi végzettséget is megszereznie, de azóta úgy él, mint egy remete, magántanárként alig keres többet, mint ami a hirdetésekre kell. Ha valakire, akkor rá illik a cigány asszony jóslata, amit rólam mondott: „vagy nagy ember lesz belőle, vagy megsemmisül”. Csak a fiamban mindkét szélsőség egyszerre látszik megvalósulni.

*

Az angol nyelvű verseimnek köszönhetem, hogy egy nemzetközi költészeti fesztiválra is elmehetek. Úgy kerülök oda, hogy egy 22 éves lány, perfekt angol, és szép verseket ír, elhív. A találkozót Macedónia albán lakta részén, Tetovóban tartják. Mielőtt elindulunk, a Ferihegyi repülőtér kávézójában az anyja megkér, hogy vigyázzak a lányára. A lányt Delfinlánynak becézik, a mamát pedig Anyamadárnak. Nos, amikor Tetovóban egy városi

sétán elveszítem szem elől Delfinlányt, komolyan kezdek aggódni. De estére előkerül, más költőkkel együtt egy külön sétát tartottak. És amikor már visszafelé jövünk, egymás mellett ülünk a gépen, Delfinlány könnyes szemekkel kérdezi meg, hogy lennék-e az apja. A biológiai apja már tíz éve meghalt, öngyilkos lett, és nagyon hiányzik neki. Mivel a kezdeti félszegségem elmúltával (ez a saját fiam megszületésekor következett be) mindig is szerettem a gyerekeket, lányokat és fiúkat egyaránt, kicsitől serdülőig, örömmel mondok neki igent. Sajnos annyira nem tudom szeretni őt, mint ahogy megkívánná. És még féltékeny is a felnőtt partnereimre, miközben neki is vannak más barátai, fiúbarátai is.

*

Egy vidéki találkozón tanúja vagyok, ahogy az akkori barátja, Bálint megkéri a kezét. Mindenki boldog. A fiatalok Székesfehérváron élnek együtt, ott is többször meglátogatjuk őket. Aztán a fiú diplomát szerez számítógépes programozásból, és kap egy jó állást Skóciában. Delfinlány vele megy. És ott derül ki, hogy a lánynak valójában leszbikus hajlamai vannak. Egy ideig még együtt kell lakniuk, de a végén a menyasszony elköltözik. Hogy hova, az rejtély. Az általa szervezett baráti társaságból senki sem tud róla semmit. És az édesanyjának, Anyamadárnak is nyoma vész. Ő egy házas emberrel folytatott hosszú viszony felbomlása után egy régi munkatársával jött össze, és talán annak a vidéki házában laknak együtt, de erről semmi hír sincs. Igen. Lett egy új családom, és most megint nincs. Ehhez is hozzá lehet szokni.

*

A tetovói fesztiválon sok érdekes emberrel

megismerkedem, többek között egy holland költővel is, akinek néhány versét lefordítom, és az Alföld című folyóirat ezeket közli is. Egy albán költő az én verseimet közli albánul egy irodalmi lapban. Tetovóban egy bolgár költővel kerülök egy szobába, ő sportot űz belőle, hogy az egyik versét minél több nyelvre lefordíttassa. Én vállalom a magyart.

*

Közben a zeneszerzés és az éneklés válik az első számú hobbimmá. Dalokat szerzek, angolul és magyarul is, és egy 100 dollárért vásárolt amerikai keyboard segítségével kísérem magam. Nagyon ügyes szerszám, nemcsak egy csomó hangszer hangját utánozza élethűen, hanem a szólamokat is nyolc csatornára lehet elmenteni. Belelendülök, és a dalaimból többféle CD-t is készítek. Az egyik ilyen válogatást beviszem abba a boltba, amelyben Fiala János (akkor a Budapest Rádió reggeli társalgó műsorának vezetője) válogat zenei anyagot.

Egy év telik el, és egyszer egy korábbi munkatársam felhív: „Hallottad a Kelj Fel Jancsit? Fiala épp most játszotta le az egyik dalodat!”

Fiala aztán felhív (először a lemezen található elérhetőség miatt az elvált feleség veszi fel, és fogalma sincs, hol vagyok reggel 7-kor), de aztán létrejön egy élő beszélgetés is a műsorban. Fiala behív a stúdióba, és akkor részt vehetek egy másik beszélgetésen is, vele, Árpa Attilával és egy másik behívott hallgatóval. Ez az én életemben az a 15 perc hírnév, amit Andy Warhol szerint mindenki megszerezhet.

*

Kísérletet teszek egy CD hivatalos kiadására is, fizetett zenészekkel és énekesekkel, de ebből semmi sem lesz. Egyszer a Kálvin téri aluljáróban gitározik

egy szimpatikus fiatalember, megkérdezem tőle, nem lenne-e kedve az együttműködéshez. Akkor számolni kezd, hogy mennyi pénz kellene a stúdió bérléséhez, a lemez kinyomásához, a borítóhoz, a reklámhoz és a többi és a többi, majd mond egy borzalmasan nagy összeget. (Talán 4 vagy 5 millió forintból ki tudná hozni.) Akkor úgy döntök, hogy inkább névtelen amatőr maradok. Nekem elég az a 15 percnyi hírnév is.

*

Judy azzal az ürüggyel válik el tőlem, hogy megcsaltam (a házassági hűség pedig szent az amerikaiak szemében). De az hét évvel azelőtt történt (amikor ő még Amerikában tanult, én pedig segítettem Julcsinak a lánya nevelésében). Utána még ugyanúgy éltünk együtt, mint Amerikában. Ugyanannyi öröm és ugyanannyi frusztráció. Judy mindenképpen el akar válni.

*

Judy utánam még belekeveredik néhány rövidebb-hosszabb szerelmi kalandba. Legelőször egy fiatal kollégája sajnálja meg a sokat síró „elhagyott" nőt. Az a fiatalember ráadásul olyan becsületes, hogy az együttlét után megmondja neki, hogy valójában egy fiatal lánynak udvarol, és ezért a Judyval elkezdett affér nem folytatódhat.

Aztán többek között egy professzorral is viszonyt folytat, akinek felesége és gyerekei vannak, és a liezonnak nem szabad kiderülnie. Ez akkor szűnik meg, amikor megváltozik a professzor órarendje, és már nincs *lukas* órája. Így tehát kiderül, hogy Judy fejében a házastárs megcsalása akkor főbenjáró bűn, ha őt csalják meg. Ha vele csalja meg valaki a feleségét, az megbocsátható.

*

Amikor megkérdezte a bírónő, hogy én is el akarok-e válni, felmerült bennem, hogy azt válaszoljam: „Igen, de vegyék jegyzőkönyvbe, hogy őt még mindig szeretem”. Az utolsó pillanatban meggondolom magam. Judy akkor is elválna, és ki tudja, hogy ezzel a kijelentésemmel mennyivel válna nehezebbé a kettőnk viszonya.

*

Néhány próbálkozás után végül megtalálja az igazit, a hozzá illő partnert, egy férfias, sikeres és brit(!) festőművész személyében. (Találkozom vele, nekem is nagyon szimpatikus.) Azóta is boldogan élnek Franciaországban. Örülök neki. Igazából ezzel kellett volna kezdenie. Sok kellemetlenségtől megszabadult volna. Ő is, a gyerekei is. (Azt mondhatnám, hogy én is, de bennem még így is a kedvessége és odaadása maradt meg emléknek. A többi nem számít.)

*

Amikor már elkezdtem írni ezt a visszaemlékezést, meghalt Marcsi, a második feleségem. (A gyász-szertartáson rólam is megemlékeznek: „volt egy sikertelen házassága is”.) Átveszem az ő nagymamai szerepét: alkalmat kapok Barbara kisfiának, Brúnónak a kísérgetésére (az iskolából a dzsúdó-edzésre), de úgy látom, már nem nagyon tudok beilleszkedni az ő családjukba. Pedig még egy meséskönyvet is írok, rá gondolva. (Ez *A biciklis király és más mesék*.) De valószínűleg nem találtam el az ő szintjét: a mesékből már kinőtt (amikor ezt írom, épp a zombik foglalkoztatják), a szellemeskedések megértéséhez pedig még talán túl kicsi. Nem baj. Az én öreg szívemet akkor is meg-melengeti az a tudat, hogy időnként egy ilyen kis emberkével társaloghatok.

*

Arról is meg kell emlékeznem, hogy a harmadik házasságom felbomlása után felélénkül az első feleséggel való kapcsolatom. Neki is megrendül a házassága, és a közös gyerekünk gondjai is arra ösztönöznek bennünket, hogy többet találkozzunk, és bizonyos szempontból együtt is működjünk. (Elősegíti ezt, hogy mindkettőnknek április végén van a születésnapja, amit néhányszor közösen ünnepelünk meg.) Erzsi verseket kezd írni, amiket két kötetben én adok ki. Ő sokat tesz azért, hogy Attilát a felszínen tartsa, helyette visszafizeti a meggondolatlanul felvett diákhitelt, sok számláját kifizeti. (Én is adok anyagi támogatást, de sokkal kisebb volumenben, egyes dolgokat megveszek, illetve hozzájárulok a lakásának javításához. De végeredményben az a véleményem, hogy egy 50 év feletti gyereket már nem a szülőknek kellene eltartani.)

Bár Debrecenben Erzsi is marxizmust és valláskritikát tanult, a második házasságában feleleventett katolikus hite arra sarkallja, hogy különféle vallásos tevékenységekben vegyen részt (például biblaórát vezet). Én továbbra sem vagyok vallásos, de az évek során közelebb kerültem bizonyos egyházakhoz (például az Iványi Gábor vezette evangéliumi testvérközösséghez vagy a baptista szeretetszolgálathoz). Ez az önzetlen segítségnyújtásra való hajlam közös mind a kettőnkben.

*

A Debreceni Tanítóképző Intézet népművelő-könyvtáros szakának jubileumán először még lelkesen részt veszünk, de a következő összejövetelen már csak egyedül vagyok ott az

évfolyamunkról. (Volt, akit véletlenül nem hívtak meg, és volt, akinek egyéb személyes sérelmei vannak, miután a képzés teljesen a református egyházhoz került.) Az én kezdeményezésemre készült egy emléktábla a volt Tanítóképző előcsarnokának falára (az épület már középiskolaként működik), és én tehetem fel rá a koszorút.

*

Nyugdíjas éveimben felújul a színészet iránti érdeklődésem. Statiszta vagyok néhány filmben. Legelőször a *Zéró* című*ben* szerepelek, ruha nélkül. Akkor már elkötelezett nudista vagyok, és a listájukon találok egy felhívást: egy meztelen jelenethez keresnek statisztákat. (Sajnos a filmnek ezt a jelenetét a rendező nem találja elég ütősnek, és csak néhány másodpercet hagy meg a 2 óra alatt felvett részletekből.) Aztán szerepelek a Houdini életéről készített sorozat egyik epizódjában (vicces, ahogy a két sort kitevő nézősereget hátra és hátra ültetik, hogy zsúfolt nézőteret érzékeltessünk), aztán egy másik sorozatban egy sajtóértekezlet tudós részvevője vagyok. (Innen azonban elzavarnak, mivel a rendezőnek szóvá teszem, hogy a sajtóértekezleten nincs mikrofon.) Végül a *Spy* című amerikai filmben, a CIA föld alatti titkos laboratóriumában tanítok meg egy ügynököt az aktatáskába rejthető repülő szerkezet kezelésére. Ezen kívül még egy dalárdához is csatlakozom, különböző szerepekben. Amikor ezeket a sorokat írom, épp egy 3 részes daljáték első részét akarjuk felújítani. A hangom egyre romlik, de mimikával még bírom.

*

Állampolgárként (sőt, világpolgárként) is teljesítem

a kötelességemet.

Megpróbálom felvenni a kapcsolatot egy sor magyar és külföldi politikussal. Csurka Istvánnak javaslom, hogy a zsidóellenesség helyett a rossz kulturális hátterű fiatalokat, a szegényeket és a romákat támogassa, hogy ők is állják a versenyt az általában jobb, inspirálóbb családi légkörben felnövő zsidó származású gyerekekkel (a hajdani népi kollégiumok mintájára). Nem válaszol.

Thürmer Gyulát arra biztatom, hogy határolódjon el a pártállami korszak bűneitől, és a nyugat-európai reformkommunista pártokat kövesse. Nem változtat a politikáján.

Írok az ifjabb Bushnak, hogy állapodjon meg az oroszokkal a cirkáló rakéták egymás elleni felhasználásának tilalmáról (mert minél gyorsabb a rakéta, annál nehezebb eldönteni, hogy atomfegyverrel van-e felszerelve, és ez könnyen véletlen nukleáris háborúhoz vezethet). Nem válaszol.

Írok Obama elnöknek is (az atomháborút ne leszereléssel, hanem kötelező törvényekkel akadályozzák meg, a szuperhatalmak katonáinak tilos legyen a másik szuperhatalom ellen támadni). Ő sem válaszol, viszont a felesége, Michelle néhány hónappal később megkér, hogy minden befolyásomat vessem latba az Obamacare nevű egészségbiztosítási törvény elfogadása érdekében.

Egy ellenzéki összejövetelen módom van szót váltani Gyurcsány Ferenccel. Javasolom neki, hogy lépjen hátra, vezesse más a Demokratikus Koalíciót, ő inkább a háttérből irányítson. Idézem Teng Hsziao-ping példáját, hogy ő akkor is Kína informális vezetője maradt, amikor már minden hivatalos tisztségéről lemondott. Gyurcsány

meghallgat, hümmög, de nem lép hátrább.

Az LMP rendezésében Budapesten tartják az európai zöld pártok konferenciáját. A szünetben ajánlom Schiffer Andrásnak, hogy működjön együtt Gyurcsánnyal. Felfortyan: „A szemkilövetővel? Soha!”

A rövid életű Együtt Párt egyik nyílt ülésén is részt veszek, és Juhász Péternek javasolom, hogy a létszám növelése céljából nyissák ki a pártot, hogy olyanok is beléphessenek, esetleg szavazati jog nélkül, akik már tagjai valamely másik ellenzéki pártnak. Elutasítja, mondván, mindenki csak egy párthoz tartozhat.. Hiába érvelek azzal, hogy ezt a pártot Bajnai eleve ernyőszervezetként képzelte el. A párt a nagyralátó név ellenére elszigetelt marad, és nem sokkal később fel is oszlik.

Később egy másik keretben próbálják összehozni az ellenzéki erőket. Az egyik rendezvényen részt vesz Majtényi László is, akinek korábban megjelent egy érdekes alkotmányvázlata. Mondom neki, minek új alkotmány, amikor alapként ott van az ENSZ Emberi Jogok Nyilatkozata vagy az amerikai alkotmány, tulajdonképpen egy új magyar alkotmányt össze lehetne dobni néhány számítógépes linkkel is. Azt mondja, érdekes gondolat, és meg is valósítható. De későbbi publikációiban leragad a népszavazás és a képviselő-választás ellentmondásán.

Egyszer Heller Ágnestől kérdezem meg egy előadása végén, hogy miért nem lehetne létrehozni egy európai uniós állampolgárságot, amely nem függene attól, hogy az illető személy állama tagja-e az uniónak vagy sem. Azt feleli, ehhez előbb egy uniós alkotmány kellene, de az EU-nak nincs alkotmánya. Hát hozzák létre! – mondom, és

tényleg nem értem, hogy miért elégednek meg az emberek a negatívumokkal. (És utána jön a Brexit, amikor a maradásra szavazó milliók is egy csapásra kikerülnek az Unióból, az akaratuk ellenére.) Az Európai Unió bővítési biztosának is írok, javaslom, hogy legalább egy jelképes állampolgári státuszt hozzanak létre azoknak, akiknek az országa kilép. Ez hozzájárulhatna az egységes európai állampolgári tudat kialakulásához. Nem válaszol.

*

Legutoljára még az ukrán nagykövetségnek javaslom, hogy ajánlják fel a harcolni nem nagyon akaró orosz kiskatonáknak, hogy ha megadják magukat, egy normális országba juttatják ki őket. A sok milliós ukrán menekült mellett ezt a néhány százezer hadifoglyot minden további nélkül befogadhatná az Európai Unió, és ezzel kifognák a szelet Putyin vitorlájából. Kíváncsi vagyok, erre reagálnak-e, és hogy ezzel közelebb kerül-e a háború vége.

*

Ismert az a mondás, hogy a világon mindenki legfeljebb hat kézfogásnyira van bármelyik másik embertől. A távolsággal nincs is baj. De mi van, ha ebben a láncban két ember nem hajlandó kezet fogni? Én például három kézfogásnyira voltam Obamától (az amerikai mostohafiam akadémiai segítője, Albright asszony Obama nemzetbiztonsági tanácsadója lett). De a fiú már nem volt jó viszonyban velem, tehát ha levelet akartam volna küldeni Obamának, az már nála elakadt volna.

*

A sajátos gondolkodásmód életem végéig jellemez. Például amikor egyre terhesebbé vált, hogy az

óránkat tavasszal és ősszel át kell állítani, kitaláltam, hogy én komolyan veszem a téli és nyári időszámítás *számítás* jellegét. Ahelyett, hogy évente kétszer minden órámat átállítanám, beállítom őket a Greenwichi középidőre (Greenwich Mean Time, GMT), és úgy hagyom. Aztán télen egy órát adok hozzá, nyáron pedig kettőt. „Őrült beszéd, de van benne rendszer" – mondja Polonius Hamlet érthetetlennek tűnő szövegeléséről. Nem baj. A rendszer a lényeg. A rendszer biztonságot ad.

*

És ahogy közeledem a visszaemlékezéseim végéhez, egyre jobban előtérbe kerül az elmúlás témája. És az a kérdés, hogy mi marad, mi maradjon utánam.

A világjárvánnyá váló Covid-19, majd a nagy számú variánsa megkondítja bennem a vészharangot. Amit az utóbbi évtizedekben megfogalmaztam tanulmányokban, hírlapi cikkekhez fűzött kommentárokban, olvasói levelekben, valamint amit különböző színvonalú irodalmi műveimben leírtam, annak valahogy meg kellene maradnia.

Már a 2000-es évek elején létrehoztam egy személyes weboldalt az ingyenes GEOCITIES portálon, aztán annak hiányosságai miatt egy másikat a fizetős EXTRA.HU webszolgáltatón, és amit tudok, ezekre teszem fel. Hozzáférhetővé teszem a dalaimat, a karikatúráimat, fotóimat. Pár perces, olykor humoros filmklipeket töltök fel a YouTube-ra (a virtuális tánciskolám anyagai mellett). Kiadom a verseimet, a novelláimat, regényeimet, a színpadi jeleneteimet, a publicisztikai jellegű írásaimat és blogbejegyzéseimet.

*

A blogjaimon elszabadul a fantáziám. Többek között felvetem, hogy a házasságnak egy sima polgárjogi szerződés is alternatívája lehet, megreformálom az angol nyelvet, kidolgozok egy módszert, amelynek révén ismeretlen nyelveken is lehet kommunikálni, eszembe jut a trolik vezetékeit használó elektromos autó ötlete, a vakoknak pedig egy „denevérszemüveg” ötletével próbálok segíteni (ez elmondaná a radar által közvetített kép tartalmát).

*

Ez a féktelen agyi tevékenység persze hiábavaló. A fontos döntéseket a félműveltek, a hatalomittas politikusok hozzák, akik maguk sem sejtik a döntéseik távolabbi katasztrofális következményeit, az orruknál fogva vezetett tömegek pedig lelkesen támogatják őket.

Most már látom, hogy az emberiség a vesztébe rohan, hiába a legnagyobb elmék figyelmeztetései is. Akkor mit szóljak én, aki csak egy cincogó hang vagyok a kórusban?

*

De nem tudom ezt teljesen nyugodtan szemlélni. Az értelmemmel felfogom az elkerülhetetlen véget (az enyémet is, az emberiségét is), de amikor 2022 februárjában Oroszország megtámadta Ukrajnát, néhány napig nagyon feszült idegállapotba kerültem. Eszembe jutott, ahogy Szolnokon, még fiatal koromban, egy vérző foghely miatt olyan injekciót adtak be, amitől lezuhant a vérnyomásom, ki kellett hívni a mentőket. És én akkor szerelmet vallottam a mentősnek, és kérleltem, hogy ne hagyjon meghalni. Könnyen lehet, hogy amikor felrobban egy atombomba, vagy megsérül egy atomerőmű, ugyanilyen pánik fog

kitörni rajtam. Az erkölcseink fölött uralkodunk, de az idegeinken és az életösztönünkön nem.

*

Hogy én hogy halok meg, azt még nem látom előre, de sok lehetőség van. Prosztatarák? Járvány? Elgázol egy autó? Leesik velem a repülőgép? Bankrabláskor lelőnek mint szemtanút? Sztrók? Hirtelen megáll a szívem? Nagy a választék. És az én koromban a családtagjaim, barátaim és ismerőseim közül már jóval többen vannak föld alatt, mint föld felett. Majd én is csatlakozom a csendes többséghez.

A Föld egy puskaporos hordóvá vált (a kubai válság idején még csak néhány száz atombomba létezett, ma már több tíz ezer!), és csak abban reménykedhetünk, hogy nem csap bele a villám ebbe a hordóba. Hogy nem *ma* csap bele. Vége lesz a világnak? Na és! Mi, emberek már régen megértünk a pusztulásra. Csak azokat a szegény okos delfineket sajnálom. Azok nem szolgáltak rá, hogy kipusztuljanak.

A sötét jövő nem kerülhető el. Talán egy a mostaninál jóval halálosabb és rendkívül gyorsan terjedő világjárványban lehetne bízni, amely csak emberről emberre terjed, de megkíméli a Föld többi élőlényét. Ha lenne Isten, kihasználná ezt az egyetlen esélyt, hogy kiiktassa a teremtésből a selejtet. De miből gondoljuk, hogy van?

Személyes weboldalam a geocities portálon:
https://www.geocities.ws/mandygabor/

Egy másik az extra.hu portálon:

http://www.mandygabor.extra.hu/

Illusztrációk:
https://photos.app.goo.gl/iQH3RPLf6DSbgjqA8